

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНИЙ ЮРИДИЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ЯРОСЛАВА МУДРОГО

На правах рукопису

ШВАРЦЕВА МАРІЯ ІГОРІВНА

УДК 341.176 (4)

**ПАРЛАМЕНТСЬКА (КОНСУЛЬТАТИВНА) АСАМБЛЕЯ
РАДИ ЄВРОПИ**

12.00.11 – міжнародне право

Дисертація на здобуття
наукового ступеня кандидата юридичних наук

Науковий керівник:
Стешенко Володимир Миколайович,
кандидат юридичних наук, доцент

Харків–2015

ЗМІСТ

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ ПОЗНАЧЕНЬ.....	4
ВСТУП.....	5
РОЗДІЛ 1. ОРГАНИ МІЖПАРЛАМЕНТСЬКОГО СПІВРОБІТНИЦТВА ТА ЇХ ЗНАЧЕННЯ В МІЖНАРОДНОМУ ПРАВІ.....	13
1.1. Ідея парламентаризму в історії європейської юридичної думки.....	13
1.2. Становлення та розвиток міжнародного парламентського співробітництва.....	33
1.3. Місце та роль Парламентської (Консультативної) Асамблеї в системі органів Ради Європи.....	43
Висновки до Розділу 1.....	60
РОЗДІЛ 2. ПРАВОВА ПРИРОДА ПАРЛАМЕНТСЬКОЇ (КОНСУЛЬТАТИВНОЇ) АСАМБЛЕЇ РАДИ ЄВРОПИ.....	63
2.1. Процедура формування і порядок роботи Парламентської (Консультативної) Асамблеї Ради Європи.....	63
2.2. Компетенція Парламентської (Консультативної) Асамблеї Ради Європи.....	81
2.3. Види та юридична сила рішень Парламентської (Консультативної) Асамблеї Ради Європи.....	97
Висновки до Розділу 2.....	119

РОЗДІЛ 3. ПРАКТИКА ДІЯЛЬНОСТІ ПАРЛАМЕНТСЬКОЇ (КОНСУЛЬТАТИВНОЇ) АСАМБЛЕЇ РАДИ ЄВРОПИ.....	121
3.1. Реформування Парламентської (Консультативної) Асамблеї Ради Європи в контексті загальної модернізації Ради Європи.....	121
3.2. Міжнародно–правове співробітництво України з Парламентською (Консультативною) Асамблеєю Ради Європи.....	135
Висновки до Розділу 3.....	171
ВИСНОВКИ.....	173
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	177

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ ПОЗНАЧЕНЬ

- ГА ООН – Генеральна Асамблея ООН
- ЄБРР – Європейський банк реконструкції та розвитку
- ЕКПЛ – Європейська конвенція про захист прав людини і основоположних свобод
- ЄП – Європейський парламент
- ЄС – Європейський Союз
- ЗЄС – Західноєвропейський союз
- КМРС – Комітет Міністрів Ради Європи
- МАП – Міжпарламентська асамблея Православ'я
- МПА СНД – Міжпарламентська Асамблея держав – учасниць Співдружності Незалежних Держав
- МПС – Міжпарламентський союз
- НБСЕ – Нарада з безпеки та співробітництва в Європі
- ПА ГУАМ – Парламентська асамблея Грузії, України, Азербайджану, Молдови
- ПА ЄВРОНЕСТ – Парламентська асамблея ЄС – Східні сусіди
- ПА НАТО – Парламентська асамблея Організації Північноатлантичного договору
- ПА ОБСЕ – Парламентська асамблея Організації з безпеки та співробітництва в Європі
- ПА ООН – Парламентська асамблея Організації Об'єднаних Націй
- ПА ОЧЕС – Парламентська асамблея Організації Чорноморського економічного співробітництва
- ПАРЄ – Парламентська Асамблея Ради Європи
- ПВ ЦЄІ – Парламентський вимір Центральноєвропейської ініціативи
- РЄ – Рада Європи

ВСТУП

Актуальність теми зумовлена такими чинниками.

По-перше, останні десятиліття існування людської цивілізації характеризуються глобальними викликами економічного, соціального, гуманітарного та екологічного характеру, а також необхідністю забезпечення миру, безпеки і поступального розвитку планети. Особлива роль у вирішенні нагальних проблем сучасного світу покладається на міжнародні (насамперед, міждержавні) організації.

По-друге, одночасно із загальним підвищенням значення міжнародних організацій в рамках їх діяльності та практики подальшого розвитку набуває й інститут парламентаризму.

По-третє, Рада Європи як одна із найбільш авторитетних міжнародних міждержавних організацій є яскравим прикладом еволюції світового парламентаризму через діяльність її Парламентської Асамблеї (далі по тексту – ПАРЄ або Асамблея). На сьогодні Парламентська Асамблея є одним з найбільш впливових форумів міжпарламентського співробітництва у світі. До того ж саме Парламентська Асамблея започаткувала ідею наднаціональності, яка пізніше більш повно втілилася у діяльності Європейських співтовариств, а згодом – і в діяльності Європейського Союзу.

Окремо слід зауважити, що установчою назвою Парламентської Асамблеї Ради Європи є «Консультативна Асамблея». Назва «Консультативна Асамблея» була закріплена у початковій редакції Статуту Ради Європи 1949 року і формально зберігається у чинній редакції цього Статуту. Разом із тим у жовтні 1974 року Консультативна Асамблея, виходячи з реального змісту своїх статутних повноважень, уперше застосувала самоназву «Парламентська Асамблея». Комітет Міністрів Ради Європи (далі по тексту – КМРЄ) офіційно прийняв нову назву у лютому

1994 року, однак відповідні зміни до Статуту Ради Європи внесені не були. Таким чином, формально Асамблея Ради Європи має назву «Консультативна», однак фактично є Парламентською Асамблеєю. Саме цими обставинами і пояснюється назва теми дисертаційної роботи – «Парламентська (Консультативна) Асамблея Ради Європи».

Таким чином, актуальність теми дослідження зумовлюється необхідністю дослідження особливостей діяльності Парламентської Асамблеї Ради Європи, яка має найбільший вплив на Україну серед інших міжнародних парламентських органів та інституцій. Актуальність теми також визначається необхідністю вирішення низки теоретичних і практичних проблем, з якими Україна зіткнулася під час процесу свого входження у правовий простір Ради Європи, адже через дотримання міжнародно-правових зобов'язань перед Радою Європи європейські держави наближаються до критеріїв членства Європейського Союзу.

Загальнотеоретичну основу дисертаційної роботи становлять праці таких науковців, як: Д. В. Аббакумова, Т. А. Анцупова, М. О. Баймуратов, М. В. Буроменський, В. Г. Буткевич, М. А. Дамірлі, Л. Г. Заблоцька, О. В. Зайчук, Ахмад Ісмаїл, Н. В. Калашникова, Дж. Клабберс, Ю. М. Колосов, А. О. Кориневич, С. П. Кубієвич, Д. І. Кулеба, В. В. Лесюк, І. І. Лукашук, О. Є. Мавроматі, Г. І. Морозов, Т. М. Нешатаєва, О. В. Палагусинець, Є. В. Попко, Х. В. Приходько, Т. О. Свида, Т. Л. Сироїд, О. В. Тарасов, А. Л. Федорова, С. А. Хабаров, О. О. Шibaєва, Т. І. Шинкаренко, О. М. Шпакович, Ю. В. Щокін, М. В. Яновський та ін.

Спеціальні наукові дослідження, присвячені висвітленню діяльності міжнародних організацій та їх органів, викладені у працях Гайнріха Клебеса, Флоренца Бенуа-Ромера, Т. І. Левицького, В. Є. Мармазова, Войцеха Моравецького, І. С. Піляєва, А. Х. Саїдова, В. Л. Швецова та інших вчених.

З огляду на тему дисертаційної роботи, серед представників української доктрини міжнародного права, які досліджували діяльність міжнародних парламентських організацій, особливо слід виділити

дисертацію О. В. Палагусинець «Розвиток парламентаризму у практиці міжнародних організацій» (2010 р.) і дисертацію В. В. Лесюк «Правова природа парламентських органів європейських міжнародних організацій» (2011 р.). Зазначені праці містять ґрунтовні дослідження сучасного стану органів парламентського співробітництва в рамках міжнародних організацій. Разом із тим комплексні наукові дослідження, присвячені діяльності Парламентської Асамблеї Ради Європи, вітчизняними вченими-міжнародниками, на жаль, не проводилися.

У зв'язку з цим вбачається за необхідне дослідження функцій, порядку формування та роботи, а також правової природи Парламентської Асамблеї Ради Європи. Результати цього дослідження будуть сприяти формуванню концептуально нових поглядів на саму діяльність Асамблеї, а також виробленню ефективної стратегії участі української делегації в роботі Асамблеї.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертацію виконано відповідно до плану науково-дослідних робіт кафедри міжнародного права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого згідно із Державною цільовою комплексною програмою «Теоретичні та практичні проблеми сучасного міжнародного права та іноземного конституційного права» (державна реєстрація – № 0111U000954).

Тема дисертаційної роботи затверджена на засіданні вченої ради Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого (протокол № 1 від 7 вересня 2011 р.).

Мета і завдання дослідження. Метою дисертації є формулювання теоретично обґрунтованих і практично підтверджених висновків щодо визначення правової природи, компетенції, складу, порядку формування, правових засад функціонування та юридичної сили документів Парламентської Асамблеї Ради Європи, а також особливостей міжнародно-правового співробітництва між Україною та ПАРЄ.

Відповідно до мети у дисертації зосереджено увагу на вирішенні таких основних завдань:

– визначити етапи зародження і розвитку європейського парламентаризму;

– встановити значення та вплив міжнародних організацій на процес розвитку європейського парламентаризму;

– охарактеризувати процес формування та діяльності Парламентської Асамблеї Ради Європи;

– виявити сфери компетенції та обсяг повноважень Парламентської Асамблеї Ради Європи;

– встановити місце і значення Парламентської Асамблеї в системі органів Ради Європи;

– з'ясувати міжнародно-правові форми впливу документів Парламентської Асамблеї Ради Європи на національні парламенти держав-членів і загальну політику Ради Європи;

– надати міжнародно-правову характеристику діяльності ПАРЕ та її впливу на процес формування міжнародних відносин;

– розробити пропозиції та рекомендації щодо внесення змін до установчих документів Ради Європи з метою юридичного закріплення реальної компетенції ПАРЕ та обсягу її повноважень;

– надати пропозиції щодо реформування Парламентської Асамблеї в рамках загального реформування Ради Європи;

– встановити особливості міжнародно-правового співробітництва між Україною та Парламентською Асамблеєю Ради Європи і визначити шляхи підвищення ефективності їх взаємодії.

Об'єктом дослідження є міжнародно-правові відносини, пов'язані з функціонуванням Парламентської Асамблеї в системі органів Ради Європи.

Предметом дослідження є структура, повноваження та правова природа Парламентської Асамблеї Ради Європи, а також теоретичні та

практичні питання функціонування Парламентської Асамблеї в системі органів Ради Європи.

Методи дослідження. Для досягнення наукової об'єктивності результатів дисертантом використовується комплекс загальнонаукових і спеціальних методів дослідження, які знаходять широке застосування в сучасній науці міжнародного публічного права.

Методологічною основою роботи є сукупність загальновизнаних у правовій науці методів, а саме: об'єктивності, діалектичний, системно-структурний, формально-логічний, історико-правовий, спеціально-юридичний, порівняльно-правовий, соціологічний та інші загальнонаукові та спеціальні методи дослідження.

Метод об'єктивності дав змогу встановити вірогідність і повноту інформації, що використовувалася у процесі дослідження. Діалектичний метод допоміг з'ясувати особливості організаційної структури та повноважень Парламентської Асамблеї Ради Європи. Системно-структурний метод дозволив визначити місце Парламентської Асамблеї в системі органів Ради Європи. Формально-логічний метод використано для визначення правової природи та характерних ознак Парламентської Асамблеї Ради Європи. За допомогою історико-правового методу з'ясовано генезис парламентаризму та парламентських органів міжнародних організацій, а також висвітлено розвиток повноважень і значення Парламентської Асамблеї в рамках Ради Європи. Спеціально-юридичний метод став у нагоді при встановленні змісту статутних документів Ради Європи, що стосуються Парламентської Асамблеї, а також для з'ясування особливостей резолюцій, рекомендацій, висновків, правил процедури та інших документів Парламентської Асамблеї Ради Європи. Завдяки порівняльно-правовому методу визначено співвідношення компетенції та функцій Парламентської Асамблеї Ради Європи та інших європейських парламентських інституцій. Соціологічний метод допоміг виявити сутність та особливості соціальних

явищ, їх значення та вплив на діяльність Парламентської Асамблеї Ради Європи.

Наукова новизна одержаних результатів полягає в тому, що дисертація є першою у вітчизняній доктрині міжнародного права спеціальною комплексною працею, яку присвячено з'ясуванню правової природи та особливостей функціонування Парламентської Асамблеї Ради Європи, її компетенції та міжнародно-правового значення як органу міжпарламентського співробітництва європейських держав.

Основні теоретичні і практичні результати, що характеризують особистий внесок дисертанта і виносяться на захист, конкретизуються у таких положеннях.

Уперше:

- визначено основні етапи розвитку парламентаризму і парламентської дипломатії на прикладі діяльності Парламентської Асамблеї Ради Європи;
- надане авторське визначення терміну «парламентська дипломатія» – це спеціальна форма міжнародно-правових відносин, що використовується у діяльності представників національних парламентів в рамках їх участі у міжнародних парламентських інституціях (а також в інших міжнародних форматах парламентської взаємодії) задля представництва та захисту інтересів своїх виборців на міжнародному рівні;
- з'ясовано, що діяльність Парламентської Асамблеї Ради Європи має вплив на національні парламенти держав – членів Ради Європи, що підтверджується, зокрема, імплементацією рішень ПАРЄ у національні правопорядки держав – членів Ради Європи;
- обґрунтовано наявність прямого взаємозв'язку між зростаючим впливом Парламентської Асамблеї Ради Європи та загальним підвищенням значення парламентської дипломатії в міжнародному праві;
- виявлено пріоритетні напрямки діяльності Парламентської Асамблеї Ради Європи, а також напрямки діяльності, що потребують реформування та вдосконалення.

Удосконалено положення про те, що:

– компетенція Парламентської Асамблеї Ради Європи та її правовий статус в системі органів Ради Європи вийшли за рамки суто консультативного органу;

– рекомендації (recommendations), резолюції (resolutions) і висновки (opinions) ПАРЕ спонукають парламенти держав – членів Ради Європи до вчинення юридично значимих дій;

– контрольні повноваження Парламентської Асамблеї спонукають до проведення внутрішньодержавних реформ, приведення національних правопорядків держав – членів Ради Європи до встановлених цією організацією демократичних стандартів.

Набули подальшого розвитку положення про те, що:

– відносини між державами в процесі їх співпраці в рамках Парламентської Асамблеї Ради Європи мають безпосередній вплив на внутрішні правопорядки держав – членів Ради Європи;

– діяльність Парламентської Асамблеї Ради Європи має першочергове значення в процесі інтеграції європейських країн.

Практичне значення одержаних результатів полягає в тому, що сформульовані в дисертації теоретичні положення, результати і висновки можуть бути використані:

– *у науково-дослідницькій сфері* – для проведення подальших наукових досліджень правової природи та особливостей функціонування Парламентської Асамблеї Ради Європи, її компетенції та міжнародно-правового значення як органу міжпарламентського співробітництва європейських держав;

– *у навчальному процесі* – під час підготовки підручників і навчально-методичних посібників із навчальних курсів «Міжнародне публічне право», «Право міжнародних організацій» та «Європейське право»;

– в інформаційно-аналітичній сфері – для поширення знань про Парламентську Асамблею Ради Європи серед науковців, парламентарів, працівників дипломатичних служб, державних органів та інших осіб;

– у правотворчому процесі – під час розробки, обговорення та укладення міжнародно-правових документів із питань міжнародно-правового співробітництва України з Радою Європи, а також моніторингу виконання міжнародно-правових зобов'язань, взятих на себе Україною при вступі до Ради Європи.

Апробація результатів дисертації. Основні теоретичні положення, висновки і пропозиції, що містяться у дисертації, обговорені, схвалені та рекомендовані до захисту кафедрою міжнародного права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого.

Основні положення дисертаційної роботи оприлюднені у виступах на таких наукових і науково-практичних конференціях: Всеукраїнській науково-практичній конференції молодих учених та здобувачів «Юридична осінь 2012 року» (м. Харків, 13 листопада 2012 р.), II-й Всеукраїнській науково-практичній конференції «Актуальні проблеми юридичної науки і практики» (м. Харків, 10–11 грудня 2012 р.), Міжнародній науково-практичній конференції «Права та свободи людини і громадянина: механізм їх реалізації та захисту різними галузями права» (Словацька Республіка, м. Братислава, 19–20 вересня 2014 р.), Міжнародній науковій конференції «Юридична наука та практика у третьому тисячолітті» (Словацька Республіка, м. Кошице, 27–28 лютого 2015 р.) і Міжнародній науково-практичній конференції «Актуальні питання правової теорії та юридичної практики» (м. Одеса, 7–8 серпня 2015 р.).

Публікації. Основні положення та результати дисертації знайшли відображення в 11 наукових публікаціях, у тому числі у 6 наукових статтях, з яких 4 статті опубліковані у наукових фахових періодичних виданнях України з юридичних наук, 2 – у наукових фахових виданнях інших держав, а також у тезах 5 доповідей на наукових і науково-практичних конференціях.

РОЗДІЛ 1

ОРГАНИ МІЖПАРЛАМЕНТСЬКОГО СПІВРОБІТНИЦТВА ТА ЇХ ЗНАЧЕННЯ В МІЖНАРОДНОМУ ПРАВІ

1.1. Ідея парламентаризму в історії європейської юридичної думки.

Представницька демократія на сучасному етапі свого розвитку являє собою складну систему функціонування та взаємодії парламентських органів як в середині держави, так і на міжнародному рівні. Незважаючи на складність всіх процесів, що пов'язані з ефективною роботою представницьких органів, основне призначення парламентів, як вищих органів управління державою, від самого початку їх виникнення не змінилося. Метою представницьких інститутів та їх основною функцією було й буде відображення та реалізація інтересів їх виборців.

Різниця між сучасними представницькими органами та їх попередниками полягає не лише в процедурах їх створення (формування) і не лише у складності механізму їх роботи, а, перш за все, в особливостях тих соціальних груп, чий інтереси представлені у парламенті, та в ефективності реалізації інтересів таких суспільних груп. Сучасний парламент є органом загальнонаціонального представництва, що покликаний реалізувати та захистити не лише внутрішньодержавні, а й міжнародні інтереси своїх виборців. Парламентарії, які уповноважені представляти громадян своєї країни, є виразниками їх волі, зокрема й у міжнародних зносинах.

Науковими дослідженнями представницьких органів, парламентів, органів міжпарламентського співробітництва, а згодом й парламентської дипломатії займалися такі вчені, як: Б. Спіноза [2], Т. Гоббс [2], Дж. Локк [2], Ш. Л. Монтеск'є [2], І. Бентам [8], Ж. Ж. Руссо [128], серед сучасників

зазначеною проблематикою займалися С. Б. Гавриш [14], Ю. Д. Древаль [21], В. М. Шаповал [171], Ю. М. Щербак [176] та ін.

Зважаючи на тісну зовнішню взаємодію між європейськими державами, що спрямована на зміцнення демократії, захист прав і свобод людини й громадянина, підвищений інтерес серед фахівців міжнародного права викликають парламентські органи міжнародних організацій. Зазначені органи безперечно уособлюють сучасну парламентську дипломатію, яка на даному етапі розвитку міжнародних відносин є ефективним механізмом представництва інтересів суспільства та окремих соціальних й політичних груп.

Слід також зауважити, що поняття «парламент» і «парламентаризм» взаємопов'язані, але не ідентичні. Парламент, як орган, що наділений законодавчою владою, покликаний на вищому державному рівні не лише представляти інтереси суспільства, а й забезпечити ефективну роботу та взаємодію усіх гілок влади (законодавчої, виконавчої і судової), наявність яких є неодмінною ознакою демократії. Існування чіткого розподілу гілок влади, їх стабільне функціонування та взаємодія, що досягається за допомогою провідного становища представницького органу держави, є проявом існування у певній країні парламентаризму. Як зазначає С. Б. Гавриш: «Наявність парламентаризму в тій чи іншій країні обумовлюється та визначається саме наявністю сильного конструктивного, дієвого, авторитетного парламенту, який наділений традиційними прерогативами і повнокровно реалізує їх у своїй практичній діяльності. Це забезпечує провідне місце загальнонаціонального представницького органу в механізмі державного керівництва країною» [14, с. 3].

Виходячи із досягнень сучасної політичної думки і досвіду впровадження принципів парламентаризму у політичних системах певних країн, Ю. Д. Древаль пропонує, що парламентаризм слід розуміти не лише як систему організації і функціонування державної влади в демократичному суспільстві, яка характеризується розподілом гілок влади і головним місцем

парламенту в структурі органів державної влади, але і як сукупність поглядів, ідей і практичної діяльності, пов'язаної з реально діючими представницькими законодавчими установами – парламентами [22, с. 121].

Розгляд історичного аспекту виникнення представницької демократії та парламентаризму в Європі слід розпочинати з виникнення перших представницьких установ, хоча, на думку деяких вчених, історія виникнення та розвитку парламентів в їх сучасному розумінні та самого явища парламентаризму починається у XVIII ст. Зокрема Ю. Д. Древаль зазначає таке: «Процес організації парламентів і становлення парламентаризму у буквальному розумінні поняття розпочався лише наприкінці XVIII ст. Він став політичним виявом утвердження капіталістичного способу виробництва, який потребує широких громадянських і політичних свобод» [21, с. 37].

Однак, на нашу думку, підґрунтям для формування інституту представництва в Європі, сучасних парламентів та парламентаризму слугували державні установи представницького характеру, що виникли на території Стародавньої Греції та Стародавнього Риму. Так, у Стародавній Греції за часів Перикла¹ була заснована еклесія – законодавчі збори. Значна частина Афінської громади брала участь у цих зборах [9, с. 70, 71]. Перші народні збори Римської імперії склалися з представників аристократії, котрі приймали рішення більшістю голосів. Неможливо також не згадати Римський сенат, який безперечно є попередником сучасного парламенту. Склад і діяльність згаданих представницьких установ обмежувалися інтересами суто привілейованої частини тогочасного соціуму, однак саме ці первісні колегіальні представницькі органи заклали фундамент для подальшого суспільно-політичного розвитку європейських держав та їх представницьких органів, які наразі є представниками інтересів всіх без

¹ Перикл (*грец.* Περικλῆς, 495–429 рр. до н.е.) державний діяч, полководець у Стародавніх Афінах. Період правління Перикла називають «золотим століттям», визнаючи його добою найвищого внутрішнього розквіту Стародавньої Греції [15, с. 142, 143].

виключення верств населення та являють собою відокремлену гілку влади та мають виключні повноваження на прийняття законів [35, с. 132].

Характеризуючи європейські представницькі органи часів феодалізму (Середньовіччя), ми вважаємо, що вони також не можуть бути визначені як органи народного представництва у сучасному розумінні. Зазначені станово-представницькі установи, як і в Стародавні часи, були засновані за принципом представництва інтересів лише вузьких верств населення. Уповноважені особи, які брали участь у представницьких органах цієї епохи, походили з найвищих кіл тогочасного суспільства [171, с. 14]. Представницька демократія на той час виражалася у тому, що в окремих регіонах Європи певні дворяни та почесні громадяни безпосередньо брали участь у місцевих зібраннях та мали право обирати депутатів до регіональних зібрань.

Найстарішим представницьким органом Європи традиційно вважається заснований у 930 р. на території Ісландії орган, що й досі зберігає початкову назву – Альтинг (*Althing*)² [264, с. 1]. На території власне континентальної Європи одним із перших станово-представницьких органів вважаються іспанські кортеси, що з'явилися у місті Леон³. Зібрання цієї установи включало в себе, окрім єпископів та магнатів, ще й представників від міського населення. Перші свідчення про таку участь представників городян відносяться до 1188 р., коли король Альфонс IX скликав єпископів, магнатів і «виборних громадян від окремих міст» для того, щоб на цьому зібранні офіційно заявити про свою готовність поважати закони та звичаї країни, а також не проголошувати війни та не укладати мир без відповідної згоди на те єпископів, знаті та «добрих людей», чиїми порадами він має керуватися у своєму правлінні [53, с. 193].

² На сьогодні Альтинг – це вищий законодавчий орган Ісландії (однопалатний парламент) із 63 депутатів, які обираються прямим голосуванням на 4 роки [190].

³ Леон – столиця Королівства Леон, що існувало з 910 по 1230 рр. у північно-західній частині Піренейського півострова – *прим. автора*.

Власне термін «парламент» вперше виник саме у феодальні часи і ним позначався судовий орган Франції у XIII ст. [171, с. 8], який за своєю природою не мав ознак представницької установи⁴.

Як назва представницького органу термін «парламент» уперше почав використовуватися в Англії з 1275 р. Стисло історія створення англійського парламенту має такий вигляд. На початку XIII ст. внаслідок непослідовної політики англійського короля Іоанна Безземельного проти нього зчинився бунт феодальної верхівки, яка змусила монарха обмежити свою владу шляхом розширення прав та вольностей його безпосередніх васалів. Зазначені зміни в управлінні державою були закріплені в 1215 р. шляхом підписання королем Великої Хартії Вольностей (*лат.* Magna Charta libertatum) [9, с. 196, 197]. Для гарантування незмінності положень Великої Хартії в державі повинен був бути утворений виборний колегіальний орган. Нова інституція поступово здобула назву «парламент» (*фр.* parler – говорити) й фактично уособлював велику раду королівства, яка певною мірою мала представницький характер й включала монарха та найвпливовіших феодалів [22, с. 120].

Саме Хартія Вольностей, яка й по сьогодні є складовою британської Конституції, заклала фундамент обмеженої монархії як форми державного правління, що з XVII ст. незмінно панує в Сполученому Королівстві Великої Британії та Північної Ірландії.

На першому етапі існування англійського парламенту суспільні стани, які входили до його складу, засідали окремо. Двопалатна структура організації роботи парламенту в Англії з'явилася в середині XIV ст. До верхньої палати – палати лордів – входили духовні й світські феодали. Зазначені особи отримували офіційні іменні запрошення на участь у засіданнях палати; згодом ці запрошення були змінені на спадкове право

⁴ Перший станово-представницький орган Франції виник на початку XIV ст. і мав назву «Генеральні штати». Цей орган, на відміну від подібних йому, включав в себе три стани, першим із яких вважалося духовенство, а вже потім йшло дворянство і «третій стан», до якого відносилися верхні прошарки городян [171, с. 10].

світських феодалів бути членами палати лордів. Нижня палата – палата громад – формувалася шляхом обрання представників від територіальних одиниць, якими були міста і графства. Процес обрання представників до палати громад спочатку здійснювався за правилами, які ґрунтувалися на місцевих звичаях. Однак поступово із зростанням авторитету парламенту були прийняті уніфіковані виборчі закони в масштабах всієї країни [171, с. 12].

Узагальнюючи характеристику представницьких органів в епоху Середньовіччя, звичайно неможливо говорити про народне представництво у його класичному розумінні. Однак, ми вважаємо, що інститут загальнонаціонального представництва та саме явище парламентаризму мають прямі витоки з ідей народного представництва, які зародилися саме за часів феодального ладу.

Європейський парламентаризм починає бурхливо розвиватися за так званих Нових історичних часів, тобто періоду історії людства, який розпочався з першими буржуазними революціями. Проте у цьому зв'язку слід зауважити, що в Англії задовго до спалаху буржуазних революцій ще у XII ст. були сформульовані перші політичні тези проти необмеженої королівської влади і прийняті відповідні трактати [171, с. 18]. Можна сказати, що вже на той час активно пропагувалася ідея, що законодавча влада має належати не одній особі, а «королю, кращим людям і народу» [171, с. 18].

Разом з тим однозначно можна стверджувати, що формування самої теорії парламентаризму як інституту та системи політичної організації держави розпочинається в Європі у період XVII–XVIII ст. – саме під час буржуазно-демократичних революцій. У зазначений період відбулося теоретичне обґрунтування ідеї парламентаризму в контексті концепції поділу влади, вчення про народний суверенітет і верховенство закону. Ці ідеї вперше були висвітлені в роботах таких вчених, як Б. Спіноза, Т. Гоббс, Д. Локк, Ш. Л. Монтеск'є, Е. Сієсса. На той час парламенти, що існували в

європейських державах, не були представниками загальнонаціональної волі народу певної країни; в основній своїй масі вони лишалися виразниками волі привілейованих верств суспільства. Буржуазні революції принесли із собою перші перевтілення, що були зокрема пов'язані із перетворенням парламенту на орган, який має представляти та захищати інтереси широких верств населення.

Розгорнуте політико-правове вчення щодо необхідності обмеження королівської (монархічної) влади та розподілу влад всередині держави було вперше запропоноване Джоном Локком. Джон Локк (*англ.* John Locke, 1632–1704) – видатний представник англійської політичної думки, філософ, вчений, який виступив одним із основних ідеологів соціального компромісу між верхівками дворянства та буржуазії, що призвів в подальшому до встановлення конституційної монархії в Англії. Політична концепція Джона Локка міститься у його праці «Два трактати про правління» (1690 р.), де запропонована теорія конституційної (парламентської) монархії.

Зазначена теорія виступає як обґрунтування соціально-політичного устрою, що затвердився в Англії на чолі з королем, однак влада якого обмежена парламентом і конституцією. Джон Локк також розробив та обґрунтував концепцію розподілу влади на законодавчу, виконавчу та федеральну. Під федеральною він мав на увазі владу, що має опікуватися міжнародними зносинами. За Локком, пріоритетним становищем в державі наділявся парламент, а не уряд. У своїй праці «Два трактати про правління» він називає найважливішою функцією представницького органу – законодавчу, оскільки вважає її «верховною в державі» [2, с. 339].

На думку Дж. Локка, «законодавча влада є вищою, і всі влади виходять з неї і підпорядковуються їй, але законодавча влада має свої межі, бо вона є довіреною владою, а верховна влада залишається за народом. Народ залишається безумовним сувереном, має право змінювати склад законодавчого органу та навіть відсторонити його від вирішення державних справ» [171, с. 18].

Шарль Луї де Монтеск'є⁵, який розвинув ідеї Джона Локка у своєму основному творі «Про дух законів» (1748 р.), виділяє в державі законодавчу, виконавчу і судову владу. На думку Монтеск'є, зосередження всієї повноти влади в руках однієї особи, установи або соціальної спільності людей неминуче веде до зловживання і свавілля. Розмежування компетенції поділу влади передбачає надання різним гілкам влади спеціальних повноважень з тим, щоб вони обмежували і стримували одна одну [40, с. 102, 103].

Вчення Ш. Монтеск'є про поділ влади мало значну новизну в порівнянні з попередніми концепціями. По-перше, поєднувалось ліберальне розуміння свободи з ідеєю конституційного закріплення механізму поділу влади; свобода встановлюється лише законами. По-друге, до складу влади, що підлягає розмежуванню, включались судові органи. Обґрунтування парламентаризму, як системи управління, засноване на розподілі законодавчих і виконавчих повноважень, доповнене принципом незалежності суддів.

Шарль Монтеск'є також виступав за надання права широким верствам населення долучитися до управління державою. Він наполягав на тому, що керівництво державою може бути ефективним лише тоді, коли представники народу, так звані депутати зборів, мають чітке розуміння всіх проблем, які потребують врегулювання на законодавчому рівні. Таке розуміння стає можливим лише тоді, «коли ці депутати представляють усі стани і великі населені пункти, а також мають від своїх виборців суспільну інструкцію» [83, с. 293].

Ідеї Ш. Монтеск'є були підтримані видатним діячем французької революції XVIII ст. абатом Еммануїлом-Жозефом Сієсою (*фр.* Emmanuel Joseph Sieyès, 1748–1836), який вважається батьком сучасної зарубіжної

⁵ Монтеск'є Шарль Луї де Секонда, барон де ЛаБред (*фр.* Montesquieu Charles-Louis de Secondat, Baronde LaBrède, 1689–1755) – французький письменник, політик, філософ, правознавець, голова парламенту м. Бордо (за тих часів – судового органу). Співавтор Енциклопедії Дідро та Д'Амблера. Автор таких творів як: «Про причини величі та падіння римлян» (1733 р.), «Роздуми про всевітню монархію» (1733 р.) та ін. [40, с. 101].

теорії народного представництва. Загальний розвиток поглядів Е. Сієса супроводжувався посиленнями на ідею народного суверенітету, яка була чи не основною для ідеологів Великої французької революції XVIII ст. Практичні пропозиції Е. Сієси були відображені в кількох законодавчих проектах, що отримали схвальну оцінку тогочасних законотворців [171, с. 28–30].

Концепцію народного представництва запропонував у своїх працях також відомий представник британської політико-правової думки XVIII ст. Едмунд Берк (*англ.* Edmund Burke, 1729–1797). У своїх працях «Роздуми про причини теперішнього безладу» (1770 р.) та «Роздуми про Французьку революцію» (1790 р.) Едмунд Берк висловлював позицію, в якій не сприймав ідею народного суверенітету. За Е. Берком, суверенітет належить парламенту – він був проти того, щоб члени парламенту представляли виключно позиції своїх виборців. За його переконанням, народні представники, тобто депутати, це – особи, яким через їх певний соціальний стан та освіченість, виборцями довірено здійснювати представницькі функції, самі ж депутати в своїй діяльності мають керуватися виключно власним досвідом та міркуваннями, а не побажаннями свого електорату [171, с. 19]. Як бачимо, усвідомлення Едмундом Берком ідеї народного представництва суттєво відрізняється від сучасного розуміння цього інституту.

Важливо також зазначити, що на період Нового часу припадають також й перші спроби доктринального обґрунтування необхідності створення в Європі певного органу міжнародного співробітництва. Ідеї щодо створення колегіального органу, який би об'єднав та координував міжнародну співпрацю європейських держав, були висвітлені в роботах Їржі Подєбрада, Емеріка Крюсе, Вільяма Пенна, Шарля-Ірене де Сен-П'єра, Жан-Жака Руссо.

Одним з перших авторів, який висунув ідею заснування постійно діючої міжнародної організації, був Їржі Подебрад⁶. Їржі Подебрад є автором праці «Проект встановлення миру між усіма християнами» (надалі по тексту – Проект). Зазначена праця була запропонована Ї. Подебрадом для уваги європейських монархів у період 1462–1464 рр. Причиною створення цього Проекту став конфлікт між королем Ї. Подебрадом та Римським папою Пієм II. Цікаво, що Проект було викладено у формі багатостороннього міжнародного договору (а не наукового трактату). Ідеологічною основою Проекту стало відновлення сутності християнства, яке закликає усіх своїх віруючих жити у мирі між собою, та піднесення міжнародного престижу християнства [51, с. 516–528]. Безпосередньою метою об'єднання учасників договору мав стати захист від спільного ворога. Проект передбачає зобов'язання договірних сторін не застосовувати зброю одна проти іншої та надавати взаємну допомогу у випадку порушення міжнародного миру. Також у зазначеній праці детально розроблені зобов'язання договірних сторін щодо мирного вирішення спорів. На нашу думку, запропоновані в Проекті зобов'язання відповідають сучасному уявленню про міжнародно-правові обов'язки, які є основою системи колективної безпеки [199, р. 65].

Проект міжнародної інституції Їржі Подебрада не мав ознак універсальної монархії, – запропонована інституція визначалася як союз рівних між собою учасників, з можливістю прийняття нових членів. Система внутрішніх органів міжнародного об'єднання, запропонованого Їржі Подебрадом, складалася із Асамблеї представників сторін, Ради, Голови та консисторії. За Проектом головним органом в системі внутрішніх органів мала бути Асамблея. Прийняття рішень у рамках цієї міжнародної установи мало ґрунтуватися на принципі рівності. Ми погоджуємося з дослідниками праці Їржі Подебрада, що запропоновані в Проекті умови рівноправної участі всіх суб'єктів є близькими до сучасних умов участі у міжнародних

⁶ Їржі з Подебрад (чеськ. Jiří Borek z Kunštátta a Poděbrad, 1420–1471) король Богемії з 1458 (а від 1469 року і чеський король) по 1471 рік.

міжурядових організаціях, які об'єднують формально рівні суверенні держави [51, с. 528].

Проект І. Подебрада не знайшов прихильників, а тому не був реалізований. Разом з тим ідеї, висунуті у Проекті І. Подебрада, почали активно досліджуватися у другій половині ХХ ст. Зокрема, український професор В. М. Корецький акцентував увагу на очевидній практичній спрямованості Проекту встановлення миру між усіма християнами, а також на подібності положень Проекту з низкою статей Статуту Організації Об'єднаних Націй [51, с. 528].

Французький письменник, викладач університету Сорбонна, Емерік Крюсе (*фр.* Émeric Crucé, 1590–1648) також є одним з перших, хто висловив ідею міжнародного співробітництва держав в рамках міжнародної інституції. Емерік Крюсе, подібно до Їржі Подебрада, виходив з міркувань встановлення миру та припинення воєн. Такий стан зовнішньополітичних відносин мав досягатися шляхом утворення міжнародної організації на основі договору між державами. Відповідно до цього договору, усі учасники такої організації, незалежно від їх могутності та географічного розташування, мають бути рівними. У рамках організації, за задумом Е. Крюсе, потрібно було утворити відповідну Раду, яка б мала право надавати рекомендації державам-членам, що перебувають у конфлікті. Емерік Крюсе бачив серед учасників зазначеної організації не лише європейські країни, але також країни Африки та Азії [161, с. 60–114]. Ідеї Емеріка Крюсе були викладені в його книзі «Новий Кіней, або Роздуми про стан, що надає можливість та засоби для встановлення загального миру та свободи торгівлі у всьому світі» [75, с. 69].

Більш широкого розвитку ідея створення органу міжнародного співробітництва на території Європи набула в проекті Вільяма Пенна⁷, який було опубліковано у 1693 р. в Лондоні та мав назву «Досвід про сучасний та

⁷ Вільям Пенн (*англ.* William Penn, 1644–1718) – англійський державний і релігійний діяч, лідер релігійної християнської общини квакерів, засновник колонії в Північній Америці, що отримала назву Пенсильванія [75, с. 70].

майбутній мир у Європі шляхом створення європейського Конгресу, Парламенту або Палати держав» [161, с. 70]. В основі зазначеного проекту лежала ідея створення «Європейської ліги або конфедерації», що мала б на меті збереження миру в Європі та забезпечення захисту від зовнішніх ворогів. Беручи за основу організацію влади в Нідерландах, він розробив проект об'єднаної Європи, яка б мала таку структуру: Генеральні штати; провінції – незалежні держави, що власне створюють ці штати; міста в провінціях, які в свою чергу утворюють незалежні одиниці; і провінційні Генеральні штати. Провідним органом в зазначеній міжнародній структурі, на думку автора, мало б стати зібрання представників європейських держав. Організаційно-правовою формою роботи зазначеного зібрання мали бути спільні засідання. Рішення мали прийматися кваліфікованою більшістю голосів [89, с. 135, 136]. Присутність представників усіх держав на кожному засіданні визначалася як обов'язкова умова. Робота Вільяма Пенна – це одна з перших спроб наукового обґрунтування необхідності створення колегіального представницького органу міжнародного значення, який би об'єднував делегатів від європейських держав.

Наступним ідею створення в Європі міжнародної інституції сформулював французький абат Шарль-Ірене де Сен-П'єр⁸ в своєму творі «Проект вічного миру в Європі» [148, с. 345], який був представлений ним у 1713 р. до Утрехтського конгресу. Ш.-І. де Сен-П'єр вбачав необхідність створення на території Європи міжнародної організації у вигляді конфедерації дев'ятнадцяти європейських християнських держав. Зазначена конфедерація мала б функціонувати задля ефективного врегулювання міжнародних відносин з метою досягнення довготривалого миру. Проект містив детальний опис структури, складу, функцій та компетенції зазначеної конфедерації. Зокрема Європейська конфедерація, за Сен-П'єром, мала б вигляд постійного союзу наймогутніших європейських держав. Проект

⁸ Шарль-Ірене Кастель, абат де Сен-П'єр (*фр.* Charles-Irénée Castel, L'abbé de Saint-Pierr, 1658–1743) – представник раннього Просвітництва, видатний французький публіцист, борець за ідею встановлення вічного миру [75, с. 71, 72].

також передбачав формування спільного парламенту. Зазначений колегіальний орган мав формуватися з делегованих монархами представників [148, с. 346].

Праця Ш.-І. де Сен-П'єра, незважаючи на всю змістовність та аргументованість, була розкритикована відомими науковцями, державними та політичними діячами того часу, зокрема французьким філософом і письменником Вольтером і королем Пруссії Фрідріхом II (Фрідріхом Великим) [89, с. 136]. До прихильників ідей Ш.-І. де Сен-П'єра можна віднести Жан-Жака Руссо⁹. У своєму творі «Витяг з Проекту вічного миру» (1761 р.), який деякі науковці називають рецензією на працю Ш.-І. де Сен-П'єра, Руссо підтримує основні ідеї Сен-П'єра щодо утворення певного органу постійного міжнародного співробітництва в Європі [128, с. 345].

Незважаючи на те, що в роботах Емеріка Крюсе, Вільяма Пенна та Ш.-І. де Сен-П'єра безпосередньо не йшлося про міжпарламентське співробітництво, тим не менше їх праці в історичному аспекті безумовно є важливою складовою у подальшому формуванні ідеї співробітництва європейських держав через відповідні міжпарламентські інституції.

Переходячи до аналізу політико-правової думки європейських країн ХІХ ст., слід зазначити, що на той період часу вона перебувала під домінуючим впливом ідей утилітаризму. Один з найбільш яскравих і провідних представників утилітаризму, який зробив значний внесок у розвиток ідеї парламентаризму, був англійський юрист і соціолог Ієремія Бентам (*англ.* Jeremy Bentham, 1748–1832). У своїх наукових працях він наголошував, що представницька демократія є єдиною раціональною формою правління. І. Бентам виділив такі основні умови, на яких має ґрунтуватися представницька демократія: «прямі вибори, адже народ має можливість бачити своїх безпосередніх представників, наступний принцип –

⁹ Руссо Жан Жак (*фр.* Rousseau Jean-Jacques, 1712–1778) – французький філософ, просвітник, публіцист. Один з авторів і редакторів «Енциклопедії», автор праць «Роздуми про походження та причини нерівності між людьми» (1754 р.), «Про суспільний договір, або Принципи політичного права» (1762 р.) та ін. [40, с. 104].

зміна народних представників, які входять до складу представницького органу для того, щоб гарантувати визначений характер діяльності народних обранців, й третя умова – це відповідна кількість депутатів, оскільки лише у великих представницьких зборах можна знайти осіб з необхідними для законодавства якостями і знанням місцевих умов» [8, с. 12].

Щодо міжнародної політики І. Бентам висловлювався за припинення воєнних дій. Він закликав обмежити використання сили у зовнішній політиці й пропонував удосконалювати міжнародне право з метою попередження міжнародних конфліктів. На думку І. Бентама, раціоналізація зовнішньої політики держав має досягатися шляхом звільнення її від: «пристрастей, особистих амбіцій та помилок правителів і міністрів», а також через відкритість міждержавних відносин, більш широкий обмін інформацією та через відмову від таємної дипломатії [161, с. 173–204]. Зазначені ідеї І. Бентам висвітлив у творі «План загального і вічного миру» (1789 р.) [77, с. 90]. Сприяти встановленню миру на міжнародній арені, на думку І. Бентама, мала б міжнародна конфедерація європейських держав на чолі з конгресом. Склад конгресу мав формуватися з двох представників (делегатів) від кожної держави-учасниці. Усі держави – учасниці конфедерації є її рівноправними членами та в жодному разі не позбавляються своєї автономії. І. Бентам пропонував утворити в рамках зазначеної міжнародної організації також загальний судовий орган і міжнародні збройні сили [161, с. 173–204].

Серед інших європейських державних та суспільних діячів ХІХ ст., чії праці сприяли подальшому розвитку загальних демократичних інститутів і парламентаризму, слід виділити Клода Анрі Сен-Сімона та Джона Стюарта Мілля.

Засновник школи утопічного соціалізму, сучасник Ієремії Бентама, французький мислитель і соціолог Клод Анрі де Рувруа, граф де Сен-Сімон (*фр.* Claude-Henride Rouvroy, comte de Saint-Simon, 1760–1825) є автором численних праць, серед яких найбільш відомі: «Листи женеvського

громадянина до сучасників» (1802 р.), «Вступ до наукових праць ХІХ ст.» (1808 р.), «Нарис науки про людину», «Праця про всесвітнє тяжіння» (1813 р.), «Про реорганізацію європейського співтовариства, або про необхідність і засоби з'єднання народів Європи в єдине політичне тіло при збереженні за кожним із них його національної незалежності» (у співавторстві з О. Т'єррі, 1814 р.) [151] і «Думки про заходи проти коаліції 1815 року» (1815 р.), «Про теорію громадської організації» (1819 р.), «Політика» (1819 р.), «Притча» (1820 р.), «План наукових робіт, необхідних для реорганізації суспільства» (у співавторстві з О. Контом, 1822 р.), «Катехізіс політиків-промисловців» (1825 р.) та ін.

Учення Анрі Сен-Сімона про державу і право, людину і суспільство характеризується соціально-економічною спрямованістю. Історію держави він розглядав як процес еволюційного перетворення суспільства на промислове, що охоплює такі стадії: теологічну (влада належить священикам і феодалам); метафізичну (буржуазна держава, де владу захоплюють юристи і метафізики); позитивну (яка лише зароджується й де влада належатиме класу вчених і промисловців). Допускатимуть до влади й частину юристів. На позитивній стадії інститут монарха зберігається, але реальна вища влада зосереджена в руках двопалатного парламенту. Між королем і парламентом мають бути створені проміжні органи: рада вчених, яка «керує розумовим життям держави», розробляє проекти соціальних перетворень, і рада промисловців, що складає проекти бюджету і контролює його виконання. Підготовлені радами законопроекти надходять у раду міністрів і парламент [152, с. 79–85].

Своє бачення міжнародного устрою Європи Сен-Симон, перш за все, виклав у своїй ранній праці «Листи женевського громадянина до сучасників» (1802 р.). У цьому творі він пропонує скликати загальноєвропейські збори, названі ним «Радою Ньютона», а також раду чотирьох «частин людства» – англійської, французької, німецької та італійської [152, с. 105–145]. Він передбачав, що «як тільки будуть проведені вибори до головної ради і до

ради окремих частин, війна залишить Європу, щоб ніколи не повернутися до неї» [152, с. 142]. У своєму більш пізньому творі «Про реорганізацію європейського співтовариства або про необхідність і засоби з'єднання народів Європи в єдине політичне тіло при збереженні за кожним із них його національної незалежності» (1814 р.) Анрі Сен-Сімон обґрунтував ідею об'єднання Франції і Англії з метою встановлення в Європі конституційного ладу. На думку Сен-Сімона, зазначене об'єднання сприятиме подальшому союзу всіх європейських держав, яким буде керувати загальноєвропейський парламент.

Парламент на правовій основі та мирним шляхом вирішуватиме конфлікти між державами, а згодом сформулює ще й «моральний кодекс» відносин між ними. Нові конституційні держави оберуть шлях індустріалізації і перетворять суспільство на союз «працюючих розумово і фізично». Так, на місці самодержавної військово-теократичної держави постане конституційна «промислово-наукова» держава [151, с. 140–151]. Склад європейського парламенту, згідно з проектом Сен-Сімона, мав включати в себе 240 депутатів. Внутрішня організаційна структура запропонованого Сен-Сімоном парламенту мала складатися з двох палат: палати громад і палати лордів. Палата громад мала формуватися за рахунок депутатів шляхом їх обрання строком на 10 років; депутати палати лордів мали призначатися королем. Передбачалося також, що загальноєвропейський парламент мав обирати загальноєвропейського монарха [151, с. 140–151]. Розмірковуючи над об'єднанням Європи під керівництвом єдиного міжнародного формування, Сен-Сімон справедливо зазначав, що його проект неможливо реалізувати, доки всі європейські держави не встановлять парламентські режими правління [89, с. 138].

Джон Стюарт Мілль (*англ.* John Stuart Mill, 1806–1873) відноситься до найбільш відомих послідовників І. Бентама і вважається провідним представником школи утилітаризму кінця XIX ст. Джон Стюарт Мілль у своїх працях докладно досліджував власне характер представництва і

законодавчої влади. Він наголошував, що народне представництво має здійснюватися за принципами справедливості і доцільності, а для цього, на його думку, воно повинно мати пропорційний характер. Дж. С. Мілль багато працював над поясненням ефективної взаємодії уряду та парламенту, а також приділив багато уваги концепціям «відповідального і представницького правління» [76]. Дж. С. Мілль у своїх працях розглянув недоліки законодавчої влади та їх вплив на загальну форму управління державою. Безпосередньо законодавча влада, на думку Мілля, втілюється в тому, що народ або його значна частка через своїх повноважних представників, що періодично обираються, зосереджують у своїх руках вищу владу контролю [40, с. 84].

Наприкінці XIX ст. підвищується міжнародна активність держав, це зокрема, пояснюється економічним розвитком суспільства та значним технічним прогресом. Об'єктивні економічні фактори зумовили необхідність міжнародно-правового врегулювання відносин між державами світу. Для задоволення своїх інтересів держави змушені були вдаватися до укладання довготривалих багатосторонніх договорів, що врешті-решт призвело до утворення перших міжнародних об'єднань [262, р. 18].

Такі об'єднання отримали узагальнену назву міжнародних адміністративних союзів [159, с. 285, 286]. Міжнародний телеграфний союз, Всесвітній поштовий союз, Міжнародний союз для охорони промислової власності, Міжнародний союз залізничних сполучень та інші міжнародні союзи започаткували постійно діючі міжнародні організації [85, с. 354, 355]. Перші постійно діючі міжнародні адміністративні союзи були організаціями неполітичними і мали на меті задоволення певних економічних інтересів держав. Внутрішні структурні елементи, тобто органи цих адміністративних союзів, мали дуже вузьку компетенцію та обмежену сферу відносин. Як зазначає О. М. Шпакович: «що стосується правової природи адміністративних союзів, аналіз установ цих об'єднань, а також характер

діяльності їхніх органів не дає достатніх підстав для визнання за ними якості суб'єктів міжнародного права» [175, с. 19].

Міжнародні відносини кінця XIX ст. піддаються впливу різноманітних партій, масових рухів, неурядових міжнародних організацій, спільною рисою діяльності яких стає протидія соціальним явищам, що загострюють міжнародні відносини, спричиняють міжнародні конфлікти і війни. Саме в цей час пацифістський рух набуває ознак масовості. Прихильники цього руху в країнах Європи та Америки спирались на ідеї цінності людського життя, пріоритету права, можливості і необхідності мирного розв'язання всіх соціальних і національних конфліктів, а також запобігання війнам. Такі ідеї набували все більшої популярності серед світової спільноти, так як людство усвідомлювало тяжкі наслідки гострих міжнародних конфліктів та локальних воєн. Основні прагнення пацифістів зводилися до введення у міжнародну практику обов'язку розв'язання усіх міжнародних конфліктів через третейські суди, припинення гонки озброєнь, загального роззброєння. Слід зазначити, що такі ідеї збігалися з настроєм широких верств населення.

Відомий на той період часу проект американського пацифіста Вільяма Ледда (*англ.* William Ladd, 1778–1841), який пропонував створити Конгрес Націй – законодавчий орган, що мав складатися з представників усіх християнських і цивілізованих народів, та регулярно змінюватися на зразок Конгресу або Сенату Сполучених Штатів. Конгрес мав би визначати найбільш важливі принципи і норми міжнародного права, які б, насамперед, стосувалися питань війни та миру. До складу Конгресу Націй, за Леддом, мав входити також і Суд Націй [166].

Професор публічного права Університету Единбурга, шотландець Джеймс Лорімер (*англ.* James Lorimer, 1818–1890) запропонував створити міжнародний двопалатний законодавчий орган. Представники зазначеного органу мали обиратися відповідними палатами національних парламентів [166]. Цікавим є той факт, що саме в проекті Джеймса Лорімера вперше

передбачено парламентський підхід до формування міжнародного законодавчого органу.

Перша половина ХХ ст. характеризується подальшим розвитком і впровадженням у політичну систему суспільства провідних елементів парламентаризму. На цьому етапі в більшості країн Європи формування державної влади будується за принципом поділу влади. Підсилюється значення парламентів в управлінні справами держави, політичні партії стають активними суб'єктами політичного процесу, поступово виборче право поширюється на всі верстви населення. Саме в цей період часу парламентаризм стає загальноновизнаним інститутом. Парламенти починають відігравати роль центру в суспільному житті, їх зрілість стає показником демократичності суспільства.

Саме у першій половині ХХ ст. австрієць Ганс Кельзен (*нім.* Hans Kelsen, 1881–1973) і француз Моріс Оріу (*фр.* Maurice Hauriou, 1856–1929) у своїх дослідженнях аналізують сутність парламенту та відводять йому одну із найважливіших функцій в державі, – визначають його як єдиний верховний законодавчий орган, однак наголошують, що парламенти, незважаючи на їх значну роль, не в змозі одноосібно регулювати суспільні відносини без ефективної співпраці з іншими гілками влади. На думку Моріса Оріу, «парламенти мають зосереджуватися на великих проблемах, що мають основне значення та на формуванні державного порядку, обов'язкового для всіх інститутів» [86, с. 754].

Ідеї щодо політичного об'єднання народів Європи в рамках певної міжнародної інституції виникають як логічна реакція на міжнародні конфлікти. Період після Першої світової війни, що характеризується значним економічним занепадом і великими людськими втратами, в політичному сенсі дає поштовх до пошуку засобів запобігання майбутнім світовим конфліктам. У зв'язку із цим 28 квітня 1919 р. утворюється перша організація універсального характеру – Ліга Націй [340]. На Лігу Націй покладалася надія щодо втілення мрій про встановлення світового порядку

на засадах справедливості та миру. Однак Друга світова війна засвідчила неефективність Ліги Націй. 24 жовтня 1945 р. у місті Сан-Франциско було засновано нову універсальну міжнародну організацію, яка отримала назву Організації Об'єднаних Націй [157; 353; 354]. Новостворена міжнародна інституція загалом мала на меті ті ж самі цілі, що й Ліга Націй, однак за своєю структурою, порядком роботи та повноваженнями ООН значно відрізняється від Ліги Націй. Одночасно зі створенням ООН посилюється солідарність як між європейськими державами, так загалом між державами на універсальному рівні. Утворюються економічні, енергетичні та інші союзи, агенції та асоціації.

Підводячи підсумки підрозділу 1.1. нашої дисертаційної роботи, можна сказати, що:

1. Інститут загальнонаціонального представництва та інститут парламентаризму мають прямі витоки з ідей народного представництва, які зародилися за часів феодального устрою держав Європи.

2. Виникнення та розвиток парламентів в їх сучасному розумінні, а також виникнення та розвиток парламентаризму починається у XVIII ст.

3. Після утвердження в більшості країн Європи демократичних режимів правління основним прагненням європейської спільноти стало намагання встановити довготривале мирне міжнародне співіснування всіх Європейських держав.

4. Ідеї вічного миру, запропоновані, зокрема, в роботах Їржі Подєбрада, Емеріка Крюсе, Вільяма Пенна, Шарля-Ірене де Сен-П'єра, Жана-Жака Руссо, спочатку передбачали реалізовувати за допомогою союзу монархів, потім завдяки проектам, що передбачали спільні міжнародні колегіальні органи.

5. Поступово європейська спільнота усвідомлювала необхідність утворення певних міжнародних інституцій, що мали б право представляти інтереси та діяти від імені якомога більшої кількості людей в питаннях, що є спільними і важливими для Європейського регіону.

6. Наприкінці XIX ст. під впливом економічних чинників європейські країни об'єднуються у різноманітні союзи, і саме в цей період зароджуються перші ідеї утворення універсальних міжнародних організацій з органами парламентського співробітництва в їх структурі.

7. Поширення виборчого права у першій половині XX ст. на всі верстви населення сприяє утвердженню парламентаризму як загальноновизнаного інституту.

1.2. Становлення та розвиток міжнародного парламентського співробітництва.

Перші міжнародні організації, як світового, так і регіонального характеру, були суто міжурядовими й не мали у своєму складі парламентських органів. Подальший розвиток співробітництва держав на міжнародному рівні, що виражався зокрема у створенні міжнародних організацій, на думку А. Х. Саїдова, передбачав передачу певних повноважень, що традиційно були пов'язані із державним суверенітетом, до новостворених міжнародних організацій. У зв'язку із цим А. Х. Саїдов зазначає: «Із збільшенням обсягу повноважень, яких набували міждержавні та наднаціональні виконавчі органи, гостріше виникала необхідність здійснення міжнародного парламентського контролю. Це стає особливо важливим у зв'язку із прагненням народів розширити свій контроль над питаннями, що здійснюють безпосередній вплив на їх повсякденне життя» [149, с. 12].

Уперше офіційно ідею щодо міжнародного парламентського співробітництва висловив у 1870 році член австрійського парламенту Роберт фон Вальтерскірхен. Він виголосив пропозицію про необхідність більш тісних контактів між парламентаріями різних країн. Приблизно у той самий час член сенату Іспанії Маркарту пропагував у своїх роботах ідею створення «міжнародної асамблеї» [172, с. 7].

Розповсюдження ідей пацифізму та ідей створення всесвітнього парламенту, а також намагання провідних політичних та суспільних діячів кінця ХІХ ст. створити демократичні міжнародні інституції, які були б покликані мирним шляхом регулювати міжнародні відносини, призводить до утворення *першої* міжнародної міжпарламентської організації – Міжпарламентського союзу (Inter-parliamentary Union)¹⁰ (далі по тексту – МПС).

Міжпарламентський союз, заснований у 1889 році сером Вільямом Ранделом Крімером¹¹ і Фредеріком Пассі¹², є міжнародною неурядовою організацією, метою якої є координація діяльності парламентів світу. У статті 1 Статуту Міжпарламентського союзу метою його створення та функціонування визначається, зокрема заохочення контактів між парламентами та парламентарями світу, їх об'єднання для спільної діяльності, задля забезпечення постійної участі усіх держав у справі зміцнення та розвитку демократичних інститутів, а також задля забезпечення миру та прав людини [334, Art. 1].

Міжпарламентський союз став першою у світі міжнародною організацією, яка стала форумом для багатостороннього політичного обговорення. Міжпарламентський союз, незважаючи на свій неурядовий статус, значним кроком на шляху до створення сучасної системи міжпарламентських відносин. На сьогоднішній день Міжпарламентський союз продовжує займати провідну роль у розвитку та розширенні міжпарламентських зв'язків. Особливе значення Міжпарламентського союзу підтверджує той факт, що Організація Об'єднаних Націй на постійній основі

¹⁰ Станом на 2015 р. членами Міжпарламентського союзу є парламенти 166 країн, у тому числі всіх європейських країн (включно з Україною), а також 10 міждержавних парламентів [258].

¹¹ Сер Вільям Рандел Крімер (*англ.* Sir William Randal Cremer, 1828–1908) – англійський пацифіст, лідер лейбористської партії, лауреат Нобелівської премії миру (1903 р.) [259].

¹² Фредерік Пассі (*фр.* Frédéric Passy, 1822–1912) – французький політичний діяч, миротворець і економіст. У 1901 р. разом з А. Ж. Дюнаном, засновником Міжнародного комітету Червоного Хреста (1863 р.), став першим лауреатом Нобелівської премії миру [259].

співпрацює з Міжпарламентським Союзом [260]. У 1996 році між ООН та Міжпарламентським союзом було підписано Угоду про співробітництво [214]. Щорічно Генеральний Секретар ООН пропонує Генеральній Асамблеї ООН доповідь щодо стану співробітництва між ООН та МПС. Також в рамках двостороннього співробітництва на регулярній основі відбуваються різноманітні конференції та зустрічі представників ООН та МПС [214]. Як зазначає В. В. Пацкан: «Міжпарламентський союз утворює в ООН парламентський вимір, заохочуючи національні парламенти та їх членів до участі у заходах ООН, надаючи ООН парламентську підтримку на міжнародному рівні» [94, с. 146]. На нашу думку, через тісну співпрацю з Міжпарламентським Союзом ООН намагається посилити свій вплив на представників національних парламентів, що входять до складу МПС.

Слід зауважити, незважаючи на виникнення в кінці XIX ст. Міжпарламентського союзу, міжнародне парламентське співробітництво не було розповсюджене. До середини XX ст. з'являлися лише деякі організації, що займалися питаннями розвитку міжпарламентських зв'язків. Серед них можна виділити Парламентську Асоціацію Британської Співдружності, Асоціацію Генеральних Секретарів парламентів, Міжнародну комісію з історії представницьких та парламентських інститутів, Товариство Хансарда «За парламентське правління» [149, с. 10].

Після Другої світової війни сформувалися основні передумови для виникнення парламентських міжнародних організацій на території Європи. Вітчизняна дослідниця В. В. Лесюк виділяє чотири етапи становлення та еволюції парламентських міжнародних організацій, а саме:

– перший початковий етап (кінець 40-х – початок 50-х рр. XX ст.), що характеризується виникненням міжнародних організацій парламентського типу;

– другий етап (50-ті – 80-ті рр. XX ст.), для якого був характерним розвиток правових основ парламентських органів європейських міжнародних організацій;

– третій етап (кінець XX ст. – початок XXI ст.) – збільшення чисельності в Європі міжнародних організацій з парламентськими органами в їх складі;

– четвертий етап – це сучасний період співробітництва, в рамках існування розвиненої системи парламентських органів європейських міжнародних організацій [65, с. 4].

Пізніше у 90-і роки XX ст., після виникнення низки незалежних держав, існуючі європейські міжнародні організації поповнилися новими учасниками, а на європейській політичній арені з'явилися нові міжнародні організації такі, як: Співдружність Незалежних Держав (СНД), Організація за демократію та економічний розвиток (ГУАМ), Організація Чорноморського економічного співробітництва (ОЧЕС), Центральноевропейська ініціатива (ЦЕІ) та інші. Незважаючи на те, що зазначені міжнародні організації розрізняються між собою за кількістю учасників, метою створення, цілями, які вони покликані досягти, – усі ці організації об'єднує наявність в їх структурі органів міжпарламентської взаємодії.

Окрім того, кінець XX ст. і початок XXI ст. став періодом бурхливого виникнення міжнародних міжпарламентських організацій не тільки на території Європи, а в цілому по всьому світі. За цей період часу з'явилося понад 20 різноманітних міжнародних парламентських організацій об'єднаних, в тому числі, й на релігійній основі. Серед них можна виділити такі, як: Центрально-американський парламент [281], Асоціація Азіатських парламентів за мир [337], Американський міжпарламентський форум [257], Європейська міжпарламентська Асамблея Православ'я [82], Парламентський союз країн – членів Організації Ісламської конференції [313], Арабський міжпарламентський союз [197]. Створення нових міжпарламентських організацій продовжується й сьогодні.

Сучасний інтенсивний розвиток парламентського співробітництва між державами, а також розвиток різноманітних видів міжпарламентських

зв'язків призвели до того, що у сучасній міжнародно-правовій доктрині набуває поширення думка про виникнення самостійної галузі міжнародного права, а саме міжнародного парламентського права. Зокрема А. Х. Саїдов стверджує: «Сьогодні формується відносно самостійна галузь міжнародного права – міжнародне парламентське право, предметом якого є міжнародні міжпарламентські відносини. Міжпарламентським відносинам, що наразі виникають в міжнародному житті, притаманні певні ознаки, зокрема такі, як: обов'язкова участь в них парламентаріїв, обов'язкова участь в них національних парламентів та міжпарламентських організацій, а також виникнення цих відносин у зовнішній діяльності національних парламентів» [149, с. 14].

У зв'язку із цим ми вважаємо, що сучасний парламент не є суто внутрішнім національним органом. Так, І. І. Лукашук зазначає, що загалом парламент, хоча і не є органом зовнішніх зносин держави, однак він має право підтримувати міжпарламентські зв'язки [67, с. 154]. На думку М. О. Баймуратова, органами зовнішніх зносин держави є усі органи, за посередництвом яких відбувається зв'язок з іншими державами, міжнародними організаціями й іншими суб'єктами міжнародного права [6, с. 448].

Ми погоджуємося із зазначеними вище тезами, що парламенти сучасних держав, окрім своїх класичних функцій, провадять активну міжнародну діяльність та все частіше виконують функції органів зовнішньополітичних зносин. Слід також зауважити, що представницькі органи держав реалізуються як органи міжнародних зносин не лише в рамках міжпарламентських об'єднань. Міжнародна парламентська діяльність здійснюється також шляхом участі парламентаріїв у міжнародних конференціях, форумах, двосторонніх міжпарламентських зв'язках, офіційних візитах парламентських делегацій до інших країн, під час зустрічей керівників парламентів з посадовими особами інших країн, через

участь спостерігачів від зарубіжних парламентів у виборчих процесах іноземних країн та ін.

Стосовно вітчизняного парламенту, зокрема, К. В. Приходько, зазначає, що: «Верховна Рада України, як представницький орган, діє від імені народу України у міжнародному просторі, тоді як органи виконавчої влади діють виключно від імені держави» [97, с. 43]. Ю. М. Щербак до міжнародної діяльності представницьких органів відносить участь парламентів у приєднанні до міжнародних договорів та забезпечення їх виконання, тобто ратифікаційну діяльність. Крім цього, Ю. М. Щербак виділяє такі форми участі парламентів у міжнародній діяльності, як: прийняття імплементаційного законодавства (тобто внесення змін до чинних національних нормативних актів, – ця форма участі стосується головної функції парламентів – законотворчої), посередницькі (миротворчі) місії парламентаріїв для вирішення міжнаціональних, міжетнічних та інших конфліктів, а також спостереження за виборами в інших країнах; окрім того виділяються ще й такі форми міжнародної діяльності парламентів, як парламентські місії за кордон та міжнародна технічна допомога. Зазначена допомога може надаватися законодавчими органами країн із розвинутим парламентаризмом або міжнародними міжпарламентськими організаціями парламентам країн, що розвиваються. Прикладом такої діяльності можна назвати Асоціацію «Європейські парламентарі для Африки» / The Association of European Parliamentarians with Africa (AWEPA) [338]. Зазначена міжнародна структура є неурядовою, однак вона надає багатосторонню підтримку парламентарям африканського континенту, зокрема направлену на розвиток та становлення парламентаризму [176, с. 9–11].

До безпосередніх форм участі представницьких органів держави в міжнародних відносинах відноситься парламентська дипломатія. Упродовж останніх десятиліть паралельно із розвитком міжпарламентських організацій відбувався й стрімкий розвиток парламентської дипломатії. Парламентська дипломатія є особливою формою міжнародних зносин між державами, їй

притаманні певні переваги. На думку Ю. М. Щербака: «Дійовими особами парламентської дипломатії є не кар'єрні дипломати, котрі працюють в органах виконавчої влади і обмежені офіційними директивами та інструкціями, а члени парламентів, які часто не мають попереднього дипломатичного досвіду і фахових знань у сфері міжнародної політики і права» [176, с. 18, 19]. Окрім того, до переваг парламентської дипломатії варто віднести також і той факт, що парламентарі у своїй міжнародній роботі керуються, між іншим, партійними інтересами, тобто безпосередніми інтересами своїх виборців, що робить їх роботу ефективнішою. Варто також наголосити, що в міжнародних парламентських організаціях, таких як Рада Європи, опозиційні сили парламентів країн-членів також мають своїх представників, а, отже, за таких умов парламентська дипломатія надає можливість виявляти та представляти інтереси всіх політичних сил тієї чи іншої країни.

У доктрині міжнародного права немає єдиного визначення терміну «парламентська дипломатія», хоча все більше науковців так чи інакше звертаються до вивчення цього явища в рамках загального дослідження міжнародного парламентського співробітництва. Зокрема Ю. М. Щербак дає таке визначення парламентській дипломатії: «Парламентська дипломатія – це особлива сфера міжнародної політики, що перебуває посередині між дипломатією, яку здійснює міністерство закордонних справ та інші органи виконавчої влади, і громадською чи народною» [176, с. 18]. Албанський політолог Мірсада Халлунай розглядає парламентську дипломатію як засіб, за допомогою якого два або більше парламенти проводять постійний діалог стосовно ключових міжнародних питань [236].

На нашу думку, сучасну *парламентську дипломатію* можна визначити як: спеціальну форму міжнародно-правових відносин, що використовується у діяльності представників національних парламентів в рамках їх участі у міжнародних парламентських інституціях (а також в інших міжнародних

форматах парламентської взаємодії) задля представництва та захисту інтересів своїх виборців на міжнародному рівні.

У сучасних міжнародних відносинах спостерігається загальна тенденція до посилення значення парламентських інститутів. Це вбачається, зокрема, в тому, що збільшується загальна кількість міжпарламентських організацій, зростає ступінь залучення парламентів до законотворчого процесу не лише на національному, а й на глобальному рівнях. Парламентські інституції міжнародних організацій збільшують свій авторитет також і через зростаючий вплив парламентської дипломатії. Парламентська дипломатія, як один із видів міжнародної багатосторонньої дискусії між представниками парламентаріїв різних країн, сприяє формуванню суспільної думки. Парламентська дипломатія, як інструмент взаємодії народних обранців різних держав, здатен привернути увагу світової спільноти до важливих міжнародних проблем і піддати критиці політику окремих держав та міжнародних організацій. Цінність саме парламентської дипломатії, як інструменту здійснення та досягнення міжнародних цілей та задач, полягає в тому, що парламентарі національних парламентів є представниками своїх виборців, а не представниками урядів або парламентської більшості.

Слід також зауважити, що у розширенні прав і повноважень парламентських органів значну роль відіграють засоби масової інформації. За останні роки міжнародні парламентські інституції суттєво посилили свій вплив на міжнародну спільноту через ЗМІ та інтернет [187]. Пленарні засідання цих органів транслюються на державних теле- і радіо станціях. Широкому загалу стає відомо, яким обсягом компетенції наділені парламентські органи міжнародних організацій. На нашу думку, завдяки ЗМІ популяризуються та стають більш прозорими механізми здійснення контрольних, правотворчих повноважень, повноваження з призначення посадових осіб міжнародних організацій, що дозволяє міжнародній спільноті стежити за діяльністю зазначених органів. На регулярній основі в рамках

парламентських органів європейських міжнародних організацій відбуваються різноманітні конференції та відкриті парламентські слухання з нагальних питань сьогодення. Такі зустрічі відбуваються за участю не лише представників парламентських делегацій країн-членів, до таких заходів залучаються експерти та фахівці з різноманітних питань, які забезпечують кваліфікований та дієвий діалог між усіма учасниками. Завдяки такій активній роботі парламентських органів, світовій спільноті стають доступні принципи, за якими будується громадянське суспільство. У процесі дискусій та дебатів піднімаються та обговорюються питання, що наразі є нагальними та потребують вирішення. Робота народних представників у рамках парламентських органів безпосередньо забезпечує поступову імплементацію норм, зокрема Ради Європи, до національних правових систем. У цьому сенсі дуже важливим є те, що членами парламентських органів є депутати, а не професійні чиновники, адже це забезпечує безпосереднє представництво інтересів населення країни на міжнародному рівні.

На сьогоднішній день Верховна Рада України співпрацює з такими міжнародними міжпарламентськими інституціями, як: Міжпарламентський союз (МПС) [258], Європейський парламент (ЄП) [225], Парламентська асамблея Організації з безпеки та співробітництва в Європі (ПА ОБСЄ) [285], Парламентська асамблея Організації Чорноморського економічного співробітництва (ПА ОЧЕС) [93; 286], Парламентська асамблея НАТО (ПА НАТО) [349], Міжпарламентська Асамблея держав – учасниць Співдружності Незалежних Держав (МПА СНД) [81], Парламентський вимір Центральноєвропейської ініціативи (ПВ ЦЄІ) [350], Міжпарламентська асамблея Православ'я (МАП) [82], Парламентська асамблея ГУАМ (ПА ГУАМ) [92], Парламентська асамблея ЄС – Східні сусіди (ПА ЄВРОНЕСТ) [219]. Така кількість офіційних відносин Українського парламенту з міжнародними парламентськими інституціями є результатом активної міжнародної парламентської дипломатії Верховної Ради України.

Підводячи підсумки до підрозділу 1.2., ми вважаємо зазначити наступне:

1. Характерною ознакою для парламенту XXI ст. є те, що сучасний парламент перестає бути лише внутрішнім національним органом. Окрім своїх традиційних функцій, парламенти провадять активну міжнародну діяльність і виконують зовнішньополітичні функції.

2. Представники майже всіх існуючих національних парламентів світу об'єднані в рамках урядових та неурядових парламентських інституцій. Сучасні міжнародні міжпарламентські організації, а також парламентські органи міжнародних організацій за роки свого становлення та розвитку перетворилися на унікальні форуми міжнародної співпраці.

3. Міжнародні міжпарламентські інституції є уособленням сучасного парламентаризму, що дозволяє на міжнародному рівні ефективно вирішувати нагальні проблеми з урахуванням інтересів країн-учасниць.

4. Міжпарламентське співробітництво надає можливість парламентарям від різних країн безпосередньо долучитися до втілення правових механізмів, що покликані впроваджувати мир, загальні принципи демократії, верховенства права та основоположні права і свободи людини і громадянина.

5. Парламентська дипломатія є формою безпосередньої участі парламентарів у міжнародних зносинах і набуває все більшої ваги як інструмент досягнення міжнародних цілей та завдань, адже члени національних парламентів є представниками своїх виборців, а не представниками урядів або парламентської більшості.

6. Співпраця Верховної Ради України з міжнародними міжпарламентськими інституціями надає можливість Україні отримувати європейський досвід у сфері розбудови парламентаризму, що спонукає парламентарів ініціювати важливі кроки щодо зміцнення парламенту як ефективного демократичного інституту. Підвищення прозорості діяльності парламенту, готовність залучати громадян до процесу прийняття рішень,

спрощення законодавчих процедур, а також розробка ефективних інструментів взаємодії з громадянами (зокрема, з виборцями) наразі є тими пріоритетними напрямками роботи, на яких треба зосередитися також і членам Українського парламенту.

1.3. Місце та роль Парламентської (Консультативної) Асамблеї в системі органів Ради Європи.

На сьогоднішній день одне з провідних місць в міжнародних відносинах посідають міжнародні організації. Їх функціонування та діяльність є предметом підвищеної зацікавленості як серед теоретиків, так і серед практиків міжнародного права. Виникнення, стрімкий розвиток та збільшення кількості міжнародних організацій свідчить про прагнення держав до більш тісної співпраці. Взаємовідносини міжнародних організацій одна з одною та взаємовідносини між учасниками міжнародних організацій, зростаючий вплив міжнародних організацій на світову політику є предметом дослідженням сучасних науковців [178]. Закінчення Другої світової війни надає концепції парламентаризму міжнародного значення. Саме цей період ХХ ст. характеризується інтенсивним процесом виникнення міжнародних організацій, що були орієнтовані на міжпарламентську співпрацю. Як зазначає французький професор в'єтнамського походження Нгуєн Куок Дінь (*фр.* Nguyễn Quốc Dinh): «Період після 1945 року призвів до того, що світова спільнота усвідомила необхідність міжнародного співробітництва з метою попередження нових глобальних конфліктів за рахунок створення умов плідного співробітництва держав через відповідні спільні інститути, що будуть наділені реальними повноваженнями» [85, с. 33].

Слід зауважити, що в зазначений період спостерігається посилення політичної та економічної залежності держав одна від одної. Саме тому період кінця 40-х – початку 50-х рр. ХХ ст. відзначився значним прагненням світової спільноти до встановлення миру та бурхливим розвитком

дипломатичної діяльності. Парламенти більшості європейських держав вдаються до постійної взаємодії, яка згодом зумовлює створення потужних міжнародних організацій. У другій половині ХХ ст. в Європі з'являються перші міжнародні організації, в структурі яких були передбачені органи міжпарламентського співробітництва, зокрема: Західноєвропейський Союз¹³, Північна Рада¹⁴, Рада Європи та ін.

Досвід двох світових воєн стимулював європейську спільноту до більш тісної співпраці за участю широкого кола представників європейських держав. Аналізуючи історичні факти, можна дійти висновку, що створенню міжнародної організації під назвою Рада Європи передували утворення певних регіональних рухів, таких як: Тимчасовий комітет Об'єднаної Європи, який було створено за ініціативи Уїнстона Черчілля у січні 1947 р.; Європейський рух, заснований роком пізніше, а саме у жовтні 1948 р. під патронатом Уїнстона Черчілля, Леона Блума¹⁵, Поля-Анрі Спаака¹⁶, Альчіде Де Гаспері¹⁷; Європейський парламентський союз, заснований Ріхардом Ніколаусом Куденхове-Калергі¹⁸ та Європейський союз федералістів.

¹³ Західноєвропейський Союз (Western European Union) було створено у 1948 р. для співробітництва європейських країн у сфері оборони та безпеки. У 2011 р. Західноєвропейський Союз було інкорпоровано до складу Євросоюзу [356].

¹⁴ Північна Рада або Рада міністрів північних країн (*дан.* та *нор.* Nordisk Råd, швед. Nordiska rådet) – міжнародна організація, створена з метою координації співпраці між парламентами та урядами країн Північної Європи [273].

¹⁵ Андре Леон Блюм (*фр.* Andre Leon Blum, 1872–1950) – французький політик, прем'єр-міністр Франції у 1936–1937, 1938 і 1946–1947 рр.

¹⁶ Поль-Анрі Спаак (*нідерл.* Paul Henri Charles Spaak, 1899–1972) – бельгійський політичний і державний діяч, один із керівників соціалістичної партії Бельгії, прем'єр-міністр Бельгії в 40-х – 50-х рр. ХХ ст., ініціатор європейської інтеграції, один з ініціаторів заснування Ради Європи [154].

¹⁷ Альчіде Де Гаспері (*італ.* Alcide De Gasperi, 1881–1954) – італійський політичний діяч, прем'єр-міністр Італії з 1945 по 1953 рр., один з ініціаторів заснування Ради Європи [1].

¹⁸ Ріхард Ніколаус Куденхове-Калергі (*нім.* Richard Nikolaus Coudenhove-Kalergi, 1894–1972) – австрійський філософ, письменник, політик. У 1922 р. виступив як засновник Пан'європейського союзу (Pan European Union), метою якого є об'єднання Європи. Членами Пан'європейського союзу були такі видатні особистості як: Альберт Ейнштейн, Томас Манн, Зігмунд Фрейд, Арістид Бріан, Конрад Аденауер. Нині Пан'європейський союз є суспільно-політичним рухом, метою діяльності якого є більше єднання всіх європейців задля загальноєвропейського блага. Членами Пан'європейського

За участю зазначених міжнародних рухів у травні 1948 р. у м. Гаага було проведено міжнародний конгрес, відомий як «Конгрес Європи». На цьому Конгресі ставилися питання об'єднання народів Європи з метою встановлення непорушного і довготривалого миру. Згодом 26 листопада 1948 р. у м. Парижі було скликано Постійний комітет з проблем вивчення та розвитку організації, який має об'єднати Європейський регіон. До складу цього комітету входили представники Англії, Франції, Голландії, Бельгії та Люксембургу. Франція і Бельгія наполягали на створенні на території Європи Асамблеї, яка б виконувала репрезентативну функцію та з якої у майбутньому можна було б утворити загальний європейський парламент. Представники Англії наполягали на непорушності та неподільності національного суверенітету європейських держав і пропонували створити зазначену Асамблею як консультативний орган із числа призначених урядами країн – учасниць представників, а також Комітет міністрів, який би у своїй діяльності враховував думку Асамблеї [283].

Згодом після знаходження компромісу та з урахуванням всіх ідей та пропозицій 5 травня 1949 р. у м. Лондоні десятима державами-засновницями було підписано Статут Ради Європи [157; 218; 333]. Коментуючи цю історичну подію, Ернест Бевін (*англ.* Ernest Bevin), міністр закордонних справ Сполученого Королівства у 1945–1951 рр., зазначив, що «вперше в історії стародавнього континенту Європи ми є свідками створення загальних демократичних інститутів» [7].

Важливо також підкреслити, що Парламентська Асамблея Ради Європи стала першим органом міжпарламентського співробітництва, що був створений саме на підставі міжнародно-правового договору.

Структура Ради Європи відображає «компромів, котрий було первинно досягнуто між тими, хто хотів бачити наднаціональний формат Ради Європи, та прихильниками міжурядової співпраці» [165, с. 43]. Стаття 10 Статуту

союзу на сьогодні є представники 26 європейських держав. Україна не представлена у Пан'європейському союзі [61].

Ради Європи визначає, що головними органами Ради Європи є Комітет Міністрів (надалі по тексту – КМРЄ) [207] та Консультативна Асамблея (надалі по тексту – ПАРЄ, Парламентська Асамблея або Асамблея) [157, ст. 10; 287]. Саме таке формулювання статті 10 Статуту Ради Європи відображає намагання авторів Статуту (у першу чергу, авторів від Сполученого Королівства Великої Британії та Північної Ірландії) визначити Комітет Міністрів основним органом Ради Європи [165, с. 44].

Комітет Міністрів Ради Європи є одним із двох статутних органів Ради Європи. У роботі Комітету Міністрів беруть участь міністри закордонних справ держав – членів Ради Європи або їх постійні представники. Відповідно до статті 13 Статуту Ради Європи: «Комітет Міністрів Ради Європи є органом, що діє від імені Ради Європи ...» [157, ст. 13]. Комітет Міністрів Ради Європи – це, з одного боку, міжурядовий орган, на базі якого обговорюються національні підходи до вирішення питань європейського суспільства, а з іншого боку, Комітет Міністрів є колективним форумом, де шляхом спільного обговорення формується загальноєвропейський підхід до рішення цих питань. КМРЄ приймає рішення з питань діяльності Ради Європи. Однак, всі рішення, що приймаються Комітетом Міністрів Ради Європи, мають бути прийняті з урахуванням зауважень та пропозицій, що надаються, зокрема, Парламентською Асамблеєю Ради Європи, а також з урахуванням пропозицій Конгресу місцевих та регіональних влад Європи (КМВРЄ)¹⁹, міжурядових комітетів та конференцій галузевих міністрів. Комітет Міністрів Ради Європи за загальним правилом затверджує програму діяльності, бюджет Ради Європи, внесення змін до Статуту [157, ст. 16, 20d].

Варто зазначити, Комітет Міністрів також приймає резолюції, що мають назву «статутних»²⁰ та які входять до системи статутних документів

¹⁹ Конгрес місцевих і регіональних влад Європи (КМРВЄ) – це консультативний представницький орган, що входить до системи органів Ради Європи. КМРВЄ було засновано 14 січня 1994 р. на підставі Статутної Резолюції Комітету Міністрів Ради Європи № (94) 3 [325].

²⁰ Термін «статутні» щодо певних резолюцій уперше був застосований у 1993 р. [165, с. 25].

Ради Європи. Відповідно до роз'яснень Юридичного департаменту Ради Європи, резолюція отримує назву «статутної», якщо вона «стосується статутних питань та містить положення, які доповнюють Статут Ради Європи без змін його чинних положень. Статутна резолюція приймається одногосно представниками Комітету Міністрів Ради Європи або 2/3 від складу голосуючих залежно від питань, які вона регулює» [165, с. 25]. О. Є. Мавроматі висловлює думку, що «Статутні резолюції, які приймаються Комітетом Міністрів (керівним, статутним органом Ради Європи) як доповнення до Статуту організації, можуть розглядатись як джерела міжнародного права, які прирівнюються за своїм статусом до договірних джерел» [70].

На сьогодні існує одинадцять статутних резолюцій Комітету Міністрів. Серед них резолюції, що регулюють процедурні питання діяльності Ради Європи, а також резолюції, що створюють нові структури та установи, певним чином змінюють організаційний механізм Ради Європи [70]. До статутних резолюцій відносяться: Статутна резолюція (49) 20 «Статус заступника Генерального секретаря з питань співпраці з Асамблеєю» [217], Резолюція (51) 30 «Щодо прийняття нових членів» [184], Резолюція (93) 26 «Про статус спостерігача» [275], Резолюція (93) 27 «Про необхідну більшість голосів для ухвалення рішень Комітету Міністрів» [274], Резолюція (93) 28 «Про часткові і розширені угоди» [276], Резолюція (93) 38 «Про відносини між Радою Європи і міжнародними неурядовими організаціями» [277], Резолюція (94) 3 «Про заснування Конгресу місцевих та регіональних влад» [325]. У подальшому стосовно Конгресу місцевих та регіональних влад були прийняті ще три резолюції Комітету Міністрів: Статутна Резолюція (2000) 1 [324], Статутна Резолюція (2007) 6 [284], Статутна Резолюція (2011) 2 [220] та остання з прийнятих – Статутна Резолюція (2015) 9 [205].

Рішення Комітету Міністрів Ради Європи покликані охопити всі політичні питання, що представляють спільний інтерес, за виключенням питань оборони. До таких рішень можна віднести: політичні аспекти

європейської інтеграції, розвиток співробітництва, захист демократичних інститутів та прав людини, співробітництво в енергетичній сфері тощо, тобто всі ті питання, що потребують спільних загальноєвропейських рішень [52, с. 200]. Порядок роботи Комітету Міністрів відбувається сесійно. Згідно з пунктом «с» статті 21 Статуту Ради Європи КМРЄ в обов'язковому порядку проводить засідання перед відкриттям та на початку кожної сесії Парламентської (Консультативної) Асамблеї Ради Європи, а також у будь-який час, коли він вважає це за необхідне [157, ст. 21, п. «с»].

Однак, наразі, засідання Комітету Міністрів РЄ відбуваються дещо інакше. Це відбулося після розділення сесій ПАРЄ на окремі частини. У 1950 році члени Комітету Міністрів Ради Європи засідали чотири рази, у 1951 році – три рази, згодом тривалий час засідання відбувалися два рази на рік. Наразі зустрічі членів КМРЄ відбуваються один раз на рік. Тобто, пункт «с» статті 21 Статуту Ради Європи є актуальним лише в тій частині, де зазначено, що КМРЄ проводить свої засідання, коли він вважає це за необхідне [165, с. 46]. Справедливим буде зазначити, що заступники членів Комітету Міністрів Ради Європи засідають практично щотижня, а також зустрічаються в рамках різноманітних робочих груп. Засідання Комітету Міністрів РЄ, відбувається за закритими дверима, тобто не публічно [157, ст. 21, п. «а», пп. «і»].

КМРЄ самостійно приймає рішення, яка саме інформація, що обговорювалася, або які рішення, що були прийняті за закритими дверима, потребують подальшого розголошення та публікації [157, ст. 21, п. «b»]. Таке правило проведення засідань Комітету Міністрів, з одного боку, сприяє більш ефективному діалогу між членами Комітету, а з іншого – порушує принцип прозорості процесів ухвалення рішень. У зв'язку із цим, правило щодо конфіденційності сесій КМРЄ було дещо пом'якшене; задля забезпечення більш тісної співпраці з ПАРЄ, а також задля забезпечення прозорості роботи КМРЄ, Президент Парламентської Асамблеї запрошується на засідання Комітету Міністрів.

У структурі Комітету Міністрів є власний Секретаріат і Бюро. У Комітеті Міністрів передбачено почергове головування держав-членів. Тривалість головування кожної країни-члена в Комітеті Міністрів дорівнює 6 місяців. Держави-члени очолюють Комітет Міністрів почергово в латинському алфавітному порядку [207].

Другий статутний орган Ради Європи, що визначений у статті 10 Статуту Ради Європи [157, ст. 10], – це Консультативна Асамблея [287]. Установчою назвою Парламентської Асамблеї Ради Європи є саме Консультативна Асамблея. Однак, слід зазначити, що у жовтні 1974 році Консультативна Асамблея, з метою домогтися розширення своїх повноважень перед Комітетом Міністрів, відкинула назву «Консультативна», та почала називатися «Парламентською Асамблеєю». Слід зауважити, що зміна назви Асамблеї Ради Європи з «Консультативної» на «Парламентську» відбулася за [мовчазної] згоди представників урядів країн-учасниць Асамблеї.

Відтак Асамблея почала направляти свою кореспонденцію на адресу Комітету Міністрів на бланках із назвою «Парламентська Асамблея», але протягом тривалого часу (а саме майже двадцять років) Комітет Міністрів направляв свої відповіді саме «Консультативній Асамблеї». Нову назву Комітет Міністрів формально прийняв у лютому 1994 року, однак відповідні зміни до тексту Статуту Ради Європи внесені не були [156, п. «ii» ст. 10; 165, с. 53; 333, Art. 10, cl. «ii»].

Наразі Розділ 5 Статуту Ради Європи зберігає початкову назву – «Консультативна Асамблея». Стаття 22 Статуту визначає: «Консультативна Асамблея є дорадчим органом Ради Європи. Вона обговорює питання, що належать до її компетенції, визначеної цим Статутом, та надсилає Комітету Міністрів свої висновки у формі рекомендацій» [156, ст. 22].

Важливою складовою дослідження будь-якої міжнародної організації загалом та її структурних органів зокрема є надання їм правильної класифікації. Класифікацією органів міжпарламентського співробітництва

займалися такі вчені, як: Ю. Б. Красухіна [54], Гайнріх Клебес [265], С. А. Хабаров [166], О. Є. Кутейніков [63], В. В. Лесюк [66], О. В. Палагусинець [91], Н. В. Калашникова [41], О. О. Шibaєва [173; 174] та ін. Найбільш вдалою, на нашу думку, є класифікація, що запропонована вітчизняною дослідницею О. В. Палагусинець, оскільки розроблена нею класифікація є узагальненням найбільш відомих і ґрунтовних напрацювань у сфері класифікації органів міжпарламентського співробітництва.

Отже, усі міжпарламентські інституції (органи) можна класифікувати за такими критеріями:

- за функціональним статусом представників (квазі парламентські та міжпарламентські);
- за географічною сферою діяльності (універсальні, регіональні, трансконтинентальні та субрегіональні);
- за правовим статусом організації (міжурядові та неурядові);
- в залежності від характеру рішення про утворення: міжпарламентські організації, засновані на підставі міжнародного договору двостороннього або багатостороннього характеру; на підставі іншого, ніж договір, міжнародно-правового акту (резолуція міжнародної міжурядової організації, декларація глав держав, урядів або міністрів); на підставі актів національного права; угод, укладених безпосередньо між національними парламентами; на підставі резолюцій або рішень міжнародної парламентської конференції або організації);
- за наявністю або відсутністю установчого акту (статутні і безстатутні);
- за кількістю учасників (дво- або багатосторонні);
- за місцем в інституційній структурі (органи міжнародних міжурядових організацій; суто парламентські інституції, що не входять в структуру жодної організації; і «сателітні організації», утворені парламентами держав – членів певної міжурядової організації, але не інтегровані до її структури);

– за характером формування депутатського корпусу (депутати, безпосередньо обрані в державах-членах; депутати, делеговані національними парламентами держав-членів; депутати, призначені урядом; депутати, які мають індивідуальне членство);

– за принципом представництва (принцип рівності або мажоритарний; принцип пропорційності представництва до чисельності населення і паритетний принцип);

– за процедурою розширення (відкриті, обмежено відкриті (напівзакриті) та закриті);

– за характером представництва політичних сил (організації, депутати до яких висуваються з урахуванням пропорційного представництва політичних сил; організації, депутати до яких висуваються без обов'язкового урахування розподілу національних політичних сил; організації, засновані на індивідуальному членстві без урахування розстановки політичних сил в національному представницькому органі);

– за предметом діяльності (організації загальної компетенції, що займаються у тому числі і парламентськими питаннями; спеціалізовані міжнародні парламентські організації, створені для вирішення певних завдань; організації міжпарламентської співпраці);

– за характером схвалюваних рішень (організації, рішення яких, за винятком рішень з внутрішньо організаційних і процедурних питань, мають рекомендаційний характер, та організації, що ухвалюють юридично обов'язкові для держав-членів рішення) [91 с. 125].

Згідно із запропонованою класифікацією у цьому та інших підрозділах нашої дисертаційної роботи ми спробуємо встановити значення ПАРЄ в системі органів Ради Європи, а також надати характеристику правової природи, складу, компетенції та юридичної сили рішень Парламентської Асамблеї Ради Європи.

Важливим критерієм, що характеризує місце і значення будь-якого органу в системі міжнародної організації, є ті напрямки діяльності, якими

опікується зазначений орган. Аналізуючи Статут та інші документи Ради Європи, можна зробити висновок, що до основних напрямків діяльності Ради Європи належить сприяння зміцненню миру на засадах справедливості та міжнародного співробітництва, захист прав і основоположних свобод людини й громадянина, розвиток і вдосконалення демократії, свободи слова, сприяння проведенню реформ у державах, чиї правові системи знаходяться на стадії розвитку. Статут Ради Європи, зокрема стаття 1, визначає: «Метою Ради Європи є досягнення більшого єднання між її членами для збереження та втілення в життя ідеалів і принципів, які є їхнім спільним надбанням, а також сприяння їхньому економічному та соціальному прогресу. Ця мета досягається за допомогою органів Ради Європи шляхом розгляду питань, що становлять спільний інтерес, укладання угод та здійснення спільних заходів в економічній, соціальній, культурній, науковій, юридичній та адміністративній галузях, а також в галузі захисту та подальшого здійснення прав і основних свобод людини...» [157, ст. 1].

Отже, як вбачається із Статуту Ради Європи, її засновники поклали на внутрішні органи РЄ обов'язок сприяти досягненню основних цілей цієї організації. Незважаючи на консультативний статус, яким згідно із Статутом Ради Європи наділена Парламентська Асамблея, вона спромоглася досягти значних успіхів у реалізації мети і цілей Ради Європи.

Переходячи до аналізу діяльності Парламентської Асамблеї Ради Європи, ще раз варто нагадати, що ПАРЕ є органом міжпарламентського співробітництва між державами – членами Ради Європи, а отже вдосконалення та розвиток парламентської дипломатії, принципів парламентаризму та загальнодемократичних цінностей є пріоритетним завданням ПАРЕ в рамках системи органів Ради Європи. У зв'язку із цим, одним з найважливіших напрямків діяльності Парламентської Асамблеї РЄ є допомога державам у створенні, розвитку та вдосконаленні парламентських інститутів.

Протягом свого існування ПАРЕ як міжнародний парламентський орган виявила гнучкість і здатність пристосовуватися до сучасних реалій міжнародного життя. Жодний інший міжнародний парламентський форум, крім ПАРЕ, не виявився готовим до того, щоб інтегрувати країни Центральної та Східної Європи до родини європейських демократій [158, с. 27]. Завдяки запровадженню статусу «спеціального гостя», ПАРЕ відіграла визначальну роль у процесі інтеграції колишніх радянських республік до Ради Європи [55, с. 149].

Парламентська Асамблея, втілюючи в життя цілі Ради Європи, здійснює заходи щодо об'єднання Європи, захисту демократії та сприяє створенню в Європі єдиного політичного і правового простору. Парламентською Асамблеєю запроваджено пан'європейську програму міжпарламентської співпраці і допомоги (The Pan-European program for inter-parliamentary co-operation and assistance of the Parliamentary Assembly (DEMOPARL)) [303]. Ця програма розроблена з метою вдосконалення міжпарламентського співробітництва країн Європи. Участь у цій програмі може прийняти будь-яка з держав – членів Ради Європи, а також країни, що мають статус «спеціально гостя». Програма охоплює, у тому числі, такі сфери, як: сферу інформації і підвищення кваліфікації парламентарів і парламентських експертів, сферу багатостороннього та двостороннього співробітництва в галузі законодавства і сферу допомоги у наданні документації та організації зустрічей [303].

Важливість ПАРЕ в системі органів Ради Європи, її особливе місце та значення, підкреслює також й той факт, що Парламентська Асамблея самостійно веде активну співпрацю з парламентами інших держав та міжнародними організаціями. Як приклад, можна розглянути співпрацю Ради Європи та Організації з безпеки і співробітництва в Європі. Зазначені організації мають тотожні цілі та функції, зокрема у питаннях захисту прав людини, демократичних реформ, спостереження за виборами. Тому наразі все частіше відчувається потреба щодо розмежування компетенції цих двох

організацій. Однак, незважаючи на наявність тотожних функцій та цілей, деякі вчені не вважають цей факт негативним. І. С. Піляєв зокрема, наголошує, що навіть певний паралелізм зазначених організацій в таких сферах, як спостереження за виборами, демократичні реформи в посттоталітарних країнах, розробка норм і стандартів захисту прав людини та меншин, не може розглядатися як негативне явище за умов, якщо таке взаємонакладення функцій чітко координується, а сама діяльність обох інституцій має характер взаємної підтримки [95, с. 19].

Серед основних форм співробітництва між ПАРЄ і Парламентською Асамблеєю ОБСЄ є обмін повістками пленарних засідань, право виступати із доповідями на пленарних засіданнях одна одної, право вищих посадових осіб, зокрема генеральних секретарів бути присутніми у статусі спостерігачів або гостей на засіданнях парламентських асамблей своїх організацій. На сьогоднішній день можна стверджувати, що Рада Європи та Організації з безпеки і співробітництва в Європі достатньо ефективно співпрацюють одна з одною та їх взаємна діяльність є певним чином скоординованою. Кожна із зазначених організацій та зокрема їх парламентські асамблеї, враховуючи надані їм можливості та зважаючи на власну направленість та спеціалізацію, ефективно розподіляють сферу своєї діяльності. Так, ПАРЄ займається питаннями інтеграції держав до європейського співтовариства шляхом надання правової та іншої допомоги, у свою чергу, Парламентська Асамблея ОБСЄ концентрує свою увагу на врегулюванні конфліктів [95, с. 19, 20].

Парламентська Асамблея Ради Європи також активно співпрацює з Європейським Парламентом, Парламентською Асамблеєю НАТО (Північноатлантичною асамблеєю), Консультативною міжпарламентською радою Бенілюксу²¹ [266], парламентами США, Канади, Японії, інших країн.

²¹ Бенілюкс (Benelux) був створений у 1944 році як субрегіональна міждержавна організація; є політичним, економічним і митним союзом трьох держав: Бельгії, Нідерландів та Люксембургу [201].

Окрім цього, ПАРЄ має статус спостерігача у спеціалізованих установах Організації Об'єднаних Націй [303].

Наступним напрямком діяльності Парламентської Асамблеї, як складової Ради Європи, є її активна робота у гуманітарній сфері. За понад 60 років існування Ради Європи Парламентська Асамблея набула статусу «вартового з прав людини». У рамках ПАРЄ функціонує багато програм щодо захисту прав та основоположних свобод людини. Експерти та фахівці, які працюють в різноманітних комісіях Парламентської Асамблеї на постійній основі, опікуються захистом прав людей.

Для багатьох європейських держав, що намагаються побудувати цивілізоване демократичне суспільство, результати роботи ПАРЄ у сфері прав людини є неоціненними. Факти нетерпимості, расизму, антисемітизму та ксенофобії, порушення прав національних меншин, а наразі й тероризм – все це є об'єктами постійного діалогу в Асамблеї. Основні напрямки в захисті прав людини, які на сьогодні Парламентська Асамблея виділяє як пріоритетні, є захист прав дітей та жінок в Європі. Наразі Парламентська Асамблея втілює в життя компанію щодо запобігання та протидії сексуальному насильству над дітьми. Основна мета ПАРЄ в цьому питанні полягає в тому, щоб домогтися найскорішого підписання та ратифікації всіма державами – членами Ради Європи Конвенції про захист дітей від сексуальної експлуатації та сексуального насильства від 25 жовтня 2007 р. [213]. Наразі учасниками зазначеної Конвенції є 40 держав – членів Ради Європи [287]. Принагідно зауважимо, що Верховна Рада України ратифікувала Конвенцію Ради Європи про захист дітей від сексуальної експлуатації та сексуального насильства [213] на підставі відповідного Закону України від 20 червня 2012 р. № 4988-VI [127].

Парламентська ініціатива «Вільні від насильства жінки» – це ще одна компанія, що наразі активно проводиться Парламентською Асамблеєю Ради Європи. Експерти ПАРЄ наводять невтішні дані, що кожна четверта жінка в Європі хоча б раз у житті була об'єктом насильства. Згідно з наявними

достовірними фактами, більшість випадків насильства приховуються і залишаються безкарними. Наразі компанія «Вільні від насильства жінки» налічує 51 парламентаря від різних парламентських делегацій як країн – членів Ради Європи, так і країн, що користуються іншими статусами в ПАРЄ. В рамках цієї компанії парламентарі активно сприяють втіленню та закріпленню на державних законодавчих рівнях положень, що покликані зробити реальністю таке основоположне право людини і жінки, як свобода від насилля [301].

Парламентарі також залучені до програм з протидії торгівлі людьми [302]. Наразі представники ПАРЄ є учасниками відповідної ініціативи Асамблеї та сприяють підписанню та ратифікації Конвенції Ради Європи про заходи щодо протидії торгівлі людьми від 16 травня 2005 р. [211]. Наразі учасниками зазначеної Конвенції є 44 держави – члени Ради Європи [302]. Україна надала згоду на обов'язковість цієї Конвенції на підставі Закону України від 21 вересня 2010 р. № 2530-VI [126].

До значних ініціатив у сфері захисту прав людини, що були започатковані Парламентською Асамблеєю, слід також віднести створення в рамках Комісії з питань рівності та недопущення дискримінації (Committee on Equality and Non-Discrimination (AS/Ega) Альянсу «Ні – ненависті». Зазначений альянс об'єднує парламентарів у їхній боротьбі з расизмом та нетерпимістю в Європі [306].

У рамках перелічених компаній та ініціатив, що на постійній основі функціонують в Парламентській Асамблеї, приймаються відповідні рекомендації, що в подальшому трансформуються у відповідні конвенції Ради Європи [300].

Парламентська Асамблея Ради Європи здійснює активну роботу щодо протидії тероризму та екстремізму. Зокрема, від імені ПАРЄ ухвалені Рекомендація 1426 (1999) «Європейські демократії перед обличчям тероризму» [221] та Резолюція 1605 (2008) «Європейські мусульманські спільноти у протистоянні екстремізму» [224]. За сприяння ПАРЄ Радою

Європи були ухвалені різноманітні конвенції в сфері боротьби з тероризмом, однією із перших є, зокрема, Європейська конвенція про боротьбу з тероризмом від 27 січня 1977 р. [24]²². Робота ПАРЄ у питаннях протидії терористичній загрозі на європейському рівні відповідає загальній світовій боротьбі з тероризмом та екстремізмом та сприяє виконанню основних конвенцій ООН у цій сфері, зокрема таких, як: Міжнародна конвенція про боротьбу з фінансуванням тероризму від 9 грудня 1999 р. [253], Міжнародна конвенція про боротьбу з терористичним бомбардуванням від 15 грудня 1997 р. [254], Міжнародна конвенція про боротьбу з актами ядерного тероризму від 13 квітня 2005 р. [255], Міжнародна конвенція про боротьбу із захопленням заручників від 17 грудня 1979 р. [256] та ін.

Однак, найбільшим досягненням Парламентської Асамблеї Ради Європи у сфері захисту прав людини і основоположних свобод, на нашу думку, є той факт, що ПАРЄ виступила ініціатором підписання Європейської конвенції про захист прав людини і основоположних свобод від 4 листопада 1950 р. [210]²³, Європейської конвенції про запобігання катуванням чи нелюдському або такому, що принижує гідність, поводженню чи покаранню, від 26 листопада 1987 р. [23], Рамкової конвенції про захист національних меншин від 1 лютого 1995 р. [145] та інших міжнародних договорів.

Починаючи з 1989 року, Парламентська Асамблея користується своїм правом щодо надання рекомендацій Комітету Міністрів стосовно прийняття нових членів Ради Європи, а також правом вимагати від нових учасників цієї організації виконання певних зобов'язань, взяла за правило покладати на них обов'язок відмовитися від смертної кари у мирний час у своїх національних правопорядках та на законодавчому рівні закріпити заборону страт [165, с. 109]. Саме завдяки твердій позиції ПАРЄ в цьому питанні, Європа на

²² Європейська конвенція про боротьбу з тероризмом від 27 січня 1977 р. ратифікована Законом України від 17 січня 2002 р. № 2990-III [114].

²³ Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод ратифікована Законом України від 17 липня 1997 р. № 475/97-ВР [123].

сьогодні фактично є територією, де відсутні покарання у вигляді смертної кари [297].

Окрім прав людини, Парламентська Асамблея в рамках своєї компетенції опікується також й іншими важливими питаннями, які наразі є важливими для країн Європи. До цих питань можна віднести програму щодо запобігання корупції, яка була започаткована ПАРЕ 8 квітня 2014 р. [296]. У рамках зазначеної програми парламентарі залучені до постійного продуктивного діалогу та обміну досвідом з питань протидії корупції в органах державної влади та судових установах. Парламентарі задіяні у подвійному процесі: з одного боку, вони виступають як законні представники своїх парламентів, що відстоюють власні позиції з цього питання, а з іншого боку, вони сприяють імплементації до національних правопорядків рекомендацій антикорупційного органу Ради Європи – ГРЕКО (The Group of States against Corruption / GRECO)²⁴ [311].

Зазначена антикорупційна програма наразі є предметом тісної співпраці між Україною і ПАРЕ. Спільна розробка сучасних антикорупційних стандартів є пріоритетним напрямком діяльності нашої держави. Інтерес до цього органу та його діяльності також відчутний у вітчизняній доктрині міжнародного права. Зокрема І. С. О. Нуруллаєв у своїй монографії наголошує на важливості гармонізації національного антикорупційного законодавства України з основними нормами антикорупційних конвенцій Ради Європи [88, с. 52, 53].

Важливою ініціативою Парламентської Асамблеї на сьогодні є також підтримка різноманітних проектів. У 2012 році ПАРЕ утворила спеціальний відділ «Підтримки парламентських проектів» (The Parliamentary Project Support Division), метою якого є спільна співпраця парламентарів з основними комісіями ПАРЕ, задля досягнення більш ефективної роботи та посилення загального впливу Асамблеї на всю роботу Ради Європи. Завдяки

²⁴ ГРЕКО (The Group of States against Corruption / GRECO) – орган Ради Європи, заснований у 1999 році з метою проведення моніторингу держав-членів щодо відповідності їх внутрішньої політики антикорупційним стандартам цієї організації [311].

співпраці членів ПАРЄ у цьому підрозділі основні офіційні документи Асамблеї та її найважливіші напрацювання стають детально відомими не тільки основним державам-членам, а й державам, що користуються іншими статусами в ПАРЄ, зокрема, «партнерам за демократію» [307].

Підводячи підсумки до підрозділу 1.3. нашої дисертаційної роботи, можна зробити такі висновки:

1. Рада Європи як міжнародна організація за роки свого існування змогла об'єднати практично всі країни Європи на засадах єдиних демократичних цінностей.

2. Парламентська Асамблея є одним із двох статутних органів Ради Європи та представляє інтереси парламентарів всіх країн – членів цієї організації. Асамблея є рушійною силою в питаннях залучення до європейської співпраці всіх демократичних держав Європи.

3. Парламентська Асамблея, як складова частина Ради Європи, веде активну діяльність, що спрямована на досягнення основних статутних цілей цієї організації. Польський професор Єжі Яск'єрні зазначає, що більше 40 % конвенцій Ради Європи розроблено та ухвалено за ініціативи її Парламентської Асамблеї. Такий відсоток участі ПАРЄ у створенні європейського права доводить значущість Асамблеї в системі органів Ради Європи.

4. Основні досягнення ПАРЄ здобула у сфері захисту прав людини, адже за її активного сприяння були підписанні та ратифіковані країнами – членами Ради Європи такі документи, як: Європейська конвенція про захист прав людини і основоположних свобод від 4 листопада 1950 р., Європейська конвенція про запобігання катуванням чи нелюдському або такому, що принижує гідність, поводженню чи покаранню, від 26 листопада 1987 р., Рамкова конвенція про захист національних меншин від 1 лютого 1995 р. та інші міжнародні договори.

5. ПАРЄ сприяє активній співпраці парламентарів країн – членів Ради Європи, започатковує різноманітні програми та компанії, що покликані захистити права людей та основні демократичні цінності.

6. Парламентська Асамблея Ради Європи на сьогодні є найбільш давнім за часом створення європейським парламентським зібранням, а її представницький склад є ширшим, ніж представницький склад Європейського парламенту, що надає можливість парламентарям всіх європейських держав брати участь у вирішенні нагальних європейських і світових проблем.

Висновки до Розділу 1

1. Історія загальнонаціональних представницьких органів бере свій початок з античних Греції та Риму. Однак організація парламентів і становлення парламентаризму в сучасному розумінні розпочинається наприкінці XVIII ст. Виникненню парламентів і становленню парламентаризму в європейських державах сприяли такі фактори, як відмова від станово-представницького принципу та поява ідей народного представництва та загального виборчого права.

2. Паралельно із розвитком парламентів формувалися основоположні ідеї парламентаризму як невід’ємного атрибуту демократичної та правової держави. Історичний розвиток міжнародного парламентаризму також має свою досить довгу та складну історію. Наявність ефективного парламенту, існування чіткого розподілу гілок влади, за умови провідного становища представницького органу, є показником існування розвинутого інституту парламентаризму та громадянського суспільства в державі.

3. Розвиток демократичних режимів та інституту парламентаризму згодом з внутрішньодержавного рівня перейшов на рівень міждержавних відносин. Наведений вище аналіз генези міжнародного співробітництва в рамках міжнародних організацій свідчить, що перші спроби доктринального

обґрунтування необхідності створення в Європі органу міжнародного співробітництва виникли ще у XVII ст.

4. Ідеї щодо створення колегіального органу, який би надав змогу співпрацювати європейським державам на міжнародному рівні, вперше були висвітлені в роботах Їржі Подебрада, Емеріка Крюсе, Вільяма Пенна, Шарля-Ірене де Сен-П'єра, Жан-Жака Руссо. Узагальнюючи роботи зазначених вище вчених, можна сказати, що в цих роботах були представлені ідеї створення парламентських органів загальноєвропейської організації, або загальноєвропейського парламенту.

5. Першою класичною міжнародною організацією міжпарламентського співробітництва став Міжпарламентський союз, який продовжує активно працювати й сьогодні. Міжпарламентський союз є, беззаперечно, фундаментом, на якому була побудована сучасна системи міжнародного міжпарламентського співробітництва.

6. Прагнення європейських держав до об'єднання в рамках певних міжнародних союзів сформувалося під впливом багатьох чинників, зокрема таких, як: економічна, технічна, транспортна взаємозалежність. Також серед передумов, що сприяли виникненню міжнародних організацій в Європейському регіоні, можна назвати прагнення народів Європи до мирного співіснування, попередження та уникнення збройних конфліктів.

7. Загальна світова тенденція до розвитку демократичних інститутів, а також посилення політики сприяння міжнародній інтеграції та активізація міжнародної парламентської практики сприяли виникненню міжнародних організацій парламентського типу в період з кінця 40-х – початок 50-х рр. XX ст., а в період з 50-х до 80-х рр. XX ст. – розширенню кількості міжнародних організацій із парламентським органом у їх структурі.

8. Сучасна система міжнародних відносин у світі, у тому числі в Європі, сформувалася в наслідок геополітичних змін, що відбулися наприкінці 80-х – на початку 90-х рр. XX ст. Характерною ознакою міжнародних відносин сьогодення є зростаюча роль міжнародних

міжпарламентських організацій. Міжнародні міжпарламентські організації мають великий вплив на міждержавне співробітництво та міжнародну дипломатію.

9. Паралельно з виникненням міжнародних парламентських інституцій, дістає подальшого розвитку парламентська дипломатія, як важлива складова міжнародних відносин. Відзначається важлива роль парламентської дипломатії в демократичному розвитку європейських держав. Особливого значення парламентська дипломатія набуває у сенсі формування зовнішньої політики держав-членів, з урахуванням як національних інтересів, так і міжнародних інтересів в цілому.

10. Незважаючи на свій формально консультативний характер, Парламентська Асамблея Ради Європи є одним з найавторитетніших і найвпливовіших органів міжпарламентського співробітництва у світі. Парламентська Асамблея є форумом національного парламентського представництва Європи. Її діяльність, повноваження та рішення мають високий міжнародно-політичний вплив та авторитет.

11. Парламентська Асамблея Ради Європи втілює правові механізми, що покликані встановити загальноєвропейські принципи демократії та верховенства права. ПАРЄ самостійно виступає ініціатором створення багатьох міжнародних програм, гуманітарних конвенцій та договорів, що встановлюють загальноєвропейські стандарти захисту прав людини.

12. Представники національних парламентів Ради Європи, що беруть участь у роботі Парламентської Асамблеї, приймають рішення, виходячи із зовнішньополітичних інтересів своїх країн, і одночасно виражають волю своїх виборців.

РОЗДІЛ 2

ПРАВОВА ПРИРОДА ПАРЛАМЕНТСЬКОЇ (КОНСУЛЬТАТИВНОЇ) АСАМБЛЕЇ РАДИ ЄВРОПИ

2.1. Процедура формування і порядок роботи Парламентської (Консультативної) Асамблеї Ради Європи.

Дослідження діяльності та внутрішньої структури міжнародних міжурядових організацій здійснювали такі вчені, як: О. Є. Кутейников [63], В. І. Маргієв [71], В. Моравецький [84], Нгуєн Куок Дінь [85], Т. М. Нешатаєва [87], О. М. Шпакович [175] та ін. Особливості структури і функціонування Ради Європи досліджували такі вчені, як: Г. Клебес [165], В. В. Лесюк [66], О. В. Палагусинець [91], Є. В. Попко [96], І. С. Піляєв [95], Флоренц Бенуа-Ромер [165] та ін.

Сучасне міжнародне право пропонує низку визначень терміну «міжнародна міжурядова організація»:

міжнародна міжурядова організація – це організація, заснована на підставі міжнародного договору або іншого міжнародного документа що регулюється міжнародним правом, та яка наділена власною міжнародною правосуб'єктністю [345, Art. 2 (a)];

міжнародною організацією є постійно діючий орган, створений на підставі договору, як міждержавне (міжурядове) об'єднання з метою сприяння вирішенню міжнародних проблем і досягнення цілей, передбачених відповідним установчим документом [78, с. 152];

міжнародна міжурядова організація – це об'єднання держав, створене на погоджувальній основі, що має певні цілі, які відповідають загально визнаним принципам міжнародного права, має постійну

внутрішньо-організаційну структуру та володіє міжнародною правосуб'єктністю [79, с. 172].

У свою чергу Нгуєн Куок Дінь зазначає: «Наявність постійно діючої системи внутрішніх органів міжнародної організації є основним проявом бажання держав-засновників створити постійно діючу інституцію, що не буде ототожнюватися з її членами» [85, том I, с. 379]. Шляхом створення внутрішніх органів міжнародна організація здійснює свої повноваження. Ефективність діяльності міжнародної організації залежить від належного функціонування усіх внутрішніх органів цієї організації та їх відповідності вимогам та цілям цієї організації.

Войцех Моравецький також дотримується думки, що міжнародна організація має характеризуватися сталою структурою, якій притаманні такі елементи, як постійна правова основа у вигляді статуту (конституції), що є багатостороннім договором, відносно постійним складом членів, наявністю постійних органів із відповідними повноваженнями, що правомочні ухвалювати рішення в межах своєї компетенції від імені організації в цілому, а також встановленим порядком ухвалення рішень [84, с. 49]. Перелічені вище характеристики з упевненістю можна назвати загальними елементами, що притаманні всім міжнародним організаціям.

На сьогоднішній день органи парламентського співробітництва європейських міжнародних організацій, таких як Рада Європи (РЄ), представляють собою постійно діючі колективні органи. Склад органів міжпарламентського співробітництва формується із представників парламентів усіх держав-членів тієї чи іншої міжнародної організації. Національні делегації держав-членів відображають політичний склад національного парламенту держави-члена. В основі парламентських органів європейських міжнародних організацій лежить багатосторонній договірний акт. Зазначений акт встановлює правовий статус, мету, характер роботи та формування парламентського органу, а також визначає парламентський характер діяльності вказаних органів.

Міжнародна регіональна (європейська) організація Рада Європи утворена і функціонує на підставі Статуту, який було ухвалено 5 травня 1949 р. [157] і набув чинності 3 серпня 1949 р. [206]. Слід зауважити, що положення Статуту Ради Європи щодо правового статусу, функцій, порядку формування та діяльності головних структурних органів, зокрема і Парламентської Асамблеї, викладені лише в загальних рисах. Тому, виходячи з предмету нашої дисертаційної роботи, а також зважаючи на все більшу роль парламентських органів міжнародних організацій і зростаючий вплив парламентської дипломатії на міжнародні відносини сьогодення, вважаємо за необхідне детально дослідити зазначені вище особливості стосовно Парламентської Асамблеї Ради Європи.

Як вже зазначалося вище, до статутних органів Ради Європи, що складають основу її внутрішньо-організаційної структури, належать: Комітет Міністрів і Парламентська (Консультативна) Асамблея [157, ст. 10]. Від заснування Ради Європи, Парламентській Асамблеї було приділено другорядне значення. У зв'язку із цим Асамблея, згідно із Статутом Ради Європи, наділена меншим колом повноважень, аніж Комітет Міністрів. Зауважимо, що таке становище парламентського органу є досить поширеним і характерним для більшості міжнародних організацій, до складу яких входить орган парламентського співробітництва.

Разом з тим, Парламентська Асамблея Ради Європи є одним із найбільш представницьких парламентських форумів, що репрезентує погляди значного кола політичних сил країн – членів Ради Європи. На сьогоднішній день за кількістю національних парламентських делегацій ПАРЄ має більш широкий склад, аніж Європейський Парламент (47 проти 28) [225; 287]. Саме завдяки тому, що ПАРЄ була та залишається найбільш представницьким європейським форумом, вона значно збільшила свій вплив на Комітет Міністрів, а тому рішення і документи, що приймаються від імені ПАРЄ, не можуть ігноруватися.

Розглядаючи процедуру формування Парламентської Асамблеї Ради Європи, вважаємо за потрібне розглянути чисельність національних делегацій країн-членів в ПАРЄ, процедуру призначення членів національних делегацій країн членів в ПАРЄ, термін каденції представників делегацій країн-членів у ПАРЄ, повноваження делегацій країн-членів у ПАРЄ, статус делегацій спостерігачів у ПАРЄ, статус спеціальних гостей у ПАРЄ, політичні групи ПАРЄ, а також делегацію «партнерів за демократію».

Чисельність національних делегацій країн-членів у ПАРЄ. Кількісний склад парламентських органів європейських міжнародних організацій формується в основному за принципом пропорційності чисельності населення, однак формування кількісного складу Парламентської Асамблеї РЄ відбувається з деякими застереженнями. В ПАРЄ невеликі за чисельністю населення країни мають конкретно визначену кількість представників, адже в разі застосування пропорційного розподілу деякі країни мали б лише по одному представнику [66, с. 73]. До складу ПАРЄ мають входити щонайменше по два представники від держави-учасниці, незалежно від кількості її населення. Це правило встановлене задля того, щоб забезпечити як урядове представництво, так і представництво від опозиційних сил тієї чи іншої країни – члена Ради Європи [316]. У зв'язку із цим можна навіть стверджувати про привілейоване становище менших за кількістю населення країн, зокрема В. В. Лесюк звертає увагу на те, що у ПАРЄ Ліхтенштейн з населенням 34 тисячі осіб має 2 місця. З урахуванням цього факту, громадяни Ліхтенштейну представлені у ПАРЄ в 359 разів більше, ніж громадяни Франції [66, с. 74].

П'ять держав з найбільшим за чисельністю населенням (Російська Федерація, Федеративна Республіка Німеччина, Французька Республіка, Сполучене Королівство Великої Британії та Північної Ірландії, Італійська Республіка) мають однакову кількість місць – по 18 представників (для порівняння Україна має 12 представників[272]). Національні парламенти зазначених держав мають бікамеральну структуру. Зокрема Французька

Республіка представлена 18 делегатами, 6 із яких репрезентують верхню палату парламенту (Сенат), а 12 – нижню палату (Національне зібрання) [282].

Кількісний склад національної делегації країни-члена визначає головних платників до бюджету Ради Європи. Тобто, в залежності від кількості наданих місць у Парламентській Асамблеї визначається й відсоток, що повинен бути внесений до загального бюджету РЄ. До 1995 року головними платниками визначалися чотири держави, а саме Федеративна Республіка Німеччина, Французька Республіка, Сполучене Королівство та Італійська Республіка, адже вони мали на той час найбільшу кількість місць в ПАРЄ. Однак, після приєднання до Ради Європи Російської Федерації, таких платників стало п'ять. Слід зазначити, що Російська Федерація намагалася зменшити свій відсоток внеску до бюджету, однак, враховуючи той факт, що розмір внеску визначає кількість службовців категорії «А», Росія все ж таки вирішила залишитися одним із головних платників до бюджету Ради Європи [165, с. 56].

Кожний з членів парламентських делегацій мають по одному заступнику. Заступники представників національної делегації мають ті самі повноваження, що й представники, однак за умови якщо про їх участь та повноваження було належним чином повідомлено [267, р.15].

Процедура призначення членів національних делегацій країн членів в ПАРЄ. Існуючі міжпарламентські організації формують свій представницький склад у два способи: шляхом прямих виборів, що відбуваються в країнах-членах, або шляхом делегування представників національними парламентами держав – членів певної організації. Перший спосіб утворення складу парламентського органу в Європі притаманний лише для Європейського Парламенту [225]²⁵. У світовій практиці шляхом

²⁵ Європейський Парламент – одна із семи інституцій Європейського Союзу [209, Art. 13] – *прим. автора*.

прямих виборів формуються також депутатські корпуси Центральноамериканського та Андського[193] парламентів [91, с. 144].

За загальним правилом, склад ПАРЄ формується шляхом делегування представників парламентів (депутатів) країн – членів Ради Європи до її Парламентської Асамблеї [157, ст. 25, п. «а»]. Представники парламентів держав-членів, що делегуються до Парламентської Асамблеї, повинні бути громадянами тієї держави, яку вони представляють, й не можуть бути одночасно членами Комітету Міністрів РЄ [157, ст. 25, п. «а»].

Після набрання чинності Статуту Ради Європи (3 серпня 1949 р.) [206] процедура обрання членів національних делегацій до ПАРЄ визначалась окремо кожною країною-членом Ради Європи. Так, на пропозицію парламенту або після консультації з ним члени ПАРЄ призначалися у Королівстві Данія, Королівстві Нідерландів, Республіці Ірландія та у Великому Герцогстві Люксембург.

Сполучене Королівство Великої Британії та Північної Ірландії започаткувало можливість призначення членів делегації до ПАРЄ не лише парламентом, а й урядом. Тому у деяких державах представники національних делегацій були фактично кандидатурами урядів країн-членів, тобто уряди деяких країн (наприклад, Королівства Бельгії, Турецької Республіки, Грецької Республіки) від імені своїх держав самостійно призначали представників до ПАРЄ.

У зв'язку з цим 23 листопада 1950 р. Парламентська Асамблея внесла пропозицію щодо зміни тексту статті 25 Статуту, а саме внесення доповнення, яке стосується способу призначення делегатів від країн-членів. Наразі стаття 25 Статуту передбачає, що Парламентська Асамблея складається з представників від кожної країни-члена, які мають обиратися зі складу її парламенту або призначатися з-поміж членів парламенту згідно зі встановленою процедурою. На випадок, якщо парламент країни-члена на момент визначення своїх представників не засідає, то таких представників має визначити уряд [157, ст. 25].

Можна погодитися з О. В. Палагусинець, що надання повноважень уряду країни-члена щодо призначення, хоча і за певних обставин, представників до ПАРЄ, робить Парламентську Асамблею РЄ «перехідним ланцюгом від квазі парламентських асамблей до міжпарламентських організацій та органів міжурядових міжнародних організацій» [91, с. 48].

Щодо делегації від Сполученого Королівства Великої Британії та Північної Ірландії, то її склад призначається прем'єр-міністром цієї країни після консультацій з існуючими політичними групами. Також слід зауважити, що починаючи із 1987 року, призначення до ПАРЄ представників від Лейбористської партії відбувається після виборів, що проводяться в межах парламентської фракції Лейбористської партії [165, с. 45].

Парламентська Асамблея РЄ, проводячи перевірку мандату кожної національної делегації, має право відмовити їй в участі, якщо склад цієї делегації відрізняється від співвідношення політичних сил всередині національного парламенту, який представляє ця делегація [66, с. 77]. Можна навести такий приклад: у 1964 році повноваження кіпрської делегації були опротестовані у зв'язку із тим, що у її складі не були представлені делегати від турецької громади. На цій підставі делегація Кіпру не входила до складу ПАРЄ упродовж 18 років. У 1983 році було знайдено рішення, яке полягало в призначенні єдиного представника від всього кіпрського народу, адже на той час у зв'язку із фактичним поділом Кіпру неможливо було організувати представництво обох етнічних груп (тобто і грецької, і турецької громад) [66, с. 77]. На сьогоднішній день Республіка Кіпр представлена в Парламентській Асамблеї Ради Європи делегацією, яка складається загалом із п'ятьох членів, два з яких є представниками турецької громади Республіки Кіпр [216]. Участь делегатів від турецької громади відбувається на *ad hoc* основі [315].

У цьому сенсі важливо також зазначити, що Рада Європи активно стежить за тим, щоб опозиційні сили національних парламентів мали можливість бути представленими в Асамблеї, зокрема Резолюція ПАРЄ 1601 (2008) містить рекомендації щодо прав опозиційних сил парламентів

країн-членів [316]. У 1986 році Парламентська Асамблея своєю Рекомендацією № 1027 запропонувала внести зміни до Статуту Ради Європи, що полягали у доповненні статті 25 Статуту [157], пунктом такого змісту: «Делегація країни-члена має справедливо відображати політичні сили, що існують всередині їх парламентів» [192]. Однак, зазначена рекомендація не знайшла підтримки в Комітеті Міністрів Ради Європи. Разом з тим, спроба внести зазначені зміни до Статуту Ради Європи ще раз підкреслює особливе ставлення ПАРЄ до питання представництва опозиції в національних делегаціях країн-членів. Варто також зазначити, що ПАРЄ вимагає при формуванні національних делегацій в обов'язковому порядку дотримуватися принципу гендерної рівності [233].

Термін каденції представників делегацій країн-членів в ПАРЄ. Термін каденції членів національних делегацій визначається у статті 25 Статуту РЄ, яка зокрема, вказує, що строк повноважень делегатів національних делегацій починається в день відкриття чергової сесії Асамблеї, наступної після їх призначення; строк повноважень закінчується в день відкриття наступної чергової сесії або в день відкриття будь-якої із наступних чергових сесій, за винятком випадків, коли відбуваються вибори до національних парламентів, тоді новопризначені члени набувають свого статусу негайно [157, ст. 25 п. «а»]. У зв'язку із цим термін повноважень делегатів національних парламентів не є однаковим і залежить виключно від країни-члена. Наприклад, чотири роки у Федеративній Республіці Німеччині або п'ять років у Французькій Республіці [165, с. 54].

Для забезпечення незалежності від своїх держав представників національних парламентів держав-членів у ПАРЄ Статутом Ради Європи передбачено, що жоден представник національної делегації країни-члена не може бути позбавлений свого мандату або відкликаний під час роботи сесії ПАРЄ, якщо на це не буде надана згода ПАРЄ [157, ст. 25 п. «b»]. Статутом також передбачена можливість призначення повноважних заступників делегатів національних парламентів-держав членів в разі, якщо призначені

делегати не мають можливості відвідати сесію. Заступники повинні мати те саме громадянство, що й призначені представники, та наділяються правом виступати та голосувати від імені представників [157, ст. 25, п. «b»].

Слід зазначити, що Рада Європи загалом, і Парламентська Асамблея зокрема, передбачають різноманітні форми участі держав у їх роботі, якщо такі держави висловили бажання співпрацювати із Радою Європи або з її Парламентською Асамблеєю. Це стосується всіх без виключення держав, що не є членами Ради Європи, а також держав, що знаходяться поза межами географічної Європи. Таким державам надаються спеціальні статуси при Раді Європи та ПАРЄ. Наразі дуже важливим і, на жаль, невирішеним залишається питання щодо можливого статусу Європейського Союзу в складі Ради Європи. На сьогоднішній день 28 країн – членів Європейського Союзу становлять більшість у Раді Європи і тому мають значний вплив на всю політику цієї організації.

Статус делегацій спостерігачів. Кожна держава, що розділяє принципи демократії, верховенства права, поваги до прав людини та виявила бажання співпрацювати з Радою Європи, може отримати статус «спостерігача». Парламентська Асамблея Ради Європи за попередньою пропозицією Бюро Асамблеї²⁶, може надати статус «спостерігача» парламентській делегації країни, що не є членом Ради Європи. Статус «спостерігача» надається лише за умови відповідності національного парламенту країни критеріям, викладеним у Резолюції Комітету Міністрів РЄ № (93) 26 від 14 травня 1993 р. [275]. На сьогоднішній день зазначений статус мають національні делегації парламентів Канади, Ізраїлю та Мексики. Члени зазначених делегацій можуть бути присутніми на засіданнях ПАРЄ (але без права голосу) і мають право відвідувати засідання профільних комісій Асамблеї (також без права голосу) [328, Rule 61].

²⁶ Бюро ПАРЄ – це орган, який відповідає за координацію діяльності Асамблеї – прим. автора.

Статус «спеціального гостя». Важливо також зазначити, що Рада Європи, виконуючи покладену на себе місію щодо розбудови демократії, і задля сприяння скорішого вступу країн Східної Європи до числа її членів, починаючи із 1989 року, запровадила спеціальну форму участі представників держав, що не є членами РЄ, в роботі Парламентської Асамблеї. Така форма участі у діяльності ПАРЄ носить назву «спеціального гостя» [332]. Надавати статус «спеціального гостя» запропонував Пітер Сагер (Peter Sager), швейцарський депутат-ліберал, що на той час був одним із основних критиків східноєвропейських комуністичних режимів. Його пропозиція полягала в тому, щоб країнам – нечленам Ради Європи, які перебували у перехідному періоді, надати можливість знайомитися на практиці із механізмами функціонування парламентської дипломатії під час сесій ПАРЄ [165, с. 41].

Країна, що співпрацює з РЄ в статусі «спеціально гостя», має досить широке коло можливостей. Зазначена форма участі надає право бути присутнім на засіданнях ПАРЄ та в деяких її профільних комісіях, але без права голосу. До недавнього часу статусом «спеціального гостя» користувалася Республіка Білорусь, однак 13 січня 1997 р. участь Республіки Білорусь в якості «спеціального гостя» була призупинена [298].

Причиною призупинення став проведений 24 листопада 1996 р. другий в історії незалежної Білорусі референдум. Референдум був викликаний загостренням відносин між Президентом і парламентом країни. Чотири питання, винесені на референдум, були ініційовані Президентом Республіки Олександром Лукашенко і три – парламентом²⁷ Республіки Білорусь. У референдумі взяли участь 6 181 463 виборців, або 84,14 % електорату. За офіційними результатами референдуму, усі питання, що були винесені на обговорення парламентом, були відхилені, а два питання, запропоновані Президентом, були підтримані.

²⁷ У період з 1991 по 1996 рр. парламент Республіки Білорусь мав назву [білоруською мовою] «Вярхоўны Савет Рэспублікі Беларусь» – *прим. автора.*

Оскільки зазначений референдум було проведено із значними порушеннями, то більшість держав та авторитетних міжнародних організацій не визнали його результатів. Рада Європи також не визнала зазначеного референдуму. Згідно зі звітом, що був сформований за результатами візиту спостерігачів від ПАРЄ, референдум, який був проведений у Республіці Білорусь, не може бути визнаний демократичним, і таким, що був проведений із дотриманням законодавства, адже в ході його проведення були зафіксовані масштабні порушення. Як наслідок, у глави держави, Президента О. Г. Лукашенка, зосередилася уся повнота влади в країні, що йде у супереч загально визнаному демократичному принципу розподілу влад. Враховуючи ситуацію, що склалася на той момент в країні, Рада Європи не в змозі була надалі розглядати заявку на членство Республіки Білорусь, а тому за рішенням Бюро Асамблеї була позбавлена статусу «спеціального гостя» [323]. На момент підготовки нашої дисертаційної роботи жодна з чинних делегацій у складі ПАРЄ не має статусу «спеціального гостя».

Статус «партнер за демократію». Починаючи з 2010 року, Парламентська Асамблея запровадила таку форму участі в своєму складі, як «партнер за демократію». Статус «партнера за демократію» може отримати парламентська делегація держави, що не є членом Ради Європи, і навіть не розташована на території географічної Європи. Однак, задля отримання такого статусу у ПАРЄ, держава має довести, що поважає головні цінності, якими керується Рада Європи у своїй діяльності, та має відповідати певним критеріям. До основних критеріїв належать: плюралізм та основана на гендерній рівності демократія, верховенство права та повага до основоположних прав людини, протидія на законодавчому рівні смертній карі, орієнтація на чесні та прозорі вибори.

Також держава, що має за намір направити до ПАРЄ парламентську делегацію у статусі «партнера за демократію», повинна задекларувати свій намір використовувати досвід ПАРЄ та Європейської комісії «За демократію

через право» [355] на практиці у своїх державних та законодавчих інститутах. На сьогоднішній день статусом «партнер за демократію» користуються парламентські делегації таких країн, як: Киргизька Республіка, Королівство Марокко і Держава Палестина [290].

Політичні групи ПАРЄ. Враховуючи той факт, що Парламентська Асамблея загалом формується із представників парламентів держав-членів, вважається, що всі члени ПАРЄ є представниками не країн, від яких вони делеговані, а здебільшого своїх виборців, тому під час прийняття рішень вони, перш за все, керуються не загальними інтересами країни, а партійними інтересами.

Загальна кількість членів ПАРЄ налічує 318 осіб. На сьогодні у складі ПАРЄ діє п'ять політичних груп, а саме: група соціалістів (Socialist Group / SOC) [291], група європейської народної партії (Group of the European People's Party / EPP/CD) [292], група європейських консервативних сил (The European Conservatives Group / EC) [294], група лібералів та демократів Європи (Alliance of Liberals and Democrats of Europe / ALDE) [293] і група об'єднаних європейських лівих сил (Group of the Unified European Left / UEL) [295]. Одночасно із зазначеними політичними силами в складі ПАРЄ працюють парламентарі, що не належать до жодної політичної групи [308].

Варто зазначити, що історія політичних груп у складі ПАРЄ є відносно недавньою. У 1964 році до Правил регламенту роботи Консультативної²⁸ Асамблеї Ради Європи, були внесені відповідні посилання про можливість об'єднання членів Асамблеї в рамках певних політичних груп. Протягом досить тривалого проміжку часу політичні групи, що сформувалися, не мали достатнього впливу, – домінуюча роль всередині Асамблеї залишалася безпосередньо за національними делегаціями. Зокрема, національні делегації мали привілей пропонувати кандидатів на пост віце-президента Асамблеї.

²⁸ Нагадаємо, що рішення використовувати в усіх документах Ради Європи назву «Парламентська Асамблея» було прийнято Комітетом Міністрів РЄ у жовтні 1994 року – *прим. автора.*

У 1995 році політичним групам було надано офіційний статус. На початку 90-х рр. ХХ ст. під час стрімкого розширення кола членів Ради Європи за рахунок вступу нових країн із Східної Європи, політичні групи довели, що вони можуть відігравати вагомому представницьку роль, зокрема для парламентарів нових країн-членів, а також країн зі статусом «спеціально гостя» [191].

Згідно з діючими правилами, для формування партійної групи необхідно мінімум 20 членів хоча б із шести різних національних делегацій. Всі члени ПАРЄ наділені правом вільно обирати, до якої із п'яти політичних груп приєднуватися. Члени ПАРЄ можуть бути учасниками лише однієї політичної групи [328, Rule 18.2]. На сьогоднішній день кількісний склад політичних груп є нерівномірним: найчисельнішою політичною групою є група Європейської народної партії (Group of the European People's Party / EPP/CD) [292], що налічує більше двохсот членів, а найменшою за кількістю членів є група об'єднаних європейських лівих сил (Group of the Unified European Left / UEL) [295], до складу якої входить менше сорока парламентарів. Група європейських консервативних сил (The European Conservatives Group / EC) [342] та група лібералів та демократів Європи (Alliance of Liberals and Democrats of Europe / ALDE) наразі складаються із восьмидесяти одного члена [191], група соціалістів (Socialist Group / SOC) складається зі ста дев'яносто двох членів [291].

Переходячи безпосередньо до розгляду порядку роботи Парламентської Асамблеї Ради Європи, ми вважаємо за потрібне, перш за все, зупинитися на особливостях організаційно-правових форм роботи ПАРЄ. Основною організаційно-правовою формою діяльності Парламентської Асамблеї Ради Європи є її пленарні засідання. Загалом організаційно-правові форми діяльності парламентських органів міжнародних організацій подібні до організаційно-правових форм діяльності національних парламентів. Пленарні засідання міжнародних парламентських інституцій, як і пленарні засідання національних парламентів, можуть бути

черговими, позачерговими і спеціальними. На початку своєї діяльності Парламентська Асамблея Ради Європи проводила одне чергове пленарне засідання на рік, однак поступово пленарне засідання було розділене спочатку на дві, потім на три, а згодом й на чотири частини (сесії).

Наразі чергові пленарні засідання відбуваються у чотири етапи у залі засідань Палацу Європи у м. Страсбург (Франція). Місце проведення чергового пленарного засідання може бути змінено в разі ухвалення відповідного рішення за спільною згодою Парламентської Асамблеї та Комітету Міністрів [157, ст. 33]. Чергове пленарне засідання розділене, як вже зазначалося вище, на чотири частини, що відбуваються в кінці січня, квітня, червня і на початку жовтня кожного року. Тривалість кожної частини становить приблизно тиждень. Засідання Парламентської Асамблеї також можуть проводитися на позачергових сесіях, однак згода на проведення такої сесії має бути надана Комітетом Міністрів Ради Європи [328, Rule 2].

Підготовка й організація роботи ПАРЄ і забезпечення її діяльності в сесійний період та у період між пленарними засіданнями забезпечується спеціальними органами та посадовцями, які складають її внутрішню структуру. Структура Парламентської Асамблеї складається з Президента Асамблеї, Президентського комітету, Бюро, Секретаріату, Постійної комісії, Спільної комісії та 9 профільних комісій. Керівні органи Парламентської Асамблеї формуються за національною квотою.

Президент ПАРЄ. Президент Парламентської Асамблеї [198] обирається сесією на три послідовних однорічних терміни [328, Rule 14]. Президент ПАРЄ не має права брати участь у дебатах і голосувати [328, Rule 14]. 20 віце-президентів на ротаційній основі виконують свої повноваження протягом одного року [328, Rule 15].

Президентський комітет. Президент Парламентської Асамблеї, Генеральний секретар і лідери політичних груп формують президентський комітет ПАРЄ. Президентський комітет є дорадчим органом, що надає

консультації Президенту і Бюро, а також займається підготовкою зустрічей Бюро і виконує деякі інші координуючі функції [328, Rule 13.4].

Бюро. Важливим органом, що входить до внутрішньої структури Парламентської Асамблеї, є Бюро Асамблеї. До складу бюро входять: Президент ПАРЄ, 20 його заступників (віце-президентів), керівники п'яти політичних груп та голови комісій. Бюро відповідає за координацію діяльності Асамблеї та профільних комісій. До обов'язків Бюро також відносяться допомога Президентові Асамблеї та координація зовнішніх зносин Асамблеї [328, Rule 13].

Секретаріат. Секретаріат ПАРЄ є технічним органом, штат якого складається із майже 90 осіб. Очолює Секретаріат ПАРЄ Генеральний секретар²⁹. Головними обов'язками Секретаріату є надання підтримки членам ПАРЄ і Президенту ПАРЄ у їх повсякденній роботі та забезпечення належного проведення всіх парламентських процедур³⁰ [328, Rule 65].

Постійна Комісія. Постійна комісія покликана діяти від імені ПАРЄ в міжсесійний період. До складу Постійної комісії входять: Президент ПАРЄ і віце-президенти, а також голови політичних груп, голови профільних комісій та голови національних делегацій.

Спільна комісія. Спільна комісія забезпечує постійний та ефективний зв'язок Парламентської Асамблеї та Комітету Міністрів Ради Європи. Склад Спільної комісії складається із представників урядів краї-членів, що входять до складу Комітету Міністрів, та відповідної кількості представників Асамблеї, включаючи Президента Асамблеї [328, Rule 55]. Спільна комісія функціонує задля врегулювання суперечливих положень Статуту Ради Європи щодо консультацій та співпраці між ПАРЄ та КМРС.

²⁹ 27 січня 2014 р. Президентом ПАРЄ було обрано Анну Брассер (Anne Brasseur) [312], яка замінила на цій посаді Жана-Клода Міньйона (Jean-Claude Mignon) [310] – *прим. автора.*

³⁰ Кожна національна делегація має свій власний секретаріат. Члени таких секретаріатів, з одного боку, координують роботу між парламентарями, а з іншого, – координують співпрацю парламентарів та Секретаріату Асамблеї [267].

Відповідно до Статутної Резолюції (51) 30 Спільна Комісія є координаційним органом Ради Європи. Як зазначають Флоренц Бенуа-Ромер та Гайнріх Клебес: «Існує небагато організацій, що забезпечені прямими зв'язками такого роду між парламентами та національними урядами» [165, с. 65].

Формально компетенція Спільної Комісії є обмеженою. Спільна комісія не проводить голосувань та не приймає обов'язкових рішень. Однак, діючи як комунікаційний орган для обміну інформацією, вона нерідко виступає інструментом тиску ПАРЕ на Комітет Міністрів. У зв'язку із цим ПАРЕ неодноразово піднімала питання щодо перегляду повноважень Спільної Комісії, адже положення Резолюції (51) 30, що визначає статус Спільної Комісії, є застарілими. У своєму Проекті Переглянутого Статуту Ради Європи, затвердженого Рекомендацією 1212 (1993) від 11 травня 1993 р., ПАРЕ пропонує визначити статус і склад Спільної Комісії більш чітко і розширити її повноваження [186].

Комісії ПАРЕ. Відповідно до статті 24 Статуту Ради Європи Парламентська Асамблея має право засновувати комісії для розгляду будь-яких питань, що належать до її компетенції [157, ст. 24]. Існуючі 8 профільних комісій є важливою складовою, що забезпечує ефективну та кваліфіковану роботу ПАРЕ. До компетенції профільних комісій належить, зокрема підготовка доповідей, що обговорюються на пленарних засіданнях Асамблеї; також профільні комісії вивчають питання та документи, що їм направляє Бюро або Постійна комісія.

На сьогоднішній день в ПАРЕ працюють такі профільні комісії із встановленою кількістю членів:

- Комісія з політичних питань та демократії (Committee on Political Affairs and Democracy / AS/Pol), 89 членів;
- Комісія з юридичних питань та прав людини (Committee on Legal Affairs and Human Rights / AS/Jur), 84 члени;

- Комісія із соціальних питань, охорони здоров'я і сталого розвитку (Committee on Social Affairs, Health and Sustainable Development / AS/Soc), 84 члени;
- Комісія з питань міграції, біженців та переселенців (Committee on Migration, Refugees and Displaced Persons / AS/Mig), 84 члени;
- Комісія з питань культури, науки, освіти і засобів масової інформації (Committee on Culture, Science, Education and Media / AS/Cult), 84 члени;
- Комісія з питань рівності та недопущення дискримінації (Committee on Equality and Non-Discrimination / AS/Ega), 84 члени;
- Комісія з питань моніторингу (Monitoring Committee / AS/Mon), 89 членів;
- Комісія з питань правил процедури, імунітетів та відомчих справ (Committee on Rules of Procedure, Immunities and Institutional Affairs / AS/Pro), 37 членів;
- Комісія з питань обрання суддів до Європейського суду з прав людини (Committee on election of judges to the European Court of human rights), 20 членів [299].

Згідно з правилом 43.2 Правил процедури Асамблеї місця в перших шести вище названих профільних комісіях розподіляються між учасниками національних делегацій за пропорційним принципом, а саме: національні делегації найбільших п'яти держав-учасниць (Російська Федерація, Німеччина, Франція, Велика Британія та Італія) мають найбільшу кількість місць, а саме чотири. Національні делегації найменших за розміром та кількістю населення держав-учасниць, зокрема таких як: Ліхтенштейн, Люксембург, Монако та інші мають по одному місцю у перших шести перелічених комісіях. Україна представлена трьома членами в кожній із шести зазначених комісій. Члени Моніторингової комісії та Комісії з питань правил процедури призначаються Бюро Асамблеї з-поміж кандидатів, представлених політичними групами, а також з-поміж осіб, які не належать до жодної політичної групи. Під час обрання кандидатур до участі в

зазначених комісіях політичні групи повинні враховувати гендерний і територіальний баланс [328, Rule 43.2].

Підводячи підсумки до підрозділу 2.1. нашої дисертаційної роботи, слід зазначити наступне:

1. Роль парламентських органів міжнародних організацій значно зросла. Вплив парламентської дипломатії на міжнародні відносини сьогодення все більш відчутний.

2. Органи парламентського співробітництва отримують все більше повноважень. Зокрема, це вбачається на прикладі Європарламенту, який значно розширив свої повноваження в багатьох сферах, зокрема в законодавчій і бюджетній [209, Art. 288, 289, 291, 314].

3. Національні делегації в Парламентській Асамблеї Ради Європи відіграють надзвичайно важливу роль. Вони є саме тією ланкою, що пов'язує Асамблею та національні парламенти держав – членів Ради Європи. Члени національних делегацій у процесі своєї роботи в Асамблеї доводять до відома інших учасників ПАРЄ позиції своїх національних парламентів.

4. У процесі дебатів, що виникають під час роботи ПАРЄ, парламентарі національних делегацій мають змогу імплементувати свої напрацювання з тих чи інших питань у конкретні документи Ради Європи, які потім нерідко стають частиною національних правопорядків держав-членів.

5. Розширений склад учасників Парламентської Асамблеї, який дозволяє представникам країн, що не входять до складу географічної Європи брати участь у роботі ПАРЄ, сприяє популяризації фундаментальних правових та демократичних цінностей, які пропагує Рада Європи на універсальному рівні.

6. Склад ПАРЄ, до якої входять парламентарі всіх країни Європи (за виключенням Республіки Білорусь), його кількісні та якісні характеристики, чинить той суттєвий вплив на діяльність Ради Європи, який не може бути достовірно охарактеризований саме як «консультативний». У зв'язку із цим,

на нашу думку, є доцільним впровадити відповідні зміни до Статуту Ради Європи, що мають відображати реальні повноваження Парламентської Асамблеї.

2.2. Компетенція Парламентської (Консультативної) Асамблеї Ради Європи.

Термін «компетенція» у загальному розумінні означає сукупність юридично встановлених повноважень, прав та обов'язків конкретного органу чи посадової особи, що визначає його місце в системі державних та/або міжнародних інституцій [153, с. 265]. Компетенція органу державної влади чи міжнародної організації, визначається конституцією або певним актом, зумовлюється функціями, для виконання яких створено цей орган, а також місцем у системі державного апарату або міжнародної організації [160, с. 80].

Органи міжнародних організацій утворюються відповідно до установчого акту такої міжнародної організації (договору, статуту тощо). Зазначені установчі документи визначають внутрішню структуру органів міжнародних організацій та їх склад, наділяють їх певними повноваженнями, функціями, компетенцією. Компетенція органів міжнародних організацій тісно пов'язана з компетенцією самої міжнародної організації. Питання компетенції органу міжнародної організації можна визначити як сферу предметної діяльності, якою цей орган буде опікуватися, тобто сферу проблем, якою цей орган має право або повинен займатися [84, с. 88].

Окрім того, до поняття компетенції органу міжнародної організації також слід віднести ті повноваження (владу), якими згідно з установчим актом міжнародної організації, наділений зазначений орган. Польський вчений Войцех Моравецький, зокрема, зазначає, що під владою міжнародної організації або її органу слід розуміти здатність приймати рішення, що наділені певною юридичною та політичною силою впливати на поведінку держав та інших суб'єктів [84, с. 88].

Компетенція та влада, якою наділяються органи міжнародних організацій, мають договірний характер, адже обсяг компетенції та влади тих чи інших внутрішніх органів визначається в установчому акті міжнародної організації шляхом досягнення згоди між учасниками такої організації. Зміна обсягу компетенції органів міжнародних організацій в довільному порядку є неможливою. Такий підхід у формуванні внутрішньо-організаційної структури міжнародних організацій забезпечує їх сталу та ефективну роботу. Слід також зазначити, що ефективність діяльності будь-якої міжнародної організації визначається не лише рівнем компетенції чи владних повноважень, якими відповідно до Статуту чи іншого установчого акту наділена міжнародна організація, ефективність діяльності визначається дійсною можливістю досягнення згоди між членами такої організації [84, с. 88]. Однією з основних функцій міжнародних організацій взагалі та їх органів зокрема, є полегшення процесу досягнення згоди між державами-членами задля втілення статутної мети міжнародної організації.

Як ми вже зазначали вище, згідно зі статтею 1 Статуту Ради Європи [157, ст. 1] метою Ради Європи є досягнення більшого єднання між її членами для збереження та втілення в життя ідеалів і принципів, які є спільним надбанням, а також сприяння їхньому економічному та соціальному прогресу. Задекларована в Статуті мета досягається шляхом належного функціонування структурних органів Ради Європи, які наділяються певною компетенцією у вирішенні питань, що стосуються діяльності як Ради Європи в цілому, так і її внутрішньо-організаційних питань.

Ступінь авторитетності та впливовості будь-якого органу міжнародної організації можна визначити шляхом аналізу повноважень цього органу, якими, згідно зі статутом та іншими документами, він наділений для виконання своїх функцій. Вважаємо, що до поняття компетенції органів міжнародної організації слід віднести такі основні повноваження, як

консультативні, контрольні та правотворчі, а також повноваження з призначення і відкликання посадових осіб та ін.

Пропонуємо розглянути основні повноваження та компетенцію Парламентської Асамблеї Ради Європи більш детально.

Консультативні повноваження. Загалом консультативні функції та повноваження міжнародної організації та її статутних органів є надзвичайно важливими. На думку вітчизняної вченої Т. О. Свиди: «Консультації – це найбільш характерна форма співробітництва членів міжнародних організацій» [150, с. 74]. Вже згаданий вище польський вчений Войцех Моравецький так характеризує консультації, що проводяться між членами організації в межах їх статутних органів: «Консультації, що проводяться між членами міжнародної організації в її органах мають велике значення. Справа в тому, що вони безпосередньо слугують втіленню основної функції міжнародної організації: виявленню сфери відповідності інтересів й досягнення загального погодження. Зовнішні консультації, що приймають форму рекомендацій органів міжнародної організації, є головним засобом впливу на її сферу, шляхом здійснення політичного тиску, перш за все, на уряди держав» [84, с. 93].

Відповідно до Статуту Ради Європи Парламентська Асамблея є консультативним органом [157, ст. 22]. Як вже зазначалося вище, Статут Ради Європи чітко не визначив сфери компетенції Парламентської Асамблеї, більш того окремі положення Статуту не відображають реальної компетенції, повноважень та впливу ПАРЄ на діяльність Ради Європи.

Наприклад, у Статуті Ради Європи закріплено, що ПАРЄ може надавати свої рекомендації КМРЄ з питань, що відносяться до її компетенції, або з питань, що КМРЄ направляє їй для отримання консультації [157, ст. 23]. Проте існують питання, щодо яких Комітет Міністрів *зобов'язаний проконсультуватися* з Парламентською Асамблеєю Ради Європи. Так, відповідно до статті 3 Статуту Ради Європи: «Кожен член Ради Європи повинен визнавати принципи верховенства права та принцип, згідно з яким

усі особи, що знаходяться під її юрисдикцією, користуються правами людини і основоположними свободами, щиро та активно співпрацювати заради досягнення мети Ради Європи <...> Будь-яка європейська держава, що визначається як здатна та така, що намагається відповідати положенням статті 3 Статуту, може бути запрошена Комітетом Міністрів стати членом Ради Європи <...>» [157, ст. 3, 4].

Разом з тим, прийняття нових членів до Ради Європи не є виключною компетенцією Комітету Міністрів. Ухвалення рішення Комітетом Міністрів щодо відповідності тієї чи іншої держави всім критеріям, необхідним для членства, є недостатньою умовою для вступу до Ради Європи. Відповідно до статутної Резолюції (51) 30 від 3 травня 1951 р.: «Комітет Міністрів перед запрошенням держави стати членом або асоційованим членом Ради Європи у відповідності до статей 4 та 5 Статуту, або пропозицією державі – члену Ради Європи вийти з організації, відповідно до статті 8 Статуту, спершу повинен провести процедуру консультації із Консультативною Асамблеєю згідно з існуючою практикою» [184].

Починаючи із 1970-х років, Парламентська Асамблея запровадила певні вимоги для кандидатів на вступ, зокрема, вимогу про проведення реформ у сфері захисту прав людини або вимогу про приєднання до певних конвенцій Ради Європи. Для перевірки відповідності держави всім необхідним вимогам Парламентська Асамблея наділена контрольними повноваженнями, що здійснює її Комісія з питань моніторингу та делегація спостерігачів. Висновки, які надає ПАРЄ Комітету Міністрів щодо прийняття або призупинення членства в Раді Європі, формально не мають юридичного значення, однак на практиці ще не було прецедентів, коли б Комітет Міністрів надав згоду на прийняття або виключення держави без урахування положень відповідного висновку Парламентської Асамблеї.

Навіть більше, КМРС може досить тривалий час очікувати на висновок ПАРЄ. Прикладом є приєднання Республіки Хорватія. Під час вступу останньої до Ради Європи Комітет Міністрів очікував кілька місяців, перш

ніж надіслати Хорватії офіційне запрошення на вступ до Ради Європи, адже у деяких членів ПАРЄ існували підозри щодо недотримання вимог свободи слова у цій державі [165, с. 34].

Припинення членства в Раді Європи може відбуватися у три способи: добровільний вихід, призупинення членства та виключення [157, ст. 7–9]. Слід зауважити, що до тепер жодна держава не виключалася з Ради Європи. Разом з тим спробу застосувати процедуру припинення членства було здійснено щодо Греції за часів правління режиму полковників. У 1969 році ПАРЄ звернулася до КМРЄ із проханням застосувати до Греції положення статті 8 Статуту. Однак керівництво Греції передбачило такий розвиток подій та випередило Комітет Міністрів, зробивши 12 грудня 1969 р. відповідну заяву про добровільний вихід зі складу членів Ради Європи. Греція відновила членство у Раді Європи в листопаді 1974 року [165, с. 36].

Процедура припинення членства в Раді Європи (а, отже, і в ПАРЄ) передбачена у статті 8 Статуту цієї організації: «Будь-який член Ради Європи, який грубо порушив статтю 3, може бути тимчасово позбавлений права представництва і Комітет Міністрів може запропонувати йому вийти з Ради Європи згідно зі статтею 7. Якщо такий член Ради не виконує цю рекомендацію, Комітет може прийняти рішення про припинення його членства в Раді, починаючи з дати, яку може визначити Комітет» [157, ст. 8].

Як вбачається із змісту статей 7 та 8 Статуту РЄ [157, ст. 7, 8], заява із проханням щодо виходу з Ради Європи або позбавлення права представництва в Раді Європі віднесена до компетенції Комітету Міністрів, однак, як вже зазначалося вище, згідно із Резолюцією 51 (30) Комітет обов'язково консультується із Парламентською Асамблеєю. На практиці ПАРЄ неодноразово попереджала деякі держави-члени, зокрема, Туреччину, Мальту, Кіпр, Російську Федерацію і, на жаль, Україну, про можливість ініціювання процедури припинення їх членства в Раді Європи.

Отже, можна зробити висновок, що остаточне визначення здатності держави відповідати високим стандартам Ради Європи головним чином

лежить на Парламентській Асамблеї і саме її висновки та рекомендації є визначальними для Комітету Міністрів та являють собою своєрідну перепустку до однієї з найавторитетніших організацій у Європейському регіоні. Зважаючи на те, що сьогодні Асамблея виступає тим органом, який надає попередню згоду на прийняття, виключення або призупинення членства в Раді Європи, можна без сумніву стверджувати про те, що ПАРЄ за роки діяльності Ради Європи еволюціонувала в рамках системи органів РЄ та має більше коло повноважень та ширшу компетенцію, ніж це передбачалося засновниками Ради Європи та як це наразі визначено в Статуті Ради Європи.

Також хотілося б виділити й інші функції, якими наділена Парламентська Асамблея, та які, на нашу думку, свідчать про те, що коло питань і сфера компетенції ПАРЄ значно перевищує повноваження дорадчого органу у класичному розумінні цього поняття. Зокрема, ПАРЄ, хоча й опосередковано, наділена певними бюджетними повноваженнями. Згідно з Резолюцією Комітету Міністрів (53) 38 від 13 грудня 1953 р. Асамблея надає Комітету Міністрів консультації щодо проекту бюджету Ради Європи [202]. Незважаючи на те, що зазначені консультації не носять обов'язкового характеру, наявність цих повноважень у бюджетній сфері надають ПАРЄ додаткової ваги. Парламентська Асамблея РЄ також розглядає та надає консультації з питань, які направляє їй Конгрес місцевих і регіональних влад Європи (надалі по тексту – КМРВС або Конгрес). Представники ПАРЄ мають право бути представлені під час засідань КМРВС і право брати слово для виступу під час роботи Конгресу [205, ст.ст. 10, 11]. Слід також зазначити, що Парламентська Асамблея веде активну співпрацю з Європейською Комісією «За демократію через право» (надалі по тексту – Венеціанська Комісія)³¹ [355]. Президент Парламентської

³¹ Європейська Комісія «За демократію через право» («Венеціанська комісія») – незалежний консультативний орган Ради Європи, який співпрацює у сфері правових гарантій забезпечення демократії як з державами – членами Ради Європи, так і з державами, що не є членами цієї організації [185].

Асамблеї Ради Європи або його представник має право безпосередньо брати участь у роботі Венеціанської Комісії [155, Art. 2].

Інші консультативні повноваження ПАРЄ полягають в обговоренні та винесенні рекомендацій щодо будь-яких питань, які відносяться до компетенції Ради Європи. Асамблея сама визначає свій порядок денний [157, ст. 23]. В обговоренні питань в Асамблеї беруть участь представники різноманітних міжнародних організацій, таких, як: Європейський банк реконструкції та розвитку [341], Європейська космічна агенція (ЄКА) [343], спеціалізовані органи Організації Об'єднаних Націй [353].

Контрольні повноваження. Задля виконання функцій щодо створення, розвитку і вдосконалення парламентських інститутів, сприяння демократизації європейської спільноти, захисту прав й основоположних свобод людини, що визначені зокрема у Європейській конвенції про захист прав людини і основоположних свобод (надалі по тексту – «Конвенція з прав людини») [210], на сьогоднішній день Парламентська Асамблея наділена особливими контрольними повноваженнями. Зокрема, до складу ПАРЄ входить Комісія з моніторингу за виконанням державами-членами взятих на себе зобов'язань. В. Є. Мармазов та І. С. Піляєв характеризують таку форму контрольних повноважень як *політичний моніторинг*, під яким слід розуміти контрольні повноваження, що здійснюється політичними органами Ради Європи, як статутними (Комітет Міністрів та Парламентська Асамблея), так й органами, що засновані відповідно до рішень ПАРЄ та КМРС [72, с. 100–105].

Варто зазначити, що від початку діяльності Ради Європи процедура приєднання до цієї організації не передбачала покладання на кандидатів на вступ та на вже існуючих членів виконання конкретних зобов'язань, а, отже, не існувало жодної процедури щодо нагляду за виконанням таких зобов'язань. Однак, в рамках своїх повноважень у сфері прийняття нових членів, ПАРЄ з другої половини 1970-х років взяла за правило вимагати від кандидатів на вступ гарантій щодо виконання певних зобов'язань або

гарантій приєднання до певних договорів Ради Європи. Прикладом першого висновку ПАРЄ із такими вимогами є Висновок № 78 (1976) стосовно вступу Португалії. У зазначеному Висновку Асамблея наполягала на приєднанні Португалії до Європейської конвенції про захист прав людини і основоположних свобод [182].

Згодом ПАРЄ передбачила, що кандидати на вступ мають підписувати Європейську конвенцію про захист прав людини і основоположних свобод під час вступу з її подальшою обов'язковою ратифікацією впродовж року після вступу. Резолюція Парламентської Асамблеї № 1031 (1994) зокрема наголошує: «Приєднання до Ради Європи повинно супроводжуватися приєднанням до Європейської конвенції про захист прав людини і основоположних свобод. Парламентська Асамблея вважає, що ратифікація зазначеної конвенції повинна відбуватися протягом року після її підписання» [238]. Наприклад, зазначена вимога міститься у Висновку ПАРЄ № 182 (1994) щодо Андорри [195].

Починаючи із 1995 року, окрім вимоги про підписання та ратифікацію Європейської конвенції з прав людини, ПАРЄ додала вимогу про підписання протоколів до Конвенції з прав людини, із наданням однорічного терміну для їх ратифікації³² [165, с. 108].

На сьогодні список договорів, які на вимогу ПАРЄ мають бути підписані та ратифіковані кандидатами на вступ до Ради Європи, є досить широким. Також ПАРЄ у своїх висновках покладає на держави-кандидати вимоги щодо здійснення певних внутрішньодержавних реформ у законодавчій, виборчій та судових сферах, із встановленням певних строків. Прикладом, що демонструє зазначені вимоги, є Висновок ПАРЄ «Щодо заявки на вступ України» від 26 вересня 1995 р. № 190 [196].

³² Строк для ратифікації Протоколу № 6 до Європейської конвенції про захист прав людини і основоположних свобод, який стосується скасування смертної кари, може бути встановлений тривалістю у три роки, однак за умови накладення мораторію на виконання смертних вироків. Зазначена умова вперше встановлена у Висновку ПАРЄ № 190 «Щодо заявки на вступ України» [196].

Враховуючи наявність вимог та строків для їх виконання, Парламентська Асамблея Ради Європи започаткувала у 1993 році механізм нагляду за дотриманням зобов'язань членами Ради Європи. Для об'єктивності слід зауважити, що запровадження механізму моніторингу спочатку спричинило певне невдоволення серед країн-членів. Суть невдоволення полягала в тому, що кандидати на вступ до Ради Європи вважали дискримінаційним той факт, що лише держави-кандидати на вступ мають брати на себе певні зобов'язання та проходити процедуру моніторингу, адже до держав, які приєдналися до 1990-х років, не вимагалось виконання жодних зобов'язань та, відповідно, не існувало жодної процедури контролю за їх виконанням [165, с. 110].

Як наслідок, Парламентською Асамблеєю була прийнята Резолюція № 1031 від 14 квітня 1994 р., що зрівняла усі держави-члени у питаннях додержання взятих на себе зобов'язань згідно із Статутом Ради Європи. Положення зазначеної резолюції звучать таким чином: «Усі держави – члени Ради Європи повинні дотримуватися взятих на себе зобов'язань відповідно до Статуту Ради Європи, Європейської конвенції про захист прав людини і основоположних свобод, інших конвенцій, сторонами яких вони виступають. Додатково до цих зобов'язань керівні органи держав-членів, що приєдналися до Ради Європи з моменту прийняття у травні 1989 року Резолюції 917 (1989) про статус спеціального гостя Парламентської Асамблеї, добровільно взяли на себе певні зобов'язання з питань, що стосуються основних принципів Ради Європи, під час вивчення їх заявки на членство в Асамблеї. Основні з них безпосередньо зазначені у відповідних висновках, що ухвалені Асамблеєю» [238].

У 1997 році в структурі Парламентської Асамблеї була створена спеціальна комісія із дотримання прав та обов'язків держав – членів Ради Європи (Комісія з моніторингу). Порядок роботи та склад комісії визначено у Резолюції ПАРЄ № 1115 від 29 січня 1997 р. [331]. Комісія з моніторингу звітує перед ПАРЄ щодо своєї роботи. Раз на два роки Комісія з моніторингу

подає звіт по кожній країні, щодо якої здійснюється процедура моніторингу. Загальний звіт по всіх моніторингових процедурах Комісія подає до ПАРЄ щорічно [331, с. 13]. Процедура моніторингу країни-члена закінчується поданням звіту Комісією з моніторингу до ПАРЄ та подальшим ухваленням Асамблеєю відповідного рішення у формі резолюції [331, с. 23].

На сьогодні у практиці Парламентської Асамблеї також існує така форма контролю як «пост-моніторингова процедура». Суть пост-моніторингу полягає у тому, що після закінчення процедури моніторингу держави ПАРЄ заявляє про намір продовжувати діалог з керівними органами держави щодо певних питань, а також залишає за собою право поновити процедуру моніторингу [165, с. 111]. Варто зазначити, що пункт 12 Резолюції 1115 наділяє ПАРЄ правом застосовувати санкції до держав, що проходять процедуру моніторингу, за систематичне невиконання взятих на себе зобов'язань або за відмову виконання чи зволікання у виконанні таких вимог. До таких санкцій відносяться, зокрема, відмова у ратифікації повноважень парламентської делегації або скасування вже ратифікованих повноважень парламентської делегації, а також прийняття рекомендації, адресованої Комітету Міністрів, із пропозицією застосувати положення статей 8 і 9 Статуту РЄ [157, ст. 8, 9], а саме припинення членства в Раді Європи [331, с. 12].

Повноваження Комісії з моніторингу є надзвичайно важливими контрольними повноваженнями, які здійснює ПАРЄ. У рамках здійснення моніторингу представники ПАРЄ організують поїздки та місії з метою контролю виконання зобов'язань, покладених на державу під час вступу. Особлива увага, звичайно, приділяється правам людини в контексті дотримання Європейської конвенції про захист прав людини і основоположних свобод, протоколів до неї, а також відстежується процес ратифікації цих та інших документів. Представники Моніторингової комісії регулярно відвідують країни, що охоплені конфліктами, а також сприяють проведенню конструктивного діалогу з державами, в яких виникають

зазначені конфлікти. За результатами поїздок та місій в регіони, що охоплені конфліктом, в рамках Асамблеї ведуться політичні дебати і приймаються відповідні документи [305].

Важливим видом діяльності ПАРЄ, що відноситься до її контрольної функції є спостереження за виборами у країнах-членах. Як зазначає професор М. В. Буроменський: «Особливу зацікавленість до виборчих компаній в державах слід пов'язувати з посиленням юридичного захисту права народів на вільний вибір свого розвитку. Здебільше, така зацікавленість виражається у цілеспрямованій діяльності міжнародних організацій. Особливе місце займають організації, до компетенції яких безпосередньо входить захист прав людини. Зазначені організації володіють, таким чином, спеціальними правовими підставами щодо здійснення контролю. Саме такі міжнародні організації формують концепцію міжнародного контролю за виборами, так як вони є політично та юридично активними суб'єктами» [10, с. 202, 203].

Будучи складовою міжнародної організації, основною метою якої є захист прав і основоположних свобод людини, ПАРЄ проводить контроль за виборчими процесами в країнах – членах Ради Європи. У документах ПАРЄ, зокрема у Правилах Процедури, вказано: «Для Парламентської Асамблеї Ради Європи спостереження за виборами відіграє важливу роль у загальній оцінці політичної ситуації в країні. На практиці це веде до систематичного спостереження за виборами у будь-якій державі, чий парламент заявив про свій намір отримати статус «спеціального гостя» або вже користується статусом «спеціального гостя» в ПАРЄ, а також для представників держав, чий парламентські делегації перебувають у статусі «партнер за демократію», або країн, що подали заявку на вступ до Ради Європи, та країн, що перебувають під процедурою моніторингу» [328, р. 184].

Процедура спостереження за виборами з боку ПАРЄ передбачає спостереження за проведенням парламентських виборів, виборів президента, а також референдумів. Процедура спостереження за виборами у країнах, що

проходять процедуру моніторингу з боку ПАРЄ, є невід'ємним правом Асамблеї. Якщо країна недостатньо співпрацює з Парламентською Асамблеєю або відмовляється приймати делегацію спостерігачів ПАРЄ за виборами, вона ризикує потрапити під дію санкцій, таких, як призупинення процедури прийняття до членів Ради Європи, призупинення повноважень національних делегацій з підстав, передбачених Правилем 8.2.b [328, Rule 8.2.b.].

Важливо також зазначити, що Бюро Асамблеї може прийняти рішення про необхідність спостереження за виборами у країнах, що перебувають у процесі пост-моніторингу. Спостереження за виборчим процесом з боку ПАРЄ відповідно до встановлених Правилами процедури вимог може провадитися в одній із трьох форм, таких як: «Місія зі спостереження за виборами», «Місія з оцінювання виборів» або «Присутність з нагоди виборів» [328, Rule 8.2.b.].

Механізм роботи представників міжнародних організацій під час їх перебування на території іноземних держав повинен забезпечуватися спеціальними положеннями про привілеї та імунітети, адже право на певні привілеї та імунітети зазначених осіб покликане встановити та забезпечити їх сталу та ефективну роботу. Такий підхід широко закріплено у міжнародному конвенційному праві, зокрема норми про привілеї та імунітети представників міжнародних організацій закріплені у низці міжнародно-правових договорів як універсального, так і двостороннього характеру. Зокрема такими договорами є: Конвенція про привілеї та імунітети ООН від 13 лютого 1946 р. [212], Угода між США й ООН про місцезнаходження центральних закладів ООН від 31 жовтня 1947 р. [189], Віденська конвенція про представництво держав у їх відносинах з міжнародними організаціями універсального характеру від 14 травня 1975 р. [11], Угода між Урядом Французької Республіки та Організацією Об'єднаних Націй з питань освіти, науки і культури щодо центральних

установ ЮНЕСКО та її привілеїв та імунітетів на території Франції від 2 липня 1954 р. [164; 188] та ін.

Як зазначає професор В. М. Репецький, привілеї та імунітети міжнародних організацій і їх посадових осіб мають функціональний характер. Це означає, що вони надаються задля досягнення організацією своєї мети та для того, щоб посадові особи безперешкодно мали змогу виконувати покладені на них функції. На практиці це означає, що вони діють тоді, коли посадова особа перебуває при виконанні службових обов'язків. Привілеї та імунітети міжнародних організацій і їх посадових осіб відрізняються від дипломатичних за своїм обсягом, адже обсяг привілеїв та імунітетів як дипломатичного представництва, так і його співробітників, ширший. Однак, варто відзначити, що вищі посадові особи міжнародних організацій, наприклад, такі, як генеральний секретар організації та його заступники, користуються дипломатичними привілеями та імунітетами [147, с. 243, 244].

Обсяг привілеїв та імунітетів, зокрема представників міжнародних парламентських організацій, встановлюється відповідними установчими документами цих організацій, багатосторонніми міжнародними угодами між державами – членами організації, угодами, що укладаються між організацією та країною перебування організації та ін. Варто зауважити, що Парламентська Асамблея Ради Європи неодноразово у своїх документах наголошувала, що інститут міжнародного імунітету є однією із найстаріших гарантій в Європі. Наділення певної категорії осіб такого роду імунітетом відбувається виключно задля гарантування недоторканності та незалежності цих осіб під час виконання ними своїх обов'язків, а не задля можливості уникнення ними покарань. Надання імунітету забезпечує спеціальний захист проти необґрунтованих звинувачень, жертвами яких представники, зокрема парламентських міжнародних організацій, ризикують стати більше, ніж звичайні громадяни. Більш того, ПАРЄ вважає, що наявність імунітетів є вкрай необхідним під час здійснення місій до країн, де демократія

знаходиться на початковій стадії свого розвитку, де незалежність судової системи лише утверджується [251].

Привілеї та імунітети, що встановлюються актами міжнародного права, є обов'язковими та не можуть бути призупинені або скасовані в односторонньому порядку через прийняття законодавчого акту країною перебування. Задля ефективного виконання покладених на ПАРЄ функцій, під час здійснення місій та поїздок парламентарі Асамблеї наділені певними міжнародними привілеями та імунітетами. Зазначені привілеї та імунітети закріплені у Генеральній угоді про привілеї та імунітети Ради Європи, що була підписана у м. Парижі 2 вересня 1949 р. [234] та у додаткових протоколах до цієї Угоди: від 6 листопада 1952 р. [142], від 15 грудня 1956 р. [13], від 6 березня 1959 р. [162], від 16 грудня 1961 р. [170], від 18 червня 1990 р. [144].

Зауважимо, що Генеральна угода про привілеї та імунітети Ради Європи від 2 вересня 1949 р. [234] набрала чинності з 2 вересня 1952 р. (для України – з 1 жовтня 1996 р. [110]); і на момент підготовки нашої дисертаційної роботи учасниками зазначеної Угоди є 47 держав.

Серед основних привілеїв та імунітетів Генеральна угода визначає такі: заборона на будь-яке обмеження вільного пересування до місця або від місця засідань представників або заступників у Парламентській Асамблеї; надання привілеїв у сфері митного та валютного контролю представникам ПАРЄ та їх заступникам; представники і заступники представників ПАРЄ мають імунітет від будь-якого допиту або арешту під час виконання ними своїх функцій; під час сесій Парламентської Асамблеї представники та їхні заступники повинні користуватися, незалежно від того, чи є вони депутатами національного парламенту, на своїй національній території імунітетами, наданими членам національного парламенту; на територіях інших держав-членів не підлягати арештові або судовому переслідуванню [16, с. 136, 137].

Протокол до Генеральної угоди про привілеї та імунітети Ради Європи від 6 листопада 1952 р. [142] встановлює, що зазначені привілеї та імунітети

надаються представникам держав-членів виключно задля забезпечення виконання ними своїх обов'язків. Використання наданих привілеїв та імунітетів для особистих цілей не допускається. ПАРЄ наділена правом позбавити імунітету представника або його заступника [328, Rule 66].

Повноваження з призначення і відкликання посадових осіб. Важливим правом, яким наділена ПАРЄ, є право обирати вищих посадових осіб Ради Європи. Так, Парламентська Асамблея шляхом таємного голосування обирає Генерального секретаря Ради Європи [328, р. 164], заступника Генерального секретаря [328, р. 176], Генерального секретаря Асамблеї [328, Rule 14], суддів Європейського суду з прав людини [328, р. 150], кандидатів на посаду Комісара з прав людини [328, р. 154]. Бюро ПАРЄ затверджує список кандидатів до Європейського комітету з питань запобігання катуванням чи нелюдському або такому, що принижує гідність, поводженню чи покаранню [328, р. 150], однак безпосередньо сам вибір членів до зазначеного комітету здійснює Комітет Міністрів Ради Європи.

Правотворчі повноваження. Відповідно до статті 15 Статуту Ради Європи: «Комітет Міністрів розглядає за рекомендацією Консультативної Асамблеї або за власною ініціативою заходи, яких необхідно вжити для досягнення мети Ради Європи, включаючи питання про укладання конвенцій або угод...» [157, ст. 15]. Зважаючи на положення цієї статті, ПАРЄ наділена правом ініціювати нормотворчий процес, що є особливо важливою сферою компетенції Парламентської Асамблеї. У Висновку Представників Міністрів щодо робочих методів Ради Європи, ухваленого Комітетом Міністрів під час 76-ої сесії 1985 року, Комітет Міністрів наділив ПАРЄ правом висловлювати власну позицію щодо проектів конвенцій через профільні комітети [269].

Парламентська Асамблея Ради Європи у своїх Рекомендаціях 721 (1973) [322] та 1361 (1998) [271] зверталася до Комітету Міністрів з проханням наділити її правом обов'язково перед ухваленням усіх міжнародно-правових договорів, що укладаються в рамках Ради Європи, попередньо отримувати консультації ПАРЄ стосовно проектів цих

міжнародних договорів для забезпечення того, щоб усі спірні питання були обговоренні спільно у спеціальних робочих групах. Також ПАРЄ запропонувала встановити правило спільного режиму ухвалення рішень щодо проектів угод, конвенцій та протоколів до них. Зазначена пропозиція Парламентської Асамблеї були задоволені, за виключенням незначних застережень.

Як зазначають з цього питання Флоренц Бенуа-Ромер і Гайнріх Клебес: «Фактично Комітет Міністрів надав Асамблеї майже усі реальні механізми зі спільного ухвалення рішень, щодо яких клопотала сама Асамблея. Комітет Міністрів зобов'язався систематично дізнаватися про позицію Асамблеї щодо усіх договорів та протоколів, відкритих до підписання від 1999 року» [165, с. 81]. Зазначені вище повноваження щодо укладання різноманітних документів міжнародного характеру, а також компетенція у сфері спільного обговорення проектів документів, надання консультацій стосовно текстів договорів, угод, конвенцій, хартій, підкреслюють ту роль та реальну компетенцію, якою наділена ПАРЄ в системі органів Ради Європи.

Підсумовуючи викладене у підрозділі 2.2. нашої дисертаційної роботи, можна сказати наступне:

1. Компетенція Парламентської Асамблеї Ради Європи дає чітке розуміння того, що ПАРЄ вже не є тим дорадчим органом в системі Ради Європи, яким його передбачали засновники цієї організації.

2. У процесі діяльності Ради Європи Парламентська Асамблея розвинула свої повноваження та компетенцію до рівня, що вийшли далеко за межі консультативних повноважень.

3. Встановлений Асамблеєю у другій половині 70-х років ХХ ст. комплекс вимог щодо обов'язкового приєднання до основних конвенцій Ради Європи наразі є дієвим механізмом розповсюдження основ європейської демократії у країнах – членах Ради Європи.

4. Наявність контрольних повноважень, повноважень з призначення посадових осіб, нормотворчих повноважень свідчать про дійсно велику владу та вплив ПАРЄ як всередині Ради Європи, так і на зовнішню політику цієї організації.

5. Окремої уваги заслуговують повноваження із моніторингу виконання зобов'язань країнами – членами Ради Європи, пост-моніторингова процедура, а також повноваження із спостереження за виборами. Зазначені повноваження сприяють створенню, розвитку та вдосконаленню парламентських інститутів, демократизації європейської спільноти, захисту прав й основоположних свобод людини в контексті Європейської конвенції про захист прав людини і основоположних свобод.

6. Внесення змін до Статуту Ради Європи в частині розширення повноважень Парламентської Асамблеї є доцільним, особливо, на нашу думку, формального закріплення потребує правило спільного із КМРЄ режиму ухвалення рішень щодо проектів угод, конвенцій та протоколів до них, або включення до Статуту Ради Європи положення щодо необхідності попереднього отримання Висновку ПАРЄ щодо проектів угод, конвенцій та протоколів до них.

2.3. Види та юридична сила рішень Парламентської (Консультативної) Асамблеї Ради Європи.

На сьогодні є загально визнаним, що міжнародні організації, як самостійні суб'єкти міжнародного публічного права [159, с. 282–297], мають повноваження згідно зі своїми установчими документами здійснювати нормотворчу і пов'язану з нею кодифікаційну і контрольну функції [71, с. 46]. Зокрема здатність міжнародних організацій приймати відповідні зобов'язальні акти означає можливість впливати на поведінку держав – членів таких міжнародних організацій [80, с. 127]. Професор М. В. Яновський ще в 1968 році зазначав, що: «У сучасних міжнародних

відносинах все більшого значення набувають міжнародні (міждержавні) організації. Зростає їх число, примножується кількість їх учасників, вони стають більш різноманітними за сферою діяльності, за обсягом повноважень. Численні акти цих організацій, а також тенденція до розширення їх компетенції викликає появу різноманітних теоретичних та політичних концепцій щодо ролі інституту міжнародної організації, юридичного, політичного та морального значення цих актів...» [179, с. 70].

Акти та рішення міжнародних організацій, зокрема Парламентської Асамблеї Ради Європи, хоча є допоміжними джерелами міжнародного права, мають здатність впливати на процес формування нових норм міжнародного публічного права. Юридична сила рішень міжнародних організацій, у тому числі і ПАРЄ, характеризує не лише їх юридичну компетенцію, вона визначає їх юридичну природу. Рішення міжнародних організацій мають рекомендаційний характер. У той же час, деякі дослідники міжнародного права визнають, що за певних умов рішення міжнародних організацій стають джерелами міжнародного права, чи хоча б джерелами права міжнародних організацій [173; 174]. Зокрема, Т. М. Нешатаєва у низці своїх наукових праць формулює позицію, відповідно до якої право міжнародних організацій поряд із міжнародним публічним і міжнародним приватним правом існує як самостійна правова система, а резолюції й рекомендації міжнародних організацій є джерелом права міжнародних організацій [87, с. 108].

Однак, ми не можемо погодитися з таким твердженням, адже самі міжнародні міжурядові організації є суб'єктами міжнародного публічного права. Ми схилиємося до позиції таких науковців, як Ісмаїл Ахмад [39] та А. Х. Саїдов [149], які зазначають, що норми та право міжнародних організацій є частиною міжнародного публічного права. Зокрема А. Х. Саїдов стверджує, що оскільки формування, порядок роботи, статус та повноваження міжнародних міжурядових організацій регламентуються основними принципами й нормами міжнародного права, то правові акти та право, яке формують ці організації, входить до системи міжнародного

публічного права [149, с. 13]. Безперечно можна стверджувати те, що акти та рішення міжнародних організацій створюють права та обов'язки для держав, а враховуючи той факт, що абсолютна більшість існуючих у світі держав є учасниками тих чи інших міжнародних організацій, на нашу думку, можна зробити висновок про ту ступінь впливу, що його здійснюють рішення та акти міжнародних організацій на своїх членів.

За юридичною природою акти та рішення міжнародних міжпарламентських організацій (у тому числі і Парламентської Асамблеї Ради Європи) теоретики міжнародного права схильні відносити до актів так званого «м'якого» права. Норми «м'якого» права за загальним правилом не встановлюють жорстких зобов'язань, як, наприклад, норми «*jus cogens*». Норми «м'якого» права не покликані створювати чітких прав та обов'язків, а лише направлені на встановлення загального напрямку розвитку тих чи інших міжнародних відносин, що носять здебільшого політичний характер, на що вказують такі вчені, як: Р. Бекстер [200], Л. Сенден [329], М. Шо [330] та ін.

Цікавою є думка Хартмута Хілленберга, яка навпаки полягає в тому, що норми «м'якого» права мають саме юридичну природу, а не моральну чи політичну, і тому є загальнообов'язковими. До актів «м'якого» права він відносить міжнародні угоди, які були укладені не як договори, і таким чином, не регулюються Віденською конвенцією про право міжнародних договорів, але відіграють значну роль у міжнародних відносинах, а також резолюції міжнародних організацій [237, с. 505].

Багато відомих фахівців з міжнародного права відстоюють позицію, що норми «м'якого» права це виключно норми, які містяться в резолюціях міжнародних органів та міжнародних організацій (зокрема йдеться про норми резолюцій Генеральної Асамблеї ООН).

Саме в такому контексті норми «м'якого» права розглядають американський вчений Дж. Голд [235, р. 443–489], а також російські вчені І. І. Лукашук [68, с. 159–167], Ю. М. Колосов та В. І. Кузнецов [73].

Український вчений, доктор юридичних наук О. М. Шпакович зазначає, що: «Норми «м'якого» права, які зазвичай містяться в резолюціях міжнародних організацій та формально не є обов'язковими, найчастіше дотримуються державами-членами та імплементуються в національне право через включення аналогічних за змістом норм у національне законодавство. Це пояснюється тим, що норми «м'якого» права мають вагому політичну та моральну значимість і зазвичай створюються організаціями, що мають значний авторитет» [175, с. 150].

Російська дослідниця Т. М. Нешатаєва у своїй праці «Международные организации и право. Новые тенденции в международно-правовом регулировании» (1990 р.) виділяє право міжнародних організацій як окрему міжнародно-правову систему, в якій резолюції та рекомендації виступають як джерела права міжнародних організацій. Зокрема Т. М. Нешатаєва зазначає: «У багатьох міжнародних організаціях, таких як МВФ, СОТ, МБРР встановлено жорсткий контроль за дотриманням норм рекомендаційного характеру. Ці організації позиціонують свої рішення зазначеного типу як рекомендаційні, що підлягають спрощеній процедурі перегляду. У кожному конкретному випадку санкцію будуть застосовувати до держави-члена не за невиконання вимог рекомендацій, а за невиконання вимог за статутом загалом. Невиконання рекомендацій буде приводом до серйозного аналізу фінансово-економічного становища держави-члена і його дій стосовно відповідності статутним зобов'язанням» [87, с. 110].

Як справедливо зазначає українська вчена О. В. Палагусинець «У міжнародних міжурядових організаціях акти «м'якого» права становлять близько 70 відсотків від загальної кількості прийнятих актів, а в міжпарламентських організаціях ця кількість доходить до 80–90 відсотків». О. В. Палагусинець зокрема пропонує власну класифікацію актів, що приймаються в межах компетенції парламентських організацій, або за участі таких організацій чи їх парламентських органів:

- установчі акти даних організацій чи органів, якщо вони мають свої власні статuti;
- договори про штаб-квартиру та статус організації та представників, що беруть участь в її діяльності, та її адміністративного персоналу;
- угоди про асоціацію третіх держав у діяльності цих органів та організацій;
- угоди про співпрацю з державами та міжнародними організаціями;
- конвенції та угоди, ухвалені та прийняті в межах міжпарламентських організацій чи органів, що підлягають ратифікації державами-членами;
- конвенції, закони та інші акти модельного законодавства; резолюції, рішення, постанови та інші акти, що містять норми так званого «м'якого» права;
- акти, що стосуються внутрішньої діяльності міжпарламентських органів та організацій» [91, с. 122].

Рекомендаційний характер норм та актів, тобто норми «м'якого» права, притаманні більшості міжнародним міжпарламентським органам. Виключення складають лише акти та рішення, що стосуються внутрішньо-організаційних та процедурних питань. Варто зазначити, що консультативний характер актів та рішень парламентських органів міжнародних організацій, перш за все, обумовлений тим фактом, що від самого початку більшість міжнародних міжпарламентських організацій чи міжпарламентських органів у складі міжнародних організацій створювалися саме як дорадчі інституції, хоча при створенні деяких європейських організацій, в тому числі і Ради Європи, обговорювалася така можливість, як наділення у майбутньому парламентського органу повноваженнями щодо прийняття юридично обов'язкових актів для країн-членів.

До парламентських організацій, що мають право приймати юридично обов'язкові акти для держав-членів, можна віднести, хоча й не без певних застережень, лише Європейський парламент. Ще Маастрихтський договір 1992 р. про Євросоюз [352] наділив Європарламент повноваженнями спільно

із Радою Європейського Союзу та Європейською Комісією виконувати законодавчу та бюджетну функції [352, Art. 16]. З цього приводу російський вчений С. А. Хабаров зазначає, що повноваження Європарламенту є далекими від законодавчих повноважень національних парламентів, та самої Ради Європейського Союзу, що дійсно є органом із законодавчими повноваженнями. При цьому С. А. Хабаров зауважує: «Очевидним фактом є те, що Європарламент та парламентські органи інших міжнародних організацій розвиваються в напрямку отримання в майбутньому законодавчих повноважень, та багато в чому повторюють стадії історичного розвитку компетенції традиційних національних парламентів, тільки стосовно міжнародного життя» [166, с. 98].

Можна погодитися із зазначеним вище твердженням С. А. Хабарова, адже юридична сила рішень, що уповноважений приймати Європарламент, значно посилилась. У поточній (Лісабонській) редакції Договору про Європейський союз [209] і Договору про функціонування Європейського Союзу [209] визначається, що Європарламент спільно із Радою Європейського Союзу приймає регламенти, директиви і рішення, що мають юридично зобов'язальний характер для держав – членів Європейського Союзу [209, Art. 288, 289, 291].

Досліджуючи діяльність Ради Європи, як однієї з найбільш авторитетних за своїм значенням і чисельних за своїм складом регіональних міжнародних організацій, а також вивчаючи акти та рішення, що приймаються в рамках системи права Ради Європи, до актів та рішень, які складають «м'яке» право цієї організації, можна віднести такі документи, як:

- рекомендації, резолюції та звернення Комітету Міністрів;
- рекомендації, резолюції та висновки Парламентської Асамблеї;
- рекомендації, резолюції та висновки Конгресу місцевих та регіональних влад в Європі;
- консультативні висновки Європейського суду з прав людини.

Значимість вказаних вище документів, незважаючи на той факт, що вони за своєю природою є нормами «м'якого» права, є дуже вагомою, адже дія вказаних норм розповсюджується на широку сферу відносин, починаючи від моніторингу за виконанням державами взятих на себе зобов'язань та закінчуючи виконанням рішень Європейського суду з прав людини.

На думку О. Є. Мавроматі, «У рамках системи права Ради Європи джерела «м'якого» права дуже тісно пов'язані з нормами договірної права. Вони безпосередньо супроводжують такі процеси як прийняття нових членів до складу організації, виконання ними своїх зобов'язань, ефективне співробітництво з організацією і т.д.» [69, с. 557–562].

Парламентська Асамблея як статутний орган Ради Європи активно сприяє створенню в Європі єдиного правового простору. ПАРЄ має значний вплив на європейські міждержавні відносини і є тим самим форумом, де парламентарі практично всіх країн Європи мають можливість висловлювати позиції та інтереси населення європейських країн.

Розглядаючи питання юридичної сили рішень Парламентської Асамблеї, слід, перш за все, розділити їх на дві окремі групи, а саме: рішення *pro foro externo*, тобто рішення, що відносяться до прямих статутних повноважень ПАРЄ та адресовані державам – членам РЄ, та рішення *pro foro interno*, що приймаються з питань її внутрішньо-організаційної діяльності і визначають порядок її повсякденної роботи.

У сучасній міжнародно-правовій доктрині деякі вчені відносять акти та рішення міжнародних організацій, які стосуються внутрішньої регламентації їх діяльності, не до норм «м'якого» права, а до так званого права міжнародних організацій [42, с. 317]. Стосовно рішень внутрішньо-організаційної діяльності і функціонування ПАРЄ слід зазначити, що їх юридичний характер й справді не може бути рекомендаційний. Зазначена група рішень повинна носити суто зобов'язальний характер, інакше робочий процес та взаємодія структурних підрозділів ПАРЄ буде неможливими. До таких рішень можна віднести Правила Процедури самої ПАРЄ [328],

відповідні резолюції, пам'ятку для членів ПАРЄ [267], внутрішні правила стосовно штатних працівників, обслуговуючого персоналу, правила допоміжних органів і т.п.

Згідно з власними Правилами процедури [328] Парламентська Асамблея Ради Європи приймає три основні види офіційних документів. Як зазначалося вище, до них відносяться: рекомендації (recommendations), резолюції (resolutions) і висновки (opinions) [328]. Слід також зауважити, що до 2004 року ПАРЄ практикувала прийняття наказів (orders)³³.

ПАРЄ також має розвинуту систему робочих (внутрішніх) документів. До них, зокрема, відносяться:

1) Звіти комісій (committee reports) – це підготовлений та схвалений відповідною комісією ПАРЄ документ, який представлений до обговорення на сесію Асамблеї або на засідання Постійної комісії. Зазвичай звіт є проектом рекомендації або висновку, що адресуються Комітету Міністрів Ради Європи, або ж проект резолюції. До зазначеного у звіті проекту згодом можуть бути внесені зміни під час його обговорення на пленарному засіданні Асамблеї;

2) Пропозиція (motion) – це документ, в якому пропонується ухвалення тієї чи іншої резолюції або рекомендації. Пропозиція має бути внесена 20-ма членами Асамблеї, які є парламентарями щонайменше від 5-ти різних національних делегацій; після чого зазначена пропозиція направляється до комісії для підготовки відповідного звіту;

3) Письмова заява (written declarations) – є документом, що дозволяє членам Асамблеї офіційно висловлювати свої погляди щодо питань, які віднесені до компетенції Ради Європи. Така письмова заява має бути підписана не менше ніж 20-ма членами Асамблеї (або їх заступниками)

³³ Накази (orders) – система наказів Парламентської Асамблеї Ради Європи, що була скасована у березні 2004 року. До того часу ПАРЄ ухвалювала накази стосовно внутрішньо-організаційних питань, тобто питань, які стосувалися інструкцій підлеглим органам, таким як Бюро та комісії. Систему наказів було скасовано у зв'язку із тим, що такого роду документи можуть бути замінені резолюціями або ж відповідними звітами комісій [165, с. 62].

щонайменше від 4-ох національних делегацій та 2-х політичних груп. Обсяг письмової заяви не має перевищувати 200 слів.

4) Письмове питання (written question) – це документ, що адресований Комітету Міністрів будь-яким членом Асамблеї з питань, які віднесені до компетенції ПАРЄ.

Окрім зазначених вище документів, які ПАРЄ безпосередньо приймає або ініціює, існують й інші документи, з якими працюють члени і технічний персонал ПАРЄ. До них, зокрема, можна віднести: порядок денний сесій Асамблеї, звіти Президента ПАРЄ щодо його діяльності, звіти Бюро, Постійної комісії ПАРЄ, звіти, які подаються національними парламентами щодо мандатів членів національних делегацій, звіти Генерального Секретаря РЄ, запити КМРЄ щодо надання висновків, відповіді Комітету Міністрів на рекомендації ПАРЄ, обов'язкові звіти щодо діяльності Комітету Міністрів РЄ, списки та резюме кандидатів на посади суддів до Європейського Суду з прав людини, Комісара з прав людини, Генерального Секретаря та заступника Генерального Секретаря РЄ, а також Генерального Секретаря Асамблеї. Враховуючи назву цього підрозділу, пропонується зосередитися на аналізі офіційних документів, що згідно із Статутом та власними Правилами процедури уповноважена приймати Парламентська Асамблея.

1. *Рекомендації ПАРЄ (recommendations)* відповідно до правила 25 Правил процедури Парламентської Асамблеї – це «адресовані Комітету Міністрів пропозиції, виконання яких виходить за рамки компетенції Асамблеї та є компетенцією урядів» [328, Rule 25]. Комітет Міністрів Ради Європи згідно зі своїми статутними повноваженнями не зобов'язаний враховувати рекомендації Парламентської Асамблеї під час прийняття рішень, однак за роки існування Ради Європи склалася така тенденція, що Комітет Міністрів намагається отримати консультативний висновок або рекомендацію ПАРЄ за кожної нагоди. Стаття 15 Статуту Ради Європи визначає, що: «Комітет Міністрів розглядає, за рекомендацією Асамблеї або за своєю власною ініціативою, заходи, яких необхідно вжити для досягнення

мети Ради Європи, включаючи питання про укладення конвенцій або угод і прийняття урядами спільної політики щодо конкретних питань» [157, ст. 15].

Рекомендації ПАРЄ мають беззаперечний авторитет, адже висловлюють спільну позицію усіх парламентарів держав – членів Ради Європи з того чи іншого питання та, безумовно, впливають на відповідну державу, стосовно якої приймаються. Рекомендації ПАРЄ можуть утворювати норми «м'якого» права, які включаються до міжнародних договорів. Як приклад, можна навести Рекомендацію Парламентської Асамблеї 1201 «Щодо Додаткового протоколу про права меншин до Європейської конвенції з прав людини» [183]. Пряме посилання на зазначену Рекомендацію існує у декількох міжнародних угодах про співпрацю та добросусідство за участю європейських країн, зокрема в угодах між Угорщиною та Словаччиною (1995 р.) та Угорщиною і Румунією (1996 р.). Посилання на Рекомендацію 1201 Асамблеї у зазначених міжнародних угодах надають її положенням такої ж зобов'язальної сили, як й іншим частинам договору [165, с. 101].

Варто також згадати, що існує прецедент, коли національний конституційний суд країни – члена Ради Європи обґрунтував своє рішення, спираючись на вже згадану Рекомендацію Парламентської Асамблеї 1201. Зокрема йдеться про Рішення Конституційного Суду Румунії від 20 липня 1999 р., в якому Суд постановив, що він має право вирішувати питання щодо перегляду норм Конституції Румунії у зв'язку з ратифікацією Румунією Європейської Хартії регіональних мов або мов меншин від 5 листопада 1992 р. [33].

Для об'єктивності зауважимо, що зазначене рішення було згодом скасоване у зв'язку із відсутністю у Конституційного Суду Румунії належних повноважень щодо вирішення питань відповідності міжнародних договорів положенням Конституції Румунії [165, с. 101]; однак посилання на документи ПАРЄ ймовірно може покласти початок формуванню відповідної практики у діяльності судових органів інших держав – членів Ради Європи.

Варто відзначити, що безпосередньо для України рекомендації Парламентської Асамблеї у сфері захисту прав меншин відіграли значну роль та стали поштовхом до вирішення багатьох нагальних проблем, які склалися, зокрема, навколо кримськотатарського народу. Проблема корінного населення півострова Крим завжди була в полі зору Ради Європи та Парламентської Асамблеї. Усі досягнення України у сфері захисту прав національних меншин та подоланні наслідків депортації кримськотатарського народу, що була здійснена за радянських часів, були б не можливі без активної участі ПАРЄ.

Своє ставлення до проблем кримськотатарського народу та бачення шляхів подолання цих проблем ПАРЄ неодноразово висловлювала саме у відповідних рекомендаціях. Однією із перших була Рекомендація № 1335 від 27 січня 1999 р. [20], де Асамблея схвалює прийняту 4 вересня 1998 р. Угоду між урядами України та Республіки Узбекистан: «Асамблея вітає укладення 4 вересня 1998 р. Угоди між Урядами України та Республіки Узбекистан стосовно спрощення для кримських татар порядку виходу з громадянства Узбекистану. У цьому зв'язку Асамблея заохочує органи влади України прискорити процес отримання кримськими татарами громадянства України з метою надання можливості кримським татарам, які постійно проживають в Криму, взяти участь у президентських виборах у жовтні 1999 р.» [20].

У Рекомендації № 1416 від 22 червня 1999 р. ПАРЄ рекомендує Комітету Міністрів посилити програму «Діяльність з розвитку та зміцнення демократичної стабільності» (АДАКС / Activities for the development and consolidation of democratic stability), зокрема, задля вирішення проблем реінтеграції кримських татар [12]. 5 квітня 2000 р. Парламентською Асамблеєю було присвячене окреме обговорення кримськотатарського питання «Репатріація та інтеграція кримських татар», за результатами якого була прийнята відповідна Рекомендація № 1455 (2000) [146].

Зазначена Рекомендація містила, зокрема, такі пропозиції, як:

- посилення діалогу з інституціями Європейського Союзу і міжнародними організаціями, які надають допомогу кримським татарам, зокрема Верховним Комісаром ООН з питань біженців та ОБСЄ;

- пропозицію до Європейського банку реконструкції та розвитку долучитися до вирішення проблем кримських татар, особливо питань, що стосуються забезпечення житлом;

- спонукати країни – члени Ради Європи активно долучатися до участі у проектах з допомоги кримським татарам, зокрема в проектах по розбудові житла та інфраструктури, проектах по освіті та створенню робочих місць;

- запропонувати Росії, Казахстану, Киргизстану і Таджикистану вступити з Україною у двосторонні переговори щодо спрощення процедури отримання українського громадянства тим кримським татарам, які проживають на території цих країн та мають бажання повернутися на історичну батьківщину;

- запросити центральний Уряд України та регіональні органи влади Автономної Республіки Крим вивчити досвід інших країн – членів Ради Європи стосовно представництва малих національних меншин в регіональних парламентах;

- запросити Уряд України та регіональні органи влади Автономної Республіки Крим вивчити досвід багатонаціональних країн – членів Ради Європи з метою поновлення та забезпечення прав кримських татар на навчання кримськотатарською мовою та застосування їхньої мови в усіх приватних і державних справах;

- та з цією метою скористатися документами, розробленими Радою Європи, зокрема, Європейською Хартією Ради Європи з регіональних мов або мов меншин від 5 листопада 1992 р. [33] та Рамковою конвенцією про захист національних меншин від 1 лютого 1995 р. [145].

Парламентська Асамблея Ради Європи, завдяки ухваленим рекомендаціям, сформувала свою особисту офіційну думку з правового врегулювання кримськотатарського питання, на яку національні органи

влади України не могли не зважати, а тому повільно, але вирішували на законодавчому рівні проблеми кримських татар. Значним кроком у відновленні колективних прав депортованих народів стало розроблення законопроекту «Про відновлення прав осіб, депортованих за національною ознакою [101].

Неможливо, однак, не зазначити, що попри безумовний позитивний вплив роботи ПАРЕ у питаннях захисту прав депортованого кримськотатарського народу, багато соціально-економічних та культурних проблеми татар залишаються невирішеними. Кримські татари протягом всього періоду незалежності України продовжували стикатися із випадками, що носять дискримінаційний характер, особливо в питаннях освіти та отримання землі. У зв'язку із цим, а також задля того, щоб власні рекомендації відображали реальний стан речей та могли бути більш ефективними, ПАРЕ ініціює зустрічі з представниками кримськотатарської громади. Зокрема на одній із останніх зустрічей, що відбулася 22 вересня 2011 р., народний депутат України, голова Меджлісу³⁴ Мустафа Джемілев зустрівся зі співдоповідачами ПАРЕ з питань моніторингу дотримання Україною своїх зобов'язань перед Радою Європи Марієттою де Пурба-Лундін (Marietta de Pourbaix-Lundin) і Майліс Репс (Mailis Reps), яких супроводжував секретар комітету ПАРЕ Бас Кляйн (Bas Klein).

Голова Меджлісу Мустафа Джемілев ознайомив співдоповідачів комісії ПАРЕ із питаннями, що стосуються процесу повернення, облаштування і відновлення прав кримськотатарського народу. Увагу також було зосереджено на стані національної освіти, земельних питань та рівня безробіття серед кримських татар. На жаль, було констатовано відсутність належної нормативної бази, яка необхідна для врегулювання складного процесу адаптації в українському суспільстві депортованого

³⁴ Меджліс кримськотатарського народу (крим. *Qırımtatar Milliy Meclisi*) – представницький орган кримських татар на кшталт парламенту. Відповідно до статуту, метою Меджлісу є подолання наслідків геноциду, вчиненого проти кримських татар радянською владою, відновлення прав і національно-культурне самовизначення. Місце розташування: півострів Крим, м. Сімферополь.

кримськотатарського народу, що став жертвою політики комуністичного режиму СРСР у ХХ ст. У зв'язку із зазначеною відсутністю необхідних законів, кримськотатарський народ знаходиться в дискримінаційному становищі, яке посилює в ньому негативні процеси, пов'язані з асиміляцією і втратою самоідентичності, що на сучасному етапі можна розглядати як гуманітарну катастрофу. Мустафа Джемільєв відзначив, що для кримських татар дуже важливо, щоб саме ПАРЄ знала про проблеми кримських татар, адже рекомендації ПАРЄ, що вже були прийняті, на жаль, не виконуються в повному обсязі [101].

Зазначене засвідчує, що дійсно *de jure* рекомендації ПАРЄ не можуть нести обов'язкового характеру, однак *de facto* навіть за відсутності обов'язковості, вони, тим не менше висвітлюють ті проблеми та прогалини національного законодавства, що мають бути вирішені в демократичній європейській державі, а також, безперечно, мають великий моральний авторитет, що притаманний нормам «м'якого» права. Висловлене в рекомендаціях ПАРЄ не може залишатися без уваги європейської спільноти та національних органів влади, тому врешті-решт країни – члени Ради Європи мають відповідно реагувати на рекомендації ПАРЄ. У зв'язку з цим, на думку деяких вітчизняних вчених, зокрема В. В. Лесюк, «діяльність ПАРЄ вже вийшла за рамки органу, що наділений лише консультативними повноваженнями» [66, с. 102].

2. *Резолюції ПАРЄ (resolutions)* згідно з правилом 25 Правил процедури ПАРЄ – це «рішення ПАРЄ з питань, що відносяться до її компетенції або являють собою ухвалену Асамблеєю точку зору з питань, за які вона несе відповідальність» [328, Rule 25]. Інакше кажучи, резолюції відображають власний погляд ПАРЄ на певні події та політику. Резолюції надають можливість Парламентській Асамблеї висловлювати самостійну позицію з того чи іншого питання та надають їй можливість вийти за рамки власне дорадчого органу.

Незважаючи знов таки на рекомендаційний характер резолюцій ПАРЄ, відомі випадки, коли Європейський суд з прав людини безпосередньо використовує у своїй практиці резолюції ПАРЄ. Як приклад, можна навести рішення у справі «Призма Прес» проти Франції (*Prisma Presse v. France*) від 11 червня 2002 р. [165, с. 101]. Європейським судом задля обґрунтування свого рішення по згаданій справі було процитовано Резолюцію 1165 «Про право на приватне життя» (1998 р.) щодо захисту права на повагу до приватного життя [326].

Розглядаючи резолюції ПАРЄ стосовно України, можна переконатися, що за роки членства нашої держави в Раді Європи їх було прийнято чимало. Значна кількість резолюцій ПАРЄ щодо України пояснюється ще й тим, що Україна й досі проходить процедуру моніторингу з боку ПАРЄ, а тому перебуває під пильним наглядом її Комітету з моніторингу. Незважаючи на той факт, що ПАРЄ є консультативним органом, та всі акти, які вона приймає, носять відповідний консультативний характер, тим не менше на прикладі резолюцій можна побачити, як викладені в резолюціях рекомендаційні положення та точки зору спричиняють цілком реальні та юридично значимі наслідки. Завдяки пильному моніторингу з боку ПАРЄ та завдяки відповідним резолюціям, наша країна здобула цілком реальні національні закони та приєдналася до багатьох конвенцій Ради Європи.

Щодо резолюцій, які Асамблея приймає стосовно внутрішньо-організаційних питань, то тут їх юридична сила має не опосередкований, а цілком безпосередній характер, адже вони стосуються прямих інструкцій не лише для структурних органів ПАРЄ, а й для парламентських делегацій країн-членів. Зазначені резолюції, на перший погляд, мають суто технічний характер, однак деякі з них хоча й стосуються технічних та процедурних питань, тягнуть за собою серйозні політичні та юридичні наслідки. Наявність юридично-зобов'язальної сили у резолюціях міжнародних організацій підтверджував М. В. Яновський. Він на прикладі резолюцій ООН, які

стосувалися її внутрішньо-організаційної діяльності, встановив юридичну силу резолюцій міжнародних організацій [179, с. 77].

Прикладом останніх таких резолюцій, які можна віднести до внутрішньо-організаційних, є Резолюція № 1990 (2014) «Перегляд по суті раніше ратифікованих повноважень російської делегації». Згідно із зазначеною Резолюцією, Асамблея вважає, що дії Російської Федерації, які призвели до анексії Криму, і зокрема збройна окупація української території і загроза використання військової сили, визнання результатів незаконного, так званого референдуму, і подальша анексія Російською Федерацією Криму, безумовно, є серйозним порушенням міжнародного права, у тому числі Статуту ООН і Заключного Гельсінського Акту ОБСЄ. Початок військових дій Росією було здійснено у порушення Меморандуму, підписаного між Росією, США, Сполученим Королівством і Україною, Білорусією і Казахстаном у 1994 році, що підриває довіру до інших міжнародних інструментів, зокрема, угод із роззброєння і нерозповсюдження ядерної зброї. Такі дії також явно суперечать положенням Статуту Ради Європи, зокрема його Преамбулі та зобов'язанням, які випливають зі статті 3 Статуту [157, ст. 3], і так само зобов'язанням, взятими Російською Федерацією при вступі, які містяться у Висновку 193 (1996) [194]. У зв'язку з цим, для того, щоб висловити своє несхвалення та засудження дій Російської Федерації стосовно України, Асамблея вирішує призупинити до кінця сесії 2014 року такі права делегації Російської Федерації, як: «право на голосування, право на представництво в Бюро Асамблеї, Президентському комітеті, Постійному комітеті, право на участь у місіях із спостереження за виборами» [321].

Санкції щодо парламентської делегації Російської Федерації з боку ПАРЄ згодом були продовжені у Резолюції № 2034 (2015) [204]. Отже, для Російської Федерації така Резолюція, що по суті стосується виключно внутрішнього процедурного питання дорадчого органу Ради Європи, має реальні політичні та юридичні наслідки вельми негативного характеру.

Зважаючи на той авторитет, який має Рада Європи в світі, та врахувати той факт, що резолюції ПАРЄ завжди є продуктом колективної співпраці парламентарів країн – членів Ради Європи, можна сказати, що така резолюція є індикатором настроїв всієї Європейської спільноти.

Висновки ПАРЄ (opinions) є документами, що приймаються Асамблеєю з питань, поставлених перед нею Комітетом Міністрів. Відповідно до Статутної Резолюції 51 (30) «Щодо прийняття нових членів» Комітет Міністрів перед запрошенням певної держави стати членом Ради Європи у відповідності до статей 4 і 5 Статуту [157, ст. 4, 5] або ж у разі виникнення ситуації виходу зі складу учасників Ради Європи, повинен спершу проконсультуватися із Парламентською Асамблеєю [184].

Хоча формально висновки ПАРЄ й не мають юридичної сили та не є обов'язковими для КМРС, на практиці Комітет Міністрів не погоджується прийняти нового члена до складу Ради Європи в разі отримання негативного висновку від ПАРЄ. Слід також зауважити, що зазвичай висновкам ПАРЄ передуює відповідний запит КМРС, однак, відомі випадки, коли ПАРЄ випереджала Комітет Міністрів та ще до отримання офіційного запиту від КМРС надавала висновок щодо запрошення нового члена. Приклади подібних висновків ПАРЄ мали місце під час прийняття до Ради Європи Австрії у 1956 р. та Іспанії у 1977 р. [165, с. 35].

Аналізуючи хронологію взаємовідносин між ПАРЄ та КМРС, можна прослідкувати, що за всі роки діяльності Ради Європи ПАРЄ надала Комітетові Міністрів більше 200 різноманітних висновків, зокрема і з бюджетних питань [66, с. 103]. На нашу думку, Комітет Міністрів звертається до Асамблеї із проханням надати свій консультативний висновок не лише заради отримання компетентних зауважень. Консультативний висновок ПАРЄ потрібен Комітету Міністрів ще й для того, щоб заручитися згодою представників парламентських делегацій держав – членів Ради Європи, наприклад, щодо розробки конвенції чи договору, адже надалі саме парламентарі держав-членів будуть представляти в законодавчих органах

своїх країн розроблену в рамках Ради Європи конвенцію чи договір та голосувати за їх ратифікацію.

Такий підхід Комітету Міністрів заздалегідь запобігає прийняттю міжнародних документів, що не будуть ратифіковані в національних парламентах держав – членів Ради Європи. У зв'язку із цим, ми вважаємо, що висновки Парламентської Асамблеї Ради Європи *de facto* мають велике юридичне значення та виходять за рамки дорадчих документів. Зважаючи на це, існує потреба визнати *de jure*, що висновки ПАРЄ виходять за рамки консультативних документів. Тому, як вже зазначалося у підрозділі 2.2. нашої дисертаційної роботи, на наш погляд, було б доцільно наполягти на внесенні змін до Статуту Ради Європи, а саме до статей 15 і 23 [157, ст. 15, 23] та визначити, що Комітет Міністрів *зобов'язаний* отримувати висновок Парламентської Асамблеї Ради Європи з питань, що стосуються прийняття конвенцій, угод та проведення урядами єдиної політики щодо конкретних питань, адже як виявляється на практиці, у процесі правотворчості в рамках Ради Європи Парламентська Асамблея бере безпосередню участь.

Стосовно України найважливішим висновком ПАРЄ очевидно є Висновок № 190 від 26 вересня 1995 р., в якому ПАРЄ рекомендувала Комітету Міністрів запропонувати Україні стати членом Ради Європи [196]. Зазначений Висновок, хоча формально й був рекомендаційний, однак для України його прийняття мало юридично значимі наслідки. По-перше, Україна набувала статусу члена Ради Європи, а, по-друге, на Україну згідно із змістом цього Висновку покладалися певні зобов'язання, тобто ухвалення Висновку № 190 створило для України конкретні права та обов'язки.

Виходячи із цього документу, на Україну покладалися чималі завдання, тобто ПАРЄ ухвалюючи зазначений Висновок, хоча й опосередковано, але все ж таки ініціювала широкомасштабні політичні та законодавчі реформи у нашій країні, що безумовно носять юридично обов'язковий характер на національному рівні. Зокрема, Україна, як член Ради Європи, добровільно брала на себе зобов'язання протягом року

виконати наступні дії в сфері реформування законодавства, а саме: прийняти нову Конституцію, рамковий закон про правову політику в Україні, рамковий закон про захист прав людини, рамковий закон щодо реформування правової та судової систем, нові кримінальний та кримінально-процесуальний кодекси, нові цивільний та цивільно-процесуальний кодекси, а також закони про вибори та про політичні партії.

Також, набуваючи членства в Раді Європі, Україна згідно із вказаним Висновком ПАРЄ, зобов'язувалася на момент приєднання підписати Європейську Конвенцію про захист прав людини і основоположних свобод [210]. Протягом року з моменту вступу до Ради Європи Україна мала ратифікувати зазначену Конвенцію [210], а також Перший Протокол [143], Протоколи № 2 [135], № 4 [136], № 7 [138] та № 11 [139] до неї. Протягом року з моменту вступу підписати, а протягом трьох років ратифікувати Протокол № 6 до Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод [137], який передбачає скасування смертної кари в мирний час. Слід зазначити, що з моменту приєднання до ЄКПЛ [210] Україна зобов'язувалася накласти мораторій на застосування смертної кари³⁵.

Також згідно із Висновком № 190 в однорічний термін з моменту вступу України до Ради Європи нашою державою мали бути підписані і ратифіковані такі документи: Європейська Конвенція про запобігання катуванням чи нелюдському або такому, що принижує гідність, поводженню чи покаранню, від 26 листопада 1987 р. [23] та Європейська Рамкова конвенція про захист національних меншин від 1 лютого 1995 р. [145]. Україна мала також підписати, ратифікувати і застосовувати основні положення інших конвенцій, зокрема, маються на увазі: Європейська конвенція про видачу правопорушників від 13 грудня 1957 р. [26],

³⁵ Україна виконала зазначені зобов'язання через прийняття законів України: «Про ратифікацію Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод 1950 року, першого протоколу та протоколів № 2, 4, 7 та 11 до Конвенції» від 17 липня 1997 р. № 475/97-ВР [123] і «Про ратифікацію Протоколу № 6 до Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод, який стосується скасування смертної кари» від 22 лютого 2000 р. № 1484-III [129].

Європейська конвенція про взаємну допомогу у кримінальних справах від 20 квітня 1959 р. [25], Конвенція про передачу засуджених осіб від 21 березня 1983 р. [220], Конвенція про відмивання, пошук арешт та конфіскацію доходів, одержаних злочинним шляхом, від 8 листопада 1990 р.³⁶ [44].

Протягом року з моменту вступу до Ради Європи Україна мала підписати і ратифікувати Європейську хартію місцевого самоврядування від 15 жовтня 1985 р. [32], Європейську хартію регіональних мов або мов меншин від 5 листопада 1992 р. [33] і Генеральну угоду про привілеї та імунітети і додатковий протокол до неї від 2 вересня 1949 р.³⁷ [234].

Додатково Україна зобов'язувалася виконати певні дії у сфері правової реформи та внутрішньої політики. Зокрема, змінити роль та функції Генеральної прокуратури України та привести її у відповідальність до норм та принципів Ради Європи, передати Міністерству юстиції України до кінця 1998 року відповідальність за управлінням пенітенціарною системою та виконанням судових рішень, а також передати Мін'юсту відповідальність за реєстрацію осіб, що прибувають чи залишають країну.

Разом із переліченими зобов'язаннями, на Україну також покладалася обов'язок забезпечити незалежність судової влади, як це передбачено принципами Ради Європи, особливо стосовно призначення та перебування

³⁶ Україна виконала зазначені зобов'язання через прийняття законів України: «Про ратифікацію Європейської конвенції про запобігання тортурам та нелюдському або такому, що принижує гідність поводженню чи покаранню» від 24 січня 1997 р. № 33/97-ВР» [117], «Про ратифікацію Рамкової конвенції Ради Європи про захист національних меншин» від 9 грудня 1997 р. № 703/97-ВР [131], «Про ратифікацію Європейської конвенції про видачу правопорушників, 1957 рік, Додаткового протоколу 1975 року та Другого додаткового протоколу 1978 року до Конвенції» від 16 січня 1998 року № 43/98-ВР [115], «Про ратифікацію Європейської конвенції про взаємну допомогу у кримінальних справах, 1959 рік та Додаткового протоколу 1978 року до Конвенції» від 16 січня 1998 р. № 44/98-ВР [116], «Про приєднання України до Європейської конвенції про передачу засуджених осіб, 1983 рік» від 22 вересня 1995 р. № 337/95-ВР [112] і «Про ратифікацію Конвенції про відмивання, пошук, арешт та конфіскацію доходів, одержаних злочинним шляхом, 1990 рік» від 17 грудня 1997 р. № 738/97-ВР [122].

³⁷ Україна виконала зазначені зобов'язання через прийняття законів України: «Про ратифікацію Європейської хартії місцевого самоврядування» від 15 липня 1997 р. № 452/97-ВР [120], «Про ратифікацію Європейської хартії регіональних мов або мов меншин» від 15 травня 2003 р. № 802-IV [121] і «Про приєднання України до Генеральної угоди про привілеї та імунітети Ради Європи, 1949 р., та Протоколу до Генеральної угоди про привілеї та імунітети Ради Європи, 1952 р.» від 1 жовтня 1996 р. № 391/96-ВР [110].

на посаді суддів, залучення до процедури призначення суддів професійної асоціації суддів.

Обов'язковому реформуванню підлягало й питання існування та діяльності правничої професії, а саме відповідно до Висновку ПАРЄ № 190 (1995) [196] Українська сторона повинна була на законодавчому рівні захистити статус правничої професії та заснувати професійну асоціацію адвокатів.

До обов'язкових реформ у судовій сфері включалося віднесення до компетенції Конституційного суду України питань стосовно відповідності Конституції України актів, що видаються органами законодавчої та виконавчої влади Автономної Республіки Крим.

Також підлягали скорішому вирішенню на законодавчому рівні питання мирного врегулювання існуючих конфліктів між православними церквами. Стосовно статусу та положень етнічних меншин, Україна мала привести своє законодавство у відповідність до Європейської рамкової конвенції про захист національних меншин від 1 лютого 1995 р. [145] та у відповідність до інших положень Ради Європи, зокрема Рекомендації ПАРЄ № 1201 (1993) [183].

Стосовно зовнішньої політики ПАРЄ зобов'язувала Україну, насамперед, гарантувати, що будь-які міжнародні спори, що можуть виникати, будуть розв'язуватися Українською стороною виключно у мирний спосіб. Також ПАРЄ зобов'язувала Україну утриматися від підписання в рамках СНД Конвенції про права людини від 26 травня 1995 р. [47] та інших відповідних документів СНД. Це зобов'язання ґрунтувалося на тому, щоб унеможливити труднощі, які можуть виникнути на практиці у зв'язку із використанням Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод та будь-якого подібного документу, прийнятого в рамках СНД. Утримання від підписання має тривати до моменту, доки не будуть здійснені відповідні дослідження стосовно сумісності цих юридичних інструментів у сфері захисту прав людини.

Аналіз взаємин між Україною та ПАРЄ, що витікає із зобов'язань, визначених у Висновку № 190 [196], буде здійснено нижче, однак, навіть й без цього очевидним є те, що ПАРЄ в даному конкретному документі прямо покладає на Україну цілком реальні зобов'язання та ініціює конкретні законодавчі зміни, орієнтує державну політику на створення нового демократичного суспільства, та встановлює певні обмеження.

Підводячи підсумки до підрозділу 2.3. нашої дисертаційної роботи, можна констатувати:

1. Парламентська Асамблея Ради Європи в рамках своєї роботи приймає значну кількість документів, що різняться за ступенем їх значення та сферою компетенції.

2. Незважаючи на свій рекомендаційний характер, документи, які приймає Парламентська Асамблея, мають значний вплив на діяльність Ради Європи. Положення цих документів все частіше виходять за рамки консультативного статусу Парламентської Асамблеї.

3. Все більш поширеною серед держав – членів Ради Європи стає практика, коли правові акти ПАРЄ створюють для них конкретні права та обов'язки.

4. Участь представників національних парламентських делегацій у розробці документів ПАРЄ забезпечує у подальшому можливість інтеграції цих документів до національних правопорядків країн-членів, що сприяє розповсюдженню демократичних принципів побудови громадянського суспільства та дотримання прав людини в державах – членах Ради Європи.

5. Резолюції, рекомендації і висновки Парламентської Асамблеї Ради Європи є базою для рішень Комітету Міністрів, а також є важливим різновидом «м'якого» права.

6. Будучи нормами «м'якого» права, документи ПАРЄ усувають прогалини у законодавствах країн – членів Ради Європи, удосконалюють чинні законодавчі акти, приводять їх у відповідність до існуючих європейських стандартів.

7. Документи ПАРЄ мають значний авторитет на міжнародній арені та становлять невід'ємну складову європейської регіональної правової системи, що підкреслює їх значущість та наявність не лише морально-політичного, а й юридичного характеру.

Висновки до Розділу 2

1. Сучасна роль і значення ПАРЄ в системі органів Ради Європи свідчить про розширення її компетенції, що виводить ПАРЄ за рамки передбаченого для неї Статутом дорадчого органу.

2. Зазначене положення ПАРЄ зумовлене, перш за все, її складом, процедурою формування та внутрішньою структурою. Формуючи свій склад із представників парламентів держав – членів Ради Європи, з урахуванням справедливого представництва політичних сил, ПАРЄ забезпечила собі статус вільної трибуни для обговорення найгостріших проблем.

3. Внутрішня структура ПАРЄ, що передбачає функціонування на постійній основі політичних груп, тематичних і спільних комітетів, а також розроблені власні Правила процедури прийняття рішень, здійснюють значний вплив на діяльність Комітету Міністрів та загальну діяльність Ради Європи.

4. Аналіз консультативних і контрольних повноважень, повноважень з призначення та відкликання посадових осіб, а також нормотворчих повноважень Парламентської Асамблеї свідчить про вихід ПАРЄ за рамки дорадчого органу.

5. Повноваження з проведення моніторингу, якими наділена відповідна комісія ПАРЄ, а також повноваження щодо надання висновку стосовно прийняття та виключення держав з членів Ради Європи свідчать про особливий статус Асамблеї.

6. Юридична сила документів Парламентської Асамблеї Ради Європи не може піддаватися сумніву, адже незважаючи на рекомендаційний характер, документи, що приймаються в рамках ПАРЄ, мають цілком

реальний вплив на держави, стосовно яких вони приймаються, формують міцну базу для рішень Комітету Міністрів, а також є важливим різновидом «м'якого» права.

7. Рекомендації (recommendations), резолюції (resolutions) і висновки (opinions), як основні документи Парламентської Асамблеї Ради Європи, є тими документами, що скеровують діяльність Комітету Міністрів Ради Європи, а також спонукають парламенти держав-членів до вчинення юридично значимих дій.

8. Документи Парламентської Ради Європи ініціюють проведення внутрішньодержавних реформ у країнах – членах Ради Європи, приведення національних правопорядків до встановлених Радою Європи демократичних стандартів, прийняття або скасування законів тощо.

9. Наведений вище аналіз документів ПАРЄ та практика її роботи в цілому, на нашу думку, є свідченням упевненого посилення ролі парламентських інституцій в Європі і світі.

РОЗДІЛ 3
ПРАКТИКА ДІЯЛЬНОСТІ
ПАРЛАМЕНТСЬКОЇ (КОНСУЛЬТАТИВНОЇ) АСАМБЛЕЇ
РАДИ ЄВРОПИ

3.1. Реформування Парламентської (Консультативної) Асамблеї Ради Європи в контексті загальної модернізації Ради Європи.

Усі перші десятиліття свого існування міжнародна організація Рада Європи була суто внутрішньою західною європейською організацією, яка не мала значного впливу на інші регіони Європи. Однак за останні два десятиріччя Рада Європи перетворилася на пан'європейську організацію, яка єдина об'єднує всі державами Європи (за виключенням Республіки Білорусь).

Рада Європи наразі є зовнішньо відокремленою, персоніфікованою міжнародною організацією, яка має можливість виступати у міжнародних відносинах як єдина особа, здатна виробляти, виражати та реалізувати автономну волю, брати участь у прийнятті норм міжнародного права та діяти відповідно до цих норм [5, с. 62].

За роки свого існування Рада Європи, як європейська міжнародна міждержавна організація, стала предметом дослідження багатьох науковців, зокрема таких, як: О. В. Кресін [55], О. Є. Кутейников [63], І. С. Піляєв [95, с. 17], В. О. Ріяка і А. Є. Тамм [158] та ін.

Разом з тим слід зауважити, що на сучасному етапі Рада Європи втрачає провідні позиції у сенсі перспектив загальноєвропейського процесу. Як зазначає І. С. Піляєв: «Нині Рада Європи стоїть перед важким викликом майбутнього. Адже після фази «ренесансу» у першій половині 1990-х років сьогодні спостерігається потужний вплив факторів, що загрожують заходом «зірки» організації: по-перше, після прийняття, починаючи з 1995 року, до

лав її членів низки пострадянських і балканських країн з невирішеними гострими внутрішньополітичними і територіальними суперечками, глибокою соціально-економічною кризою, саме членство в Раді Європи дедалі меншою мірою сприймалося як «печатка якості демократії»; і, по-друге, увага до Ради Європи держав Центральної і Східної Європи, котрі наразі активно інтегруються або принаймні зафіксували свій інтерес інтегруватися до «міцних» європейських і трансатлантичних організацій, певною мірою зменшилась, що засвідчується, наприклад, їх стриманою позицією щодо зростання бюджету організації» [95, с. 17].

Загалом сучасне положення Ради Європи на міжнародній арені пояснюється й тим, що засновники цієї організації у Статуті 1949 року чітко не окреслили межі компетенції Ради Європи. Засновники Ради Європи бачили новостворену організацію універсальною за сферами діяльності. Стаття 1 Статуту, що вже була процитована вище, зокрема визначає: «Метою Ради Європи є досягнення більшого єднання між її членами для збереження та втілення в життя ідеалів і принципів, які є їхнім спільним надбанням, а також сприяння їхньому економічному та соціальному прогресу. Ця мета досягається за допомогою органів Ради шляхом розгляду питань, що становлять спільний інтерес, та за допомогою укладання угод та здійснення спільних заходів в економічній, соціальній, культурній, науковій, юридичній та адміністративній галузях, а також в галузі захисту та подальшого здійснення прав та основних свобод людини» [157, ст. 1].

Єдиним обмеженням в діяльності Ради Європи її засновники передбачили питання оборони: «Питання, що стосуються національної оборони, в компетенцію Ради Європи не входять» [157, ст. 1]. Втілюючи в життя цілі, передбачені Статутом, Рада Європи за роки свого існування спромоглася досягти значних результатів, зокрема, у сфері захисту прав людини. Окрім прийняття Європейської Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод та протоколів до неї [210], а також заснування Європейського суду з прав людини [223], Радою Європи були створені й

інші механізми контролю за здійсненням та охороною прав людини, зокрема, прав дітей, жінок та ув'язнених.

Чималий внесок Рада Європи зробила у сфері регулювання пенітенціарною системою, захисту свободи слова, інтелектуальної власності, боротьби з тероризмом, розвитку молоді та спорту. Беззаперечним є вклад РЄ у розвиток демократії та парламентаризму в Європі. Рада Європи своєю правотворчою діяльністю охопила широкий спектр міжнародних відносин. Існує більше ніж 200 документів (угод, договорів, протоколів, конвенцій) прийнятих в рамках Ради Європи [37]. Як зазначають дослідники права Ради Європи: «Рада Європи завжди була вагомим джерелом продукування стандартів, що визнано у низці конвенцій, підписаних під її егідою. Цей юридичний масив становить європейський *jus communis*, допомагаючи поширювати ідеї демократії шляхом гармонізації національних законодавств» [165, с. 76].

Право, створене Радою Європи, є невід'ємною частиною міжнародного права загалом, а тому його значення є очевидним. Однак, слід зауважити, що від дати заснування Ради Європи пройшло чимало часу, світ змінився, на міжнародній арені з'явилися нові учасники, зокрема інші регіональні європейські організації, що у процесі свого розвитку виробили власний масив правових документів. У цьому сенсі постає питання щодо ролі Ради Європи та діяльності внутрішніх інститутів цієї організації у контексті сучасного європейського правового простору. Зокрема, важливим є питання взаємодії з іншими європейськими організаціями, такими як Європейський Союз [226] та Організація з безпеки та співробітництва в Європі [280].

Натепер питання взаємодії Ради Європи і зазначених інституцій є ключовим, адже деякі члени Ради Європи є одночасно членами інших європейських організацій, а це означає, що все частіше пріоритетні питання діяльності міжнародних європейських організацій збігаються. Виникнення та діяльність Європейського Союзу та Організації з безпеки та співробітництва в Європі, а також інших регіональних організацій,

змушують Раду Європи до необхідності пошуку шляхів співробітництва заради уникнення дублювання функцій та у зв'язку із цим зумовлюють потребу у реформуванні Ради Європи.

Як вбачається із аналізу документів Ради Європи, наміри щодо розвитку співробітництва між цією організацією та Європейським Союзом були задекларовані ще під час обміну листами між Радою Європи та Європейським Економічним Співтовариством «Щодо консолідації та інтенсифікації співпраці» від 16 червня 1987 р. [165, с. 187]. Маастрихтський договір (*Maastricht Treaty*) від 7 лютого 1992 р. задекларував визнання Європейської конвенції про захист прав людини і основоположних свобод [210]. Амстердамський договір (*Treaty of Amsterdam*) від 2 жовтня 1997 р., яким було розширено компетенцію Євросоюзу, створив більше сфер для конкуренції між Радою Європи та Європейським Союзом, особливо у сфері захисту прав людини [209].

У зв'язку із цим між означеними двома європейськими організаціями питання співпраці та відповідного погодження спільної діяльності постало ще гостріше. Також для Ради Європи розвиток та поглиблення повноважень Європейського Союзу в сфері захисту прав людини означало виникнення необхідності реформування власних інститутів та приведення їх у відповідність до сучасних реалій міжнародних відносин. Усвідомлюючи таку необхідність, ПАРЄ, а саме її Комісія із політичних питань 13 вересня 2002 р. підготував звіт під назвою «Рада Європи та нові реалії європейської розбудови» [339]. Зазначений звіт у пунктах 36, 38 і 39 наголошував на необхідності створити умови для приєднання Європейського Союзу до Статуту Ради Європи та Європейської Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод [339].

Зважаючи на нагальну необхідність приведення діяльності Ради Європи у відповідність до реалій сьогодення, в зазначеному звіті ПАРЄ рекомендує КМРЄ переглянути роботу Ради Європи заради зведення до мінімуму тотожних сфер діяльності РЄ та ЄС. ПАРЄ пропонувала Комітету

Міністрів сконцентрувати увагу Ради Європи на тих напрямках діяльності, в яких РЄ має більше запропонувати, ніж інші європейські організації, зокрема, пропонувалося зосередити увагу на питаннях захисту демократії, моніторингових процедурах, виборчих процесах, захисті прав національних меншин та інших сферах, де досвід Ради Європи є беззаперечно ширшим [339, р. 10].

Увага Ради Європи та особливо ПАРЕ до спільної діяльності ЄС та РЄ в гуманітарній сфері, особливо в контексті приєднання Європейського Союзу до Європейської Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод, залишається серед пріоритетних напрямків роботи. За кожної нагоди Асамблея закликає до найскорішого приєднання Європейського Союзу до ЄКПЛ. У відповідних резолюціях ПАРЕ наполягає на необхідності проведення відповідних заходів, що нададуть змогу здійснити зазначене приєднання до ЄКПЛ та закликає парламенти держав – членів ЄС до швидкої співпраці щодо ратифікації необхідних інструментів для приєднання. Зазначені заклики ПАРЕ неодноразово лунали на її пленарних засіданнях та знайшли своє відображення, зокрема у Рекомендації № 1744 (2006) [229]. Наміри щодо приєднання також закріплені у спільному Меморандумі між ЄС та РЄ [268].

Резолюція Парламентської Асамблеї Ради Європи 1610 (2008) продовжує наголошувати, що:

«1. Парламентська Асамблея із задоволенням відзначає, що сьогодні є широкий консенсус щодо питання приєднання Євросоюзу (ЄС) до Європейської конвенції з прав людини (ЄКПЛ). <...>

4. Асамблея вважає, що надалі приєднання повинно бути пріоритетом в діалозі між двома Організаціями. Тоді як приєднання до ЄКПЛ є однією з умов приєднання до ЄС, вказаних серед копенгагенських критеріїв 1993 р., установи ЄС / Європейського Співтовариства досі не зв'язані ЄКПЛ. Той факт, що держави – члени ЄС, які одночасно є державами – членами Ради Європи і сторонами ЄКПЛ, передали істотні повноваження до

наднаціональних установ без передачі відповідальності, передбаченої ЄКПЛ, є негативним явищем, що створює враження невідповідного правового захисту. <...>

6. Неприєднання має несприятливі наслідки для належного функціонування європейського правосуддя, оскільки це піддає небезпеці узгодженість системи гарантій прав людини в Європі. Доти поки ЄС не приєднається до ЄКПЛ: будуть розбіжності в стандартах прав людини як на європейському рівні (між європейськими установами), так і між ЄС і його державами-членами; установи ЄС не будуть під зовнішнім судовим наглядом, коли йдеться про права людини і фундаментальні свободи; узгодженість європейського правового захисту не буде повністю забезпечена, оскільки прецедентне право Європейського суду з прав людини і Суду Європейського Співтовариства, можливо, не буде повністю узгоджене; європейські громадяни не матимуть прямого доступу до Європейського суду з прав людини, коли вони вважають, що їхні основоположні права були порушені установами ЄС; виконання рішень Європейського суду з прав людини залишатиметься складним завданням у справах, пов'язаних із законодавством ЄС <...>.

7. Приєднання дасть гарний сигнал про чіткі зобов'язання щодо захисту прав людини не тільки в межах меж ЄС, але і по всій Європі, відповідаючи низці цінностей, які поділяють Рада Європи та ЄС <...>.

8. Приєднання також підтвердить суть ЄС, як «суспільства, заснованого на праві», і підсилить принцип правової однозначності, у тому сенсі, що установи ЄС підлягатимуть тому ж зовнішньому контролю на відповідність їхніх дій і рішень, що і держави-члени. Асамблея вважає, що прийшов час, коли декларації наміру мають бути втілені через швидке приєднання ЄС до ЄКПЛ» [336].

Загалом, як зазначає український дослідник О. В. Кресін, питання реформування Ради Європи слід розглядати в контексті трансформації Європейського Союзу [55, с. 146]. Він вказує, що: «Розвиваючись

паралельно, Рада Європи та Європейські співтовариства тривалий час не відчували потреби у домовленостях щодо сфер компетенції. При цьому Рада Європи розвивалася як універсальна за своїми цілями організація (хоча практично не займалася економічними та багатьма іншими питаннями), а Європейські співтовариства виконували певні визначені у статутних документах функції. Проте інституційний розвиток ЄС та його розширення, відображаючи готовність його країн-членів (які одночасно були країнами – членами РЄ) до поглибленої інтеграції, поставили питання щодо співвідношення компетенції та діяльності цих організацій. Ще у 1980 роках у документах їх відносин зародилася ідея обмеження сфер компетенції кожної з організацій на основі визнання їх функцій у процесі європейської інтеграції, а також асоційованого членства Європейських співтовариств у РЄ через приєднання до Статуту та конвенцій РЄ» [55, с. 146, 147].

Наразі, попри існуючі домовленості та здекларовані наміри Європейського Союзу та Ради Європи, які закріплені у чисельних взаємних документах та договорах, Європейський Союз не приєднався до Статуту Ради Європи та не є стороною Європейської конвенції про захист прав людини і основоположних свобод [210] й протоколів до неї. Існуюче становище у цій сфері міжнародних відносин між зазначеними двома організаціями є предметом окремого дослідження. На сьогодні заклики ПАРЄ щодо найскорішого приєднання ЄС до ЕКПЛ залишаються лише закликами.

Як вбачається із змісту Рекомендації ПАРЄ № 2060 від 27 січня 2015 р. «Щодо Меморандуму із взаєморозуміння між Радою Європи та Європейським Союзом»: «... Асамблея знову й знову наполягає на тому що фокус Європейського Союзу, який наразі зосереджений на правах людини, демократії та верховенстві права, повинен неодмінно привести до приєднання Європейського Союзу до Статуту Ради Європи та Європейської конвенції про захист прав людини і основоположних свобод» [348, р. 6].

Щодо співпраці Ради Європи із Організацією з безпеки і співробітництва в Європі та, у цьому зв'язку, щодо необхідності реформування Радою Європи власних інститутів та інструментів роботи з урахуванням існуючих функцій ОБСЄ, то тут, як вже було зазначено у підрозділі 1.2. нашої дисертаційної роботи, можна констатувати певний успіх та узгодженість взаємної діяльності. 12 квітня 2000 р. Рада Європи та Організація з безпеки та співробітництва в Європі спільно розробили «Загальний каталог основних форматів співпраці між ОБСЄ та Радою Європи» [165, с. 200]. Зазначений Каталог передбачає протоколювання інституційних практик для забезпечення їх неухильного застосування. Цей Каталог розроблявся на основі документів між ОБСЄ та Радою Європи, що встановлювали та визначали способи та шляхи співпраці цих організацій. Згідно з офіційними документами, що представлені у наведеному Каталогі, відносини між Радою Європи та ОБСЄ базуються на спільній повазі до демократії та верховенства права, а також на готовності Організації до спільного вжиття заходів, враховуючи різницю щодо членства та методів роботи [165, с. 200].

Розвиваючи та поглиблюючи співпрацю, ОБСЄ та Рада Європи внесли зміни до власних Правил процедури та відповідно реформували певні внутрішні інститути та установчі правила, що надало змогу цим організаціям проводити взаємні консультації, організовувати спільні зустрічі та засідання на міністерському та парламентських рівнях [60]. Так, «Делегації Бюро обох Парламентських Асамблей проводять періодично зустрічі для обміну позиціями, що становлять спільний інтерес, а також перегляду стану співпраць між Асамблеями» [165, с. 201], «Голова ОБСЄ регулярно звертається з промовами до Парламентської Асамблеї Ради Європи. Голова Парламентської Асамблеї Ради Європи, а також Голова Парламентської Асамблеї ОБСЄ запрошує представників візаві до участі у засіданнях комітетів, семінарах, конференціях тощо... » [165, с. 204].

ОБСЄ та Рада Європи також чітко встановлюють сфери співпраці та координації дій. Серед основних напрямків співпраці визначаються: демократія, права людини, верховенство права, права меншин, окремо виділяється питання співпраці щодо проблем навколо осіб ромської національності. Безумовно приділяється увага взаємним діям у питаннях захисту свободи слова, спостереженням за виборами та багатьом іншим [288].

Реформування Ради Європи у зв'язку із появою на міжнародній європейській арені нових гравців не є єдиним напрямком, що потребує змін у Раді Європи сьогодні. Наразі існує багато питань, як тих, що стосуються зовнішньої політики Ради Європи, так і суто внутрішньо-організаційних, що потребують ґрунтовних реформ. Розуміючи існуючу потребу у приведенні своєї діяльності до реалій сьогодення, Рада Європи стала на шлях реформування. На користь цього свідчить те, що на початку 2010 року Генеральним Секретарем Ради Європи була представлена концепція здійснення реформи цієї організації. Метою реформи Ради Європи є: повернути політичну роль РЄ і статус інноваційної організації; сконцентрувати діяльність на меншій кількості проектів, обраних відповідно до їхньої значимості та порівняльних переваг; зробити організацію більш гнучкою, а також прозорішою для громадян Європи і такою, що відповідає сучасним вимогам.

У цьому контексті відбувається також реформування власне ПАРЕ, метою якого є: посилення співпраці ПАРЕ як з іншими органами та механізмами РЄ, так і з національними парламентами країн – членів РЄ; забезпечення підвищення якості та зменшення кількості доповідей і рішень ПАРЕ, надання їм більшої актуальності та відповідності сучасним політичним реаліям; забезпечення належного виконання рішень Асамблеї, яке має здійснюватися усіма учасниками процесу, зокрема Комітетом Міністрів РЄ та національними парламентами країн – членів РЄ [215].

У своїй Резолюція № 1783 (2011) «Щодо Продовження реформування Ради Європи», ПАРЄ наголосила, що: «Парламентська Асамблея проголошує свою відданість актуальній та ефективній Раді Європи як природному гаранту «м'якої» безпеки в Європі, заснованій на базових цінностях і принципах демократії, поваги прав людини і верховенства права. Вона її розглядає як засадничу нормативну інституцію і пріоритетні рамки для політичної співпраці на рівні «Великої Європи» з метою реалізації більш тісного союзу між своїми учасниками для того, щоб оберігати та пропагувати ідеали і принципи, які є їх спільною спадщиною і сприяти їх економічному і соціальному прогресу... » [228]. У Висновку ПАРЄ № 279 (2010) «Щодо бюджету і пріоритетів Ради Європи» Асамблея висловила підтримку заходам, запровадженим Генеральним Секретарем Ради Європи для реформування організації задля того, щоб зробити її більш гнучкою та пристосованою до потреб громадян Європи» [203].

Парламентська Асамблея, підтримуючи реформу, запропоновану Генеральним секретаріатом, тим не менше розраховує, що реформа не повинна привести до зменшення сфер повноважень і політичної ролі Ради Європи [228, п. 8]. У свою чергу ПАРЄ зобов'язується вивчити всі можливості реформування своїх власних методів та процедур і, таким чином, зробити свій внесок в процес реформування Ради Європи в широкому сенсі [228, п. 9].

ПАРЄ підтримує ціль Генерального Секретаря зробити Раду Європи ефективним інструментом, здатним трансформувати свій потенціал в оперативні рішення і надавати практичні та швидкі відповіді державам-членам на виклики, яким вони протидіють. З цієї метою ПАРЄ цілком підтримує роботу над більш тісною взаємодією між органами, інституціями і механізмами Ради Європи та роботу над функціональним перегрупуванням структур, що підтримують різні механізми моніторингу та управління в рамках конвенцій Ради Європи, яка може зробити її більш ефективними [228, п. 11].

Увагу ПАРЕ не оминула й проблема зростаючої перевантаженості Європейського суду з прав людини, яка ставить під загрозу стабільність європейської правої системи та питання реформування структур Конгресу місцевих і регіональних влад Ради Європи, його діяльності і методів роботи [228, п. 12, 13].

Якщо коротко зробити підсумок змісту зазначеної вище реформи, що запропонована Генеральним Секретарем Ради Європи Т. Ягландом, то зокрема О. В. Кресін вважає, що основним її змістом є: «розподіл сфер компетенції Ради Європи та Європейського Союзу. При цьому РЄ планує відмовитися від частини своїх конвенцій (як неефективних), фактично припинити роботу щодо імплементації ще частини конвенцій і сконцентрувати свої незначні фінансові ресурси навколо «корінних цілей Ради Європи» – в обмін на визнання з боку ЄС цієї компетенції як неподільного домену Ради Європи» [55, с. 148].

Розглядаючи необхідність проведення масштабних реформ Ради Європи загалом як позитивне явище, слід, однак, розуміти, що склад Ради Європи та Європейського Союзу є різним. При проведенні аналізу нормативних документів Ради Європи та визначенні їх ефективності, слід брати до уваги відмінність складу учасників РЄ та ЄС. Визнання деяких конвенцій РЄ як неефективних може поставити під загрозу приведення деяких національних законодавств держав – членів РЄ до існуючих демократичних стандартів.

Окрім наведених вище реформ, що вже втілилися в життя, і тих, що мають втілитися стосовно діяльності Ради Європи, на нашу думку, також слід звернути увагу й на реформи і зміни, що мають бути здійснені стосовно Парламентської Асамблеї Ради Європи. Як ми вже зазначали вище, Статут Ради Європи [157] та інші статутні документи (статутні резолюції) не відображають реального положення і значення Парламентської Асамблеї в системі органів Ради Європи, її дійсних функцій та кола повноважень. Як вбачається із попередніх розділів, ПАРЕ має доволі широке коло

повноважень, її діяльність і документи мають цілком реальну юридичну силу та здійснюють відчутний вплив на політику Ради Європи. У зв'язку із цим, на нашу думку, прийшов час внести необхідні зміни до Статуту Ради Європи і висвітлити в ньому всі ті повноваження та функції, які реально здійснює Парламентська Асамблея.

Потребу в перегляді та внесенні змін до установчого документу Ради Європи наразі вбачають чимало науковців, серед яких Т. І. Левицький [64, с. 182] та Є. В. Попко [96]. Зокрема Є. В. Попко, зазначає таке: «Слід зауважити, що нагальною у наш час є необхідність перегляду Статуту РЄ. З плином часу статутні положення були доповнені завдяки прийняттю статутних резолюцій, проте нагальність перегляду й систематизації положень як самого Статуту, так і статутних резолюцій, залишається актуальною» [96, с. 19].

Запропонований ПАРЄ в Рекомендації 1212 (1993) «Проект переглянутого Статуту Ради Європи» [186] також, на нашу думку, не відображає в повній мірі тих функцій та повноважень, які реально здійснює Асамблея в рамках Ради Європи. Особливої уваги потребує реформування моніторингових процедур, а саме механізмів впливу на державу, що порушує або не виконує добровільно взяті на себе зобов'язання. У зв'язку із цим парламентарі, зокрема парламентська делегація Верховної Ради України, повинні ініціювати спільну роботу із розробки нового Статуту Ради Європи, який би відповідав сучасним потребам Організації, відображав її реальні цілі та повноваження, а також підтвердив та закріпив на найвищому рівні за Парламентською Асамблеєю ті функції та компетенцію, які цей орган на сьогодні реально здійснює.

Міжнародні відносини кінця ХХ – початку ХХІ ст. можна з упевненістю охарактеризувати періодом розвитку та підвищення значення та ролі міжнародних міжурядових організацій як на універсальному, так і на регіональному, зокрема, на європейському рівні. Утворення, функціонування та діяльність таких міжнародних регіональних організацій, як: Ради Європи,

Організації з безпеки та співробітництва в Європі, а також Європейського Союзу безумовно призводять до виникнення ідентичних цілей та функцій, а також певної міри конкуренції між зазначеними міжнародними інституціями.

Однак, незважаючи на існування таких поважних європейських організацій як ЄС та ОБСЄ, значення Ради Європи та її діяльності жодним чином не зменшується, навпаки доречним є ще раз наголосити та підкреслити ключову роль Ради Європи у створенні єдиного правового пан'європейського простору. Як зазначає Т. О. Анцупова: «Право Ради Європи – невід'ємна частина міжнародного права, воно утворюється і функціонує на підставі основних принципів і норм міжнародного права. Правова природа, правовий статус і багаторічна практика Ради Європи це підтверджують» [3, с. 71, 72].

У зв'язку із наведеним, хотілося б процитувати ще одну тезу із книги Флоренца Бенуа-Ромера та Гайнріха Клебеса «Право Ради Європи. Прямуючи до загальноєвропейського простору»: «Рада Європи є одним із основних архітекторів нової Європи, що поступово набирає обрисів з моменту падіння Берлінської стіни. Суперництво між Європейськими організаціями завжди існувало, однак воно невпинно переходить у формат взаємного доповнення. Дійсно, Євросоюз втілює значно повніший ступінь інтеграції, однак його географічні межі ще довго залишатимуться вужчими від меж Ради Європи. Дійсно, ОБСЄ є добрим порадиником під час розроблення механізмів для запобігання конфліктам та їх вирішення, однак вона не створює стандартів. Саме тому Рада Європи є істотною частиною «завтрашньої» Європи – усього континенту, об'єднаного спільним баченням демократії та права, тобто Рада Європи працює для возз'єднання Європи, розробляючи спільні стандарти, які інші європейські організації згодом можуть переймати і застосовувати у власній діяльності» [165, с. 131].

Підводячи підсумки до підрозділу 3.1. нашої дисертаційної роботи, можна висловити наступне:

1. Діяльність таких міжнародних організацій, як Європейський Союз та Організація з безпеки та співробітництва в Європі, вимагає від Ради Європи гармонізації її роботи із зазначеними міжнародними організаціями.

2. Рада Європи має переглянути цілі та методи своєї діяльності врахувавши при цьому існуючі міжнародні реалії та вимог сьогодення. Рада Європи як одна із найстаріших та найповажніших європейських організацій має зосередити свою діяльність на тих напрямках, в яких її досвід є беззаперечним, а правовий інструментарій є незамінним.

3. Реформування потребують також діяльність внутрішніх структур Ради Європи, зокрема і Парламентської Асамблеї. Особливої уваги потребує реформування ПАРЄ у сфері проведення моніторингових процедур.

4. Процедура моніторингу, що проводиться Парламентською Асамблеєю повинна мати серед своїх інструментів впливу набір дієвих санкцій проти держав-членів, що порушують або зволікають із виконанням взятих на себе при вступі до Ради Європи зобов'язань.

5. У межах загального реформування Ради Європи нормативного закріплення потребують реально існуючі повноваження Парламентської Асамблеї Ради Європи. Зазначені реформи мають відбутися шляхом внесення відповідних змін до статутних документів Ради Європи.

6. Незважаючи на необхідність проведення реформ, Рада Європи загалом та, зокрема її Парламентська Асамблея, мають залишатися особливим місцем для діалогу між владою і народом на європейському рівні.

7. Парламентська Асамблея Ради Європи повинна залишатися панєвропейським форумом для аналізу та попередження дестабілізуючих тенденцій, що загрожують соціальному згуртуванню, обміну національним досвідом, виробленню норм і зміцненню універсальних цінностей, поширенню прогресивного досвіду і пошуку спільних відповідей на проблеми, які стосуються Європи загалом.

3.2. Міжнародно–правове співробітництво України з Парламентською (Консультативною) Асамблеєю Ради Європи.

Проголосивши свою незалежність, Україна стала повноправним членом міжнародної спільноти та рівноправним суб'єктом міжнародних відносин. Одним із перших актів, в якому Україна заявила про себе як про суб'єкта міжнародних відносин, є Декларація про державний суверенітет України [17], а саме: «Українська РСР як суб'єкт міжнародного права здійснює безпосередні зносини з іншими державами, укладає з ними договори, обмінюється дипломатичними, консульськими, торговельними представництвами, бере участь у діяльності міжнародних організацій в обсязі, необхідному для ефективного забезпечення національних інтересів Республіки у політичній, економічній, екологічній, інформаційній, науковій, технічній, культурній і спортивній сферах. Українська РСР виступає рівноправним учасником міжнародного спілкування, активно сприяє зміцненню загального миру і міжнародної безпеки, безпосередньо бере участь у загально європейському процесі та європейських структурах» [17].

Верховна Рада України є тим органом який уповноважений визначати основні принципи міжнародної політики держави. Одним із перших документів, в якому Верховна Рада оприлюднила основні принципи своєї міжнародної політики, є Звернення Верховної Ради України «До парламентів і народів світу» від 5 грудня 1991 р., в якому, зокрема, було зазначене наступне: «Україна як європейська держава готова приєднатися до Гельсінського Заключного акта, Паризької хартії та інших документів НБСЄ. Україна закликає парламенти та уряди країн – учасниць НБСЄ підтримати її намір стати безпосереднім і повноправним учасником загальноєвропейського процесу, брати участь в інших європейських структурах» [19].

Отже, від самого початку проголошення незалежності Україна взяла курс на європейську інтеграцію, для чого визначила для себе пріоритетним

курс на приєднання до основних міжнародних європейських договорів та організацій.

На сьогоднішній день Україна є членом 77 міжнародних організацій світу. Зазначена цифра свідчить про відкритість української зовнішньої політики, а також про той факт, що діяльність Верховної Ради направлена на співпрацю із основними міжнародними організаціями, що підтверджує задекларований Україною намір долучитися до європейської міжнародної спільноти як рівноправний учасник. Саме Верховна Рада є первинним органом, який визначає основні засади міжнародної діяльності та міжнародної політики України.

Згідно з Конституцією України [50] міжнародна діяльність України спрямована на забезпечення її національних інтересів і безпеки шляхом підтримання мирного співробітництва на умовах взаємної вигоди з усіма учасниками міжнародного товариства. Конституція України, а саме стаття 85 визначає повноваження Верховної Ради у сфері зовнішніх зносин. Серед них: визначати засади зовнішньої політики держави; заслуховувати щорічні та позачергові послання Президента України про зовнішнє становище України; оголошувати за поданням Президента стан війни і укладення миру, схвалювати рішення Президента України про використання Збройних Сил України та інших військових формувань у разі збройної агресії проти України; схвалювати рішення про надання військової допомоги іншим державам, про направлення підрозділів збройних сил інших держав на територію України; надавати у встановлений законом строк згоду на обов'язковість міжнародних договорів України та денонсувати міжнародні договори України [50, ст. 85].

Верховна Рада України другого скликання (1994–1998 рр.) увійде в історію України, як парламент, що своєю міжнародною діяльністю, тобто завдяки своїй активній парламентській дипломатії, долучив Україну до членства в Раді Європи. Початком співпраці Верховної Ради України із

Парламентською Асамблеєю слід вважати лютий 1992 року. Саме тоді українська делегація відвідала сесію ПАРЄ у статусі гостя Ради Європи.

14 липня 1992 р. Україна подала заявку на вступ до Ради Європи. Комітет Міністрів на підставі Резолюції (92) 29 від 23 вересня 1992 р. [279] доручив Парламентській Асамблеї підготувати відповідно до положень Статутної Резолюції (51) 30 [184] свою рекомендацію з цього приводу.

16 вересня 1992 р. Верховній Раді України було надано статус «спеціального гостя» у Парламентській Асамблеї Ради Європи. Відносини України та Ради Європи перейшли в активну фазу. В Україну були направлені доповідачі та експерти Ради Європи. Для прискорення процесу входження до Ради Європи та задля налагодження ефективного робочого процесу між РЄ та Україною, у 1993 році Верховна Рада України створила спеціальну робочу групу, що мала працювати над питаннями вступу України до Ради Європи.

Весною та літом 1994 року в Україні було проведено парламентські та президентські вибори. Після першого раунду парламентських виборів спостерігачі від Парламентської Асамблеї дійшли висновку, що «виборчий процес відбувся належним чином, а вибори були вільними та відкритими, незважаючи на явно недосконалий закон про вибори» [177].

До набуття повноправного членства Україна приєдналася до таких конвенцій Ради Європи, як: Європейська конвенція про інформацію щодо іноземного законодавства від 7 червня 1968 р. [27] та Додатковий протокол до неї від 15 березня 1973 р. [18], Європейська культурна конвенція від 19 грудня 1954 р. [28], Європейська рамкова конвенція про основні принципи транскордонного співробітництва між територіальними громадами та органами влади від 21 травня 1980 р. [29], Рамкова конвенція про захист національних меншин від 1 лютого 1995 р. [145], а також конвенцій Ради Європи у сфері боротьби зі злочинністю.

Українською стороною в означений період часу розроблялися проекти нових кодексів, зокрема сімейного та адміністративного кодексів України,

проект Закону України про місцеві ради народних депутатів та Конституції України. Зазначені проекти надавалися для експертної оцінки фахівцям Європейської комісії «За демократію через право» (Венеціанська комісія). Варто також зауважити, що Україна була прийнята як асоційований член Ради Європи у «Венеціанську комісію» до моменту набуття повноправного членства в Раді Європи.

Протягом 1994 року після окремих, але узгоджених між собою візитів, що були здійснені на прохання Парламентської Асамблеї, авторитетними експертами Ради Європи був констатований безперечний прогрес у процесі приведення положень Конституції та основного законодавства України у відповідність до принципів Ради Європи (зокрема, до принципів Європейської Конвенції з прав людини [210]). Експерти дійшли висновку, що надалі необхідні більш глибокі реформи, але ці реформи можуть бути проведені в Україні за умови набуття останньою статусу повноправного члена Ради Європи.

6 квітня 1995 р. Бюро Парламентської Асамблеї оприлюднило доповідь про результати візиту трьох доповідачів Парламентської Асамблеї в Україну (до м. Києва та до Криму) 10–14 квітня 1995 р. Зазначена доповідь містила звіт про те, що конституційна ситуація (зокрема, у тому, що стосується розподілу влади, захисту прав людини та перспектив здійснення швидких економічних реформ) прояснилася завдяки підписанню 8 червня 1995 р. Президентом України та Верховною Радою України Конституційного Договору про основні засади організації та функціонування державної влади і місцевого самоврядування в Україні на період до прийняття нової Конституції України [48]. Після укладення Конституційного Договору мала бути прийнята нова Конституція, яка відповідатиме принципам Ради Європи. Водночас, положення Конституції 1978 року [49], що не відповідають Конституційному Договору, визнавалися недійсними [278].

На підставі отриманих висновків, а також беручи до уваги той факт, що Україна виконала певні рекомендації Ради Європи та взяла на себе обов'язок виконати інші вимоги, 26 вересня 1995 р. ПАРЄ проголосувала за Висновок № 190, в якому рекомендувала Комітету Міністрів запропонувати Україні стати одним із членів Ради Європи з отриманням 12 місць у складі ПАРЄ [196]. Комітет Міністрів РЄ у своїй Резолюції від 19 жовтня 1995 р. [261] запросив Україну приєднатися до Ради Європи. При цьому КМРЄ зазначив, що Україна відповідає вимогам, що висуваються Статутом Ради Європи до її членів.

Законом від 31 жовтня 1995 р. Україна проголосила: «Підтверджуючи відданість України ідеалам та принципам, які є спільним надбанням європейських народів, та враховуючи, що інтереси збереження та подальшого втілення в життя цих ідеалів, а також сприяння економічному та соціальному прогресу потребують більш тісного єднання між усіма європейськими країнами, Верховна Рада України постановляє: приєднатися від імені України до Статуту Ради Європи» [111]. 9 листопада 1995 р. українська делегація здала ратифікаційні грамоти до депозитарію і стала 37-м членом Ради Європи.

Загалом, варто зазначити, що від найперших кроків України в напрямку членства в Раді Європи, Українська держава показала своє рішуче прагнення рухатися в бік демократії та захисту прав людини й ця рішучість була оцінена представниками організації. Про це свідчить той факт, що заявка на членство в РЄ Україною була подана у липні 1992 року, а вже у вересні того ж року Україна отримала статус «спеціального гостя» в ПАРЄ. А. М. Зленко (на той час – постійний представник України при ООН) так прокоментував приєднання України до РЄ: «Вступ України до лав Ради Європи – це атестат зрілості, отриманий на європейській політичній арені...» [34].

Переходячи до розгляду офіційної співпраці України та Парламентської Асамблеї Ради Європи, слід окреслити основні напрямки їх

взаємовідносин. Парламентська Асамблея та Україна співпрацюють із широкого кола питань. Серед основних напрямків співпраці можна виділити: права людини, функціонування основних демократичних інституцій в нашій країні, конституційні реформи та реформи в основних галузях законодавства, стан пенітенціарної системи, права національних меншин, боротьба з корупцією, свобода слова та багато іншого.

Однак, окрім зазначених основних напрямків співпраці між ПАРЄ та Україною, існує специфічний вид взаємних відносин, які ґрунтуються на зобов'язаннях, що їх Україна добровільно погодилася виконати при вступі до РЄ. Зазначені відносини, зі свого боку, породжують інший вид взаємин, а саме контроль з боку ПАРЄ щодо вчасності, повноти та якості виконання добровільно взятих Україною на себе зобов'язань. Основоположним документом, який започаткував офіційні двосторонні відносини ПАРЄ з Україною, а також документом, що, з одного боку, породжує для України обов'язки, а з іншого боку, надає ПАРЄ право контролю за виконанням цих обов'язків, є Висновок ПАРЄ № 190 (1995) щодо заявки України на вступ до Ради Європи [196].

Як зазначалося вище, у зв'язку із добровільно взятими на себе зобов'язаннями Україна підлягає контролю з боку ПАРЄ на предмет прогресу у виконанні зазначених зобов'язань. Контроль з боку ПАРЄ, що втілюється в процедурі моніторингу, є одним із найважливіших напрямків співпраці ПАРЄ та України. У попередніх розділах нашої дисертаційної роботи вже згадувалося про контрольні повноваження, якими наділена ПАРЄ стосовно нових членів Ради Європи, що виражаються у процедурі моніторингу та про Комісію, що уповноважена її здійснювати. Одразу після приєднання України до Ради Європи 9 листопада 1995 р. [206] на той момент ще Комісія ПАРЄ з правових питань і прав людини³⁸ у відповідності до

³⁸ Комісія ПАРЄ з юридичних питань і прав людини разом із Комісією ПАРЄ з політичних питань та демократії на підставі Наказу № 508 (1995) [239] здійснювали процедуру контролю за дотриманням державами – членами Ради Європи взятих на себе при вступі до РЄ зобов'язань. Зазначена у Наказі № 508 (1995) процедура була замінена

Наказу ПАРЄ № 508 (1995) [239], розпочала процедуру моніторингу виконання Україною зобов'язань перед Радою Європи.

Згідно зі Статтею 3 Статуту РЄ [157, ст. 3] та Висновку № 190 (1995) [196] Комісії ПАРЄ з політичних питань та відносин з європейськими країнами – не членами було доручено долучитися до цього процесу (надати відповідні висновки). Доповідачі зазначених комісій ПАРЄ здійснили свій перший робочий візит в Україну 28–29 листопада 1996 р. За результатами моніторингу відповідна комісія раз на рік звітує Асамблеї про основні підсумки своєї діяльності. Щорічно звіти Комісії з моніторингу включалися до резолюцій та рекомендацій, які ПАРЄ ухвалювала щодо України. За роки членства в Раді Європи Парламентська Асамблея офіційно ухвалила стосовно України понад 23 резолюції, 13 рекомендацій, а також інші документи. В основній своїй масі всі ці документи носять критичний характер. Критика з боку ПАРЄ є цілком обґрунтованою, адже задекларовані зобов'язання Української сторони на практиці не завжди виконувалися або виконувалися не у повному обсязі та не у встановлені строки, саме тому процедура моніторингу нашої держави, яка мала б за закінчитися за 2–3 роки після набуття Україною членства в РЄ, триває й по нині та є однією з найтриваліших процедур моніторингу за всю історію існування самого інституту моніторингу в Раді Європи.

Надалі пропонується більш детально вивчити основні резолюції та рекомендації Асамблеї щодо України та на підставі аналізу цих документів зробити відповідні висновки, з одного боку, стосовно виконання Україною своїх обов'язків, а з іншого, – стосовно ефективності контролю ПАРЄ за цим виконанням.

Розглядаючи офіційні документи ПАРЄ щодо України, на жаль, констатується повільний прогрес нашої держави в напрямку виконання своїх зобов'язань. Однією із перших та показових є ситуація із ратифікацією

новою системою, шляхом утвердження у 1997 р. Комісії із дотримання зобов'язань та обов'язків держав – членів Ради Європи (Комісія з моніторингу).

Протоколу № 6 до Європейської конвенції про захист прав людини і основоположних свобод, який стосується скасування смертної кари [137] (надалі – «Конвенція з прав людини» та «Протокол № 6 до Конвенції з прав людини») та накладенням мораторію на виконання смертних вироків до моменту ратифікації зазначеного Протоколу № 6 до Конвенції з прав людини [137].

У цьому сенсі дуже важливим є те, що вимоги про ратифікацію Європейської конвенції з прав людини [210] та протоколів до неї історично є першими вимогами, які РЄ стала висувати до країн, що виявили бажання вступити до цієї організації, адже права людини та їх захист є одним основних напрямків діяльності Ради Європи та її статутним обов'язком.

Україна протягом досить тривалого часу нехтувала взятими на себе обов'язками щодо ратифікації Протоколу № 6 до Конвенції [137], а також щодо мораторію на виконання смертних вироків. Зволікання України з накладенням мораторію на виконання смертних вироків було одним із перших питань, що викликало занепокоєння представників Комісії з моніторингу. Слід зазначити, що питання смертної кари ПАРЄ ставило перед Україною ще у березні 1994 року, коли Україна ще мала статус «спеціального гостя». У своїй Резолюції № 1044 (1994) ПАРЄ висловила занепокоєння та жаль з приводу того, що Туреччина, Ліхтенштейн та Україна не надали відповіді на офіційний запит стосовно смертної кари Комісії ПАРЄ з правових питань та прав людини [180]. У цій Резолюції ПАРЄ, зокрема, закликала зробити наступне: «Беручи до уваги неспростовні аргументи проти застосування смертної кари, ПАРЄ закликає парламенти всіх держав – членів Ради Європи та всіх держав, чії законодавчі асамблеї мають статус запрошеного гостя в Асамблеї, і які залишили смертну кару за злочини, скоєні в мирний і/або у військовий час, повністю виключити її з усього чинного законодавства» [180].

Однак, навіть після вступу України до складу Ради Європи проблема накладення мораторію на виконання смертних вироків так і не була

вирішена. У Резолюції ПАРЄ № 1097 (1996) [181] мова вже йде про недотримання Україною взятих на себе зобов'язань як члена Ради Європи. Цією Резолюцією Асамблея акцентує увагу саме на Україні, адже права людини є пріоритетним напрямком діяльності РЄ та її членів [181]. Уперше гостро питання стосовно запровадження мораторію на виконання смертних вироків, а точніше невиконання Україною своїх обов'язків щодо запровадження мораторію, розглядалося Асамблеєю у січні 1997 року в режимі термінових дебатів. Їх результатом стало ухвалення ПАРЄ Резолюції 1112 (1997) [249]. У цій Резолюції мова йшла про те, що незважаючи на зобов'язання України накласти мораторій на виконання смертної кари з моменту її вступу до Ради Європи, виконання смертних вироків ще мало місце у нашій державі.

Згідно з отриманою від спостерігачів інформацією, протягом 1996 року на території України було страчено понад 90 осіб. Вражаючим фактом для спостерігачів від ПАРЄ було також й те, що офіційна влада ухилялася від надання точної кількості страчених в'язнів. Також велику стурбованість ПАРЄ викликали факти, які свідчили про те, що більшість смертельних вироків виконувалися таємно, члени сімей страчених не були повідомлені про приведення вироків у виконання, а тіла страчених були поховані у безіменних могилах [249].

У Резолюції 1112 (1997) [249] ПАРЄ попереджає українську владу про те, що Асамблея вживатиме всіх заходів для забезпечення виконання взятих зобов'язань, включаючи, якщо це необхідно, відмову у ратифікації повноважень парламентської делегації України на наступній сесії. Незважаючи на жорстку критику з боку ПАРЄ, що пролунала у зазначеній Резолюції, Україна продовжили зволікати з виконанням свого обов'язку стосовно мораторію. Результатом цього зволікання стало зростаюче невдоволення з боку Ради Європи, що було висловлено у наступній Резолюції № 1145 (1998): «Асамблея нещодавно отримала офіційне підтвердження, що виконання смертних вироків в Україні тривало після 29

січня 1997 р. Вона вражена тим, що принаймні 13 смертних вироків було здійснено в Україні в 1997 році. Вона засуджує виконання цих вироків, які ще раз констатують очевидне порушення Україною зобов'язань, взятих нею під час вступу до Ради Європи та Резолюції 1112 (1997)» [249].

У зазначеній Резолюції Асамблея, окрім негайного впровадження мораторію на виконання смертних вироків, вимагала поліпшення умов перебування ув'язнених, що засуджені до смертної кари. Представники моніторингової комісії були вражені умовами перебування засуджених до смертної кари, адже ці люди були позбавлені елементарних людських потреб, таких, як свіже повітря та освітлення камер у нічний час. Зазначена Резолюція була ухвалена на підставі ґрунтовної доповіді № 7974 представника Комісії з моніторингу пані Рінет Волвенд (Renate Wohlwend). Нею було особисто виявлені факти того, що смертельні вироків продовжували виконуватися. Під час особистих зустрічей з ув'язненими нею були зроблені невтішні висновки щодо грубих порушень прав ув'язнених, а також, що велика кількість в'язнів, у тому числі й приречених до страти, не мали можливості отримувати належну фахову юридичну допомогу, а основні їх права були знехтувані [250].

Наступними документами, що були прийняті ПАРЄ, та які зокрема стосувалися проблеми смертних вироків, була Рекомендація ПАРЄ № 1335 (1999) [20] і Резолюція 1179 (1999) [240] (обидва документи датовані 27 січня 1999 р.). Пункти 8 та 13 Рекомендації № 1335 (1999) [20] вказували наступне: «Що стосується смертної кари, Україна, вочевидь, не виконала свої зобов'язання (відповідно до офіційних джерел 212 осіб були страчені за період між 9 листопада 1995 р. та 11 березня 1997 р.). У той же час Асамблея зазначає, що з 11 березня 1997 р. в Україні був введений фактичний мораторій на виконання смертних вироків. Асамблея наполягає на підтвердженні мораторію «де юре». Верховна Рада України має ратифікувати Протокол № 6 до Європейської конвенції з прав людини [137] в пріоритетному порядку. Асамблея ще раз наголошує на важливості

фактичного мораторію на виконання смертних вироків і твердо заявляє, що у разі будь-якого виконання смертних вироків у подальшому повноваження української парламентської делегації будуть анульовані на наступній частині сесії Асамблеї відповідно до правила 6 Правил процедури» [20].

Що стосується згаданої вище Резолюції 1179 від 27 січня 1999 р. [240], то, зазначена Резолюція містила зауваження, що наданий Україні час на ратифікацію Протоколу № 6 до Конвенції з прав людини [137] вичерпаний. Також Резолюція вносила пропозицію анулювати повноваження Української делегації і рекомендувати Комітету Міністрів РЄ розпочати процедуру призупинення права України бути представленою в Раді Європи. Фактичне виконання смертних вироків на Україні продовжувалося до березня 1997 року. Лише Резолюцією № 1244 від 26 квітня 2001 р. ПАРЄ констатувала факт ратифікації Протоколу № 6, що відбулася 4 квітня 2000 р. [247]. Тобто, фактично Україна близько 5 років зволікала із виконанням першочергових зобов'язань та ігнорувала зауваження ПАРЄ.

Розглядаючи питання прав людини в місцях позбавлення волі, неможливо оминати питання приведення пенітенціарної системи України у відповідність із вимогами, які висувала Рада Європи до України. Зокрема, Україна зобов'язалась передати управління місцями ув'язнення Міністерству юстиції ще до кінця 1998 року. Згідно з Указом Президента України від 12 березня 1999 р. «Про виведення Державного департаменту України з питань виконання покарань з підпорядкування Міністерства внутрішніх справ України» [99] управління в'язницями було передано з-під юрисдикції Міністерства внутрішніх справ під юрисдикцію Державного департаменту з питань виконання покарань, який напряду підпорядковувався Кабінету Міністрів України. ПАРЄ наголосила про обов'язки України щодо подальшого реформування в цій сфері й зокрема закликала у пункті 13.7. Резолюції 1466 від 5 жовтня 2005 р.: «Завершити переведення Державного департаменту з виконання покарань до відання Міністерства юстиції, як це вимагається підпунктом 11.vii. Висновку № 190 (1995), створити на

національному рівні незалежний орган зі спостереження за місцями тримання під вартою та продовжувати позитивну практику надання дозволів на оприлюднення звітів ЄКЗК стосовно України» [241].

Незважаючи на зауваження та заклики ПАРЄ, лише у травні 2006 року Кабінет Міністрів України підпорядкував собі діяльність Державного департаменту з питань виконання покарань безпосередньо через Міністра юстиції, а згодом Президент України своїм Указом від 6 квітня 2011 р. затвердив Положення про Державну пенітенціарну службу. Це положення є дійсним на сьогоднішній день, у статті 1 якого закріплене підпорядкування цієї служби Кабінету Міністрів України безпосередньо через Міністра юстиції [104].

Позитивними зрушеннями у реформуванні пенітенціарної системи є й те, що Україною 5 червня 2006 р. було прийнято наказ Міністра юстиції № 46/5 про створення та функціонування громадської ради з питань дотримання прав людини в установах виконання покарань [102].

Щодо інших зобов'язань, визначених Висновком ПАРЄ № 190 [196], які Україна мала виконати протягом року, то тут теж не можна говорити про швидкий прогрес. Зокрема, Кримінальний кодекс було прийнято 4 квітня 2001 р. [57], Закон України «Про політичні партії в Україні» – 5 квітня 2001 р. [109], Цивільний кодекс – 16 січня 2003 р. [168], Цивільний процесуальний – 18 березня 2004 р. [169], Кримінально-процесуальний – 13 квітня 2012 р. [58].

Зволікання у виконанні основних взятих на себе обов'язків викликало занепокоєння та невдоволення представників Комісії з моніторингу ПАРЄ, що відображалися у відповідних резолюціях. Д. І. Кулеба щодо участі України у міжнародних організаціях загалом та у Раді Європі зокрема, зазначає наступне: «Набуття членства в тих організаціях, критерії вступу до яких не вимагають здійснення структурних трансформацій, відбулося відносно безболісно. Перший тривожний сигнал пролунав у зв'язку з участю в Раді Європи. Авансом набувши членство в ній у 1995 році, Україна і десять

років потому не змогла провести усі необхідні для цього зміни. Особливо небезпечне відкриття було зроблене, коли стало очевидним, що вітчизняний державний механізм просто не готовий до окремих необхідних нововведень» [62, с. 210, 211].

Досліджуючи резолюції та рекомендації, що їх прийняла ПАРЄ, можна зробити висновок, що Комісія з моніторингу приділяла увагу усім важливим процесам, що відбувалися в Україні, та які прямо чи опосередковано впливали на рівень демократії та рівень розвитку громадянського суспільства в нашій державі. Реагуючи на всі події, що відбувалися в Україні, та по мірі виникнення чи навпаки усунення проблем, ПАРЄ надавала свою офіційну оцінку цим подіям, а також слідувала за виконанням взятих Україною при вступі до Ради Європи зобов'язань.

Надалі пропонується розглянути питання, яким ПАРЄ приділила особливу увагу відповідно до хронології прийняття ПАРЄ резолюцій та рекомендацій щодо України.

Свобода вираження поглядів та переконань, а також незалежні засоби масової інформації як ознаки демократичного суспільства завжди відносилися до пріоритетних напрямків діяльності РЄ. Саме тому критична реакція ПАРЄ на стан свободи слова в Україні є закономірною. Занепокоєння викликали неодноразові випадки залякування, нападів і навіть вбивств журналістів в Україні та постійні зловживання владою з боку урядових установ стосовно свободи вираження поглядів та переконань. Найбільшого резонансу у світі, звичайно, викликав факт зникнення та вбивства журналіста Георгія Гонгадзе. У своїх резолюціях ПАРЄ закликала Українську владу до прозорого, неупередженого та кваліфікованого розслідування цієї справи. ПАРЄ, на жаль, констатувала факт затягування розгляду справи Георгія Гонгадзе з боку Генеральної прокуратури України та різні результати розслідування, що проводилося Генеральною прокуратурою та Тимчасовою слідчою комісією Верховної Ради.

Такі розбіжності в результатах розслідування, на думку експертів ПАРЄ, свідчили про кризу довіри між виконавчою владою та парламентом. У пункті 2 Резолюції 1239 (2001) від 25 січня 2001 р. [230] Асамблея зазначила: «Заходи, що вживаються українськими органами влади та Верховною Радою (парламентом) щодо розслідування зникнення журналіста Георгія Гонгадзе, та їхні зусилля з метою належним чином оцінити дії всіх, хто причетний до цього, слід вважати своєрідною перевіркою свободи вираження поглядів та переконань і функціонування парламентської демократії в Україні...» [230].

Рекомендація 1497 (2001) Комітету Міністрів містила заклики посприяти Україні в розслідуванні резонансної справи із зникнення Гонгадзе, а також долучити міжнародних фахівців до проведення експертиз, у тому числі й експертизи тіла, знайденого поблизу села Тараша (Таращанського району Київської області) [231].

У Резолюції 1244 (2001) [247] і Рекомендації № 1513 (2001) [248] знову був зроблений наголос на свободі діяльності засобів масової інформації, а також висловлювалося занепокоєння стосовно репресій та утисків, що чинилися на опозиційні сили та політиків, чия думка йшла у розріз із офіційною владою. Проблема свободи слова загострилася на фоні політичної кризи, що виникла в той період в Україні. Зокрема у зазначеній Рекомендації містилося наступне: «Асамблея ще раз звертається до України із закликом продовжувати роботу із залучення правових та інших механізмів з метою забезпечення вільної та безперешкодної діяльності засобів масової інформації. Асамблея вважає, що лише повага до прав людини, плюралістична демократія і верховенство закону, особливо шляхом належних правових процедур, справжня свобода преси, свобода слова і зборів без страху перед репресіями – у поєднанні із серйозним політичним діалогом – зможуть сприяти виходу України з політичної кризи. Вона закликає усі сторони, причетні до кризи, політичні партії, парламентську та позапарламентську опозицію і Президента взяти на себе відповідальність і

без зволікань розпочати змістовний політичний діалог при повній повазі до демократичних прерогатив кожної сторони. У цьому зв'язку Асамблея закликає українські органи влади негайно надати демократичній опозиції час в ефірі державних телевізійних каналів та каналів радіомовлення» [248].

Надалі питання діяльності засобів масової інформації залишалися у фокусі спостерігачів ПАРЄ, зокрема 29 вересня 2003 р. були прийняті Резолюція 1346 [242] і Рекомендація № 1622 [243], в яких Асамблея звертала увагу України на те, що в державі є досить популярними методи нав'язування офіційним засобам масової інформації офіційно затверджених вказівок щодо висвітлення тих чи інших подій, так звані «темники». Окрім того, ПАРЄ знову наполягала на швидкому розслідуванні справи із зникненням та вбивством журналіста Георгія Гонгадзе та його колеги журналіста Ігоря Александрова, вбивство якого сталося у 2001 році, адже очевидним був факт навмисного затягування розслідування [242].

Зміст зазначених документів також свідчив про те, що увагу Комісії з моніторингу не оминула ситуація в країні, пов'язана із проведенням виборів й громадянськими правами в Україні, пенітенціарною системою, становищем кримських татар і рівнем корупції. Варто зазначити, що висловлюючи своє занепокоєння ситуацією в Україні, Комісія з моніторингу знову внесла пропозицію до Асамблеї щодо початку процедури виключення України з членів Ради Європи.

Наступна Резолюція 1262 від 27 вересня 2001 р. [244] була більш схвальною. Асамблея відзначила прийняття нового Кримінального кодексу України [57], Закону «Про політичні партії в Україні» [109], пакету із десяти законів («мала судова реформа»), який змінював систему правосуддя у відповідності до чинної на той час Конституції. Зазначені схвальні відгуки ПАРЄ стосовно намагань Української влади виконувати взяті на себе обов'язки, а також значний прогрес у цих намаганнях дали привід Україні сподіватися на закінчення процедури моніторингу, що однак не сталося. Навпаки, Парламентська Асамблея в зазначеній Резолюції висловила

рішення про направлення спеціальної місії до України з метою спостереження за ходом підготовчого процесу до наступних парламентських виборів 31 березні 2002 р. [244]. Варто зазначити, що вперше за всю історію існування Ради Європи, Парламентська Асамблея прийняла рішення проводити моніторинг не лише безпосередньо виборчого процесу, а й самого процесу підготовки до виборів.

Надалі документи, що приймалися ПАРЄ стосовно України, були здебільше критичними. Загалом, можна зазначити, що Рада Європи через Парламентську Асамблею продовжувала наголошувати на тому, що в державі повільно, а подекуди й зовсім відсутній будь-який прогрес щодо впровадження сучасних європейських демократичних принципів діяльності державної влади. Увагу ПАРЄ й досі привертають невирішені проблеми зі станом свободи слова, зокрема 29 вересня 2003 р. були прийняті Резолюція 1346 [242] і Рекомендація 1622 [243]. Жорстоке придушення масових протестних акцій, що проводилися активістами опозиційного руху «Україна без Кучми» також не оминуло уваги спостерігачів ПАРЄ. Зокрема обурення представників Комісії з моніторингу викликали сутички з бійцями внутрішніх військ, що відбулися 9 березня 2001 р., а також арешти деяких учасників акцій, яких ПАРЄ мала намір визнати політичними в'язнями в разі їх подальшого утримання під вартою [242].

Стосовно довготривалого моніторингу з боку ПАРЄ, варто зазначити такий цікавий факт. Україна та її посадові особи, зокрема Президент (на той час – Л. Д. Кучма) і Міністерство закордонних справ у 2003 році назвали процедуру моніторингу ПАРЄ втручанням у внутрішні справи України. Зазначена заява спричинила критичну реакцію з боку спостерігачів ПАРЄ, що на фоні загальної політичної кризи, яка в той час виникла в Україні, викликала прогнозований негативний звіт Комісії з моніторингу. На підставі цього звіту ПАРЄ опублікувала у січні 2004 року Резолюцію № 1364, в якій у пункті 2 зазначається, що: «Асамблея висловлює глибокий жаль, що органи державної влади України, включно з Президентом України і

Міністерством закордонних справ розглядають діяльність Ради Європи, а саме процедуру моніторингу Асамблеї, візити співдоповідачів Моніторингової комісії та їхні заяви як «втручання у внутрішні справи України». У цьому зв'язку Асамблея нагадує, що Україна добровільно взяла на себе зобов'язання, що випливають з її членства відповідно до Статуту Ради Європи. Відтак, Асамблея вважає таку позицію органів державної влади України безпідставною і невинуватною» [314].

Також варто наголосити, що Резолюція ПАРЄ № 1364 [314] загалом була присвячена ситуації, що виникла навколо законопроектів про внесення змін до Конституції України. ПАРЄ зазначила, що: «будь-яке рішення, яке змінює конституційні положення стосовно виборів, ухвалене напередодні президентських виборів, наражається на ризик бути необ'єктивним і спричинити розкол, і відтак вважає, що вибір часу для теперішньої дискусії довкола конституційної реформи є надзвичайно недоречним» [314].

Також ПАРЄ констатувала той факт, що всі висновки, які були здійснені Комісією «За демократію через право» з приводу законопроектів щодо внесення змін до Конституції України, були проігноровані Українською стороною. ПАРЄ наголошувала про свою стурбованість щодо спроб українських парламентарів змінити Конституцію України неконституційним способом, та застерігала владу від таких дій в подальшому [289]. Зокрема у пункті 18 Резолюції 1364 з цього приводу було зазначено: «Асамблея вважає, що нещодавні порушення процедури голосування у Верховній Раді є порушенням зобов'язань України за статтею 3 Статуту Ради Європи. Якщо буде здійснено будь-які подальші спроби прощтовхнути політичну реформу шляхом внесення змін до Конституції у спосіб, який не є передбаченим законом, та неконституційними засобами, або якщо Україна не забезпечить вільні та справедливі вибори 31 жовтня 2004 року, то Асамблея може прийняти рішення поставити під питання повноваження української делегації відповідно до правила 9 Правил процедури Асамблеї і, як наслідок цього, може вирішити звернутися до

Комітету Міністрів з вимогою зупинити членство України в Раді Європи відповідно до статті 8 Статуту Ради Європи» [314].

5 жовтня 2005 р. Парламентська Асамблея прийняла Резолюцію 1466 [241] і Рекомендацію № 1722 «Про виконання обов'язків та зобов'язань Україною» [245]. Зазначені документи були прийняті на основі відповідного розлогого звіту Комісії з моніторингу, в якому детально зазначалися усі основні події, що відбулися в Україні. Особливу увагу доповідачі приділили подіям, пов'язаним із хвилею масових мирних протестів, які виникли у зв'язку із фальсифікаціями, що відбулися під час президентських виборів 2004 року, відомі як «Помаранчева революція». У пункті 18 вказаного звіту доповідачка Комісії з моніторингу пані Анна Северинсен (Hanne Severinsen) зазначає, що вона стала свідком «нового позитивного духу та великої політичної волі серйозно взятися за розв'язання тих нагальних питань, що досі залишалися невирішеними та тим самим слугували перепоною для України на шляху прогресу у виконанні взятих на себе зобов'язань перед Радою Європи...» [246].

Загалом ПАРЄ розцінила події Помаранчевої революції як позитивні кроки на шляху демократичного прогресу країни. Асамблея неприховано покладала великі сподівання на нових лідерів держави. На думку ПАРЄ, «Український народ продемонстрував свою відданість демократичним цінностям та бажання мати краще керівництво, яке б зміцнило верховенство права й захист прав людини в країні та боролось з корупцією» [241].

Зазначеними вище документами Парламентська Асамблея схвально відзначила прогрес у законодавчій сфері, про що зокрема, свідчить прийняття нового Кримінально-виконавчого кодексу (набрав чинності 1 січня 2004 р.) [59], Кодексу адміністративного судочинства України (набрав чинності 6 липня 2005 р.) [43] і нового Цивільно-процесуального кодексу України (також набрав чинності 1 вересня 2005 р.) [169].

Асамблея відзначила також, як позитивну подію, той факт, що усі слідчі ізолятори були переведені до відання Державного департаменту виконання покарань.

Також не оминули уваги спостерігачів ПАРЄ й такі позитивні події, як надання дозволу на оприлюднення звіту Європейського комітету запобігання катуванням та нелюдському або такому, що принижує гідність, поводженню чи покаранню, було знято застереження до частини третьої статті 5 Європейської конвенції з прав людини [210], також були підписані Протокол № 14 до Європейської конвенції з прав людини [141]³⁹ та Конвенція про запобігання тероризму від 16 травня 2005 р. [46]⁴⁰. У вересні 2005 року було нарешті завершено процедуру ратифікації Європейської хартії регіональних мов або мов меншин від 5 листопада 1992 р. [33]⁴¹, Цивільної конвенції про боротьбу з корупцією від 4 листопада 1999 р. [167]⁴² та Конвенції про кіберзлочинність від 23 листопада 2001 р. [45]⁴³.

Парламентська Асамблея також зазначила, що схвалює нову владу за припинення раніше поширеної практики цензурування засобів масової інформації та за забезпечення свободи слова і свободи зібрань у країні. Однак, між іншим, ПАРЄ зазначила, що процес розслідування справи із зникненням та вбивством журналіста Георгія Гонгадзе не має подальшого прогресу, а всі події навколо цієї справи та слідча діяльність, що проводяться з приводу розслідування, мають вигляд навмисного приховування справжніх фактів з метою недопущення притягнення до відповідальності винних осіб.

ПАРЄ висловила підтримку тим масштабним реформам, що були задекларовані новим керівництвом країни. Зі свого боку, Асамблея у

³⁹ Протокол № 14 до Європейської конвенції з прав людини ратифіковано Законом України від 9 лютого 2006 р. № 3435-IV [141].

⁴⁰ Конвенція про запобігання тероризму від 16 травня 2005 р. ратифікована Законом України від 31 липня 2006 р. № 54-V[124].

⁴¹ Європейська хартія регіональних мов або мов меншин від 5 листопада 1992 р. ратифікована Законом України від 15 травня 2003 р. № 802-IV [122].

⁴² Цивільна конвенція про боротьбу з корупцією від 4 листопада 1999 р. ратифікована Законом України від 16 березня 2005 р. № 2476-IV [132].

⁴³ Конвенція про кіберзлочинність від 23 листопада 2001 р. ратифікована Законом України від 7 вересня 2005 р. № 2824-IV [125].

зазначених документах наполягала на втіленні у життя конкретних кроків, які б сприяли означеним реформам. Серед основних кроків, які ПАРЕ вважала за необхідне здійснити, були такі конкретні рекомендації, як:

– введення дію законів про Президента України та Кабінет Міністрів України⁴⁴, а також закону про Регламент Верховної Ради України⁴⁵; ратифікація Європейської конвенції про транскордонне телебачення від 5 травня 1989 р.⁴⁶ [31];

– прийняття нового закону про адвокатуру⁴⁷, зміна ролі та функцій прокуратури, як того вимагає підпункт 11 Висновку ПАРЕ № 190 [196] і пункт 9 перехідних положень Конституції України 1996 р. [50];

– приведення прокуратури у відповідність до Рекомендації ПАРЕ № 1604 (2003) [327];

– реформування Служби безпеки України;

– ухвалення нового Кримінально-процесуального кодексу [58];

– ратифікація Кримінальної конвенції про боротьбу з корупцією від 27 січня 1999 р.⁴⁸ [56], Конвенції Ради Європи про заходи щодо протидії торгівлі людьми від 16 травня 2005 р.⁴⁹ [211], Протоколів № 12 [140] і № 14

⁴⁴ Зобов'язання щодо прийняття Закону України про Кабінет Міністрів України виконано шляхом прийняття відповідного Закону від 21 грудня 2006 р. № 514-V [105].

⁴⁵ Зобов'язання щодо ухвалення Регламенту Верховної Ради України виконане шляхом прийняття Закону України «Про Регламент Верховної Ради України» від 10 лютого 2010 р. № 1861-VI [113].

⁴⁶ Європейська Конвенція про транскордонне телебачення від 5 травня 1989 р. [31] ратифікована Законом України від 17 грудня 2008 р. № 687-VI [118].

⁴⁷ Зобов'язання щодо прийняття Закону України про адвокатуру виконане шляхом прийняття Закону України про адвокатуру та адвокатську діяльність від 5 липня 2012 р. № 5076-VI.

⁴⁸ Кримінальна конвенція про боротьбу з корупцією від 27 січня 1999 р. [56] ратифікована Законом України від 18 жовтня 2006 р. № 252-V [128].

⁴⁹ Конвенція Ради Європи про заходи щодо протидії торгівлі людьми від 16 травня 2005 р. [211] ратифікована Законом України від 21 вересня 2010 р. № 2530-VI [126].

[141] до Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод⁵⁰ [210] та Європейської соціальної хартії (переглянутої)⁵¹ від 3 травня 1996 р. [30].

У зв'язку із зазначеними рекомендаціями та задля ефективного спостереження за втіленням цих рекомендацій у життя, ПАРЄ вирішила надалі продовжувати моніторинг України, та розглянути можливість переходу до пост-моніторингової процедури після парламентських та місцевих виборів 2006 року [241].

Парламентські вибори 26 березня 2006 р., хоча й були визнані загалом чесними та прозорими, про що свідчать заяви спостерігачів не тільки від Ради Європи, а й ОБСЄ та Євросоюзу, проте політична криза та триваюча нестабільність, яка виникла в Україні після виборів у 2007 року, а також ухвалення Президентом України Віктором Ющенком Указу «Про дострокове припинення повноважень Верховної Ради України» від 2 квітня 2007 р. [103] в котрий раз викликали критику з боку Ради Європи, про що свідчить відповідна Резолюція ПАРЄ 1549 (2007) «Функціонування демократичних інституцій в Україні» від 19 квітня 2007 р. [232].

ПАРЄ із жалем констатувала, що нова влада через особисті суперечки та амбіції не змогла втілити в життя задекларовані під час Помаранчевої революції обіцянки. Зокрема ПАРЄ наголошувала, що криза в Україні є результатом поспішної та незавершеної конституційної і політичної реформ 2004 року, відповідно до якої до Конституції України [50] було внесено низку змін, без урахування застережень Венеціанської комісії та без проведення широкої публічної дискусії в країні. Асамблея наголосила, що, на жаль, заклики щодо впровадження термінових дій задля забезпечення легітимності конституційних змін 2004 року та їх відповідність європейським стандартам, які Асамблея виклала в Резолюції 1466 (2005) [241], залишилися не почутими. Не почутими залишилися й попередні

⁵⁰ Протоколи № 12 [140] і № 14 [141] до Європейської Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод ратифіковані Законом України від 9 лютого 2006 р. № 3435-IV [130].

⁵¹ Європейська соціальна хартія (переглянута) ратифікована Законом України від 14 вересня 2006 р. № 137-V [119].

заклики щодо реформування чисельних владних інституцій в Україні, які були викладені у багатьох попередніх резолюціях та рекомендаціях ПАРЄ.

Асамблея тим не менше знову пропонувала шляхи виходу із кризи, що склалася, зокрема у пункті 15 Резолюції 1549 (2007) [232] було запропоновано: «Поновити проект реформування Конституції у тісній співпраці з Венеціанською комісією з тим, щоб привести її у відповідність до європейських стандартів, зокрема в частині положень про розподіл влад, імперативний мандат, правосуддя та прокуратуру, як це передбачено в різних висновках Венеціанської комісії з цього приводу та у Резолюціях Асамблеї 1364 (2004) [314] та 1466 (2005) [241]:

– ухвалити та ввести в дію базові конституційні закони (зокрема, закони про Регламент Верховної Ради України, про парламентські тимчасові спеціальні та слідчі комісії, про центральні органи виконавчої влади, про парламентську опозицію, про референдум тощо);

– привести Закон про Кабінет Міністрів України від 21 грудня 2006 р. № 514-V [105]⁵² у відповідність до Конституції України [50] з урахуванням відповідних європейських стандартів та висновку Венеціанської комісії;

– внести зміни до Закону про вибори народних депутатів України від 17 листопада 2011 р. [98] з тим, щоб встановити належні процедури організації дострокових виборів у разі розпуску парламенту;

– передбачити зміну системи виборів до Верховної Ради, наприклад, шляхом введення відкритих партійних списків, у яких виборці зможуть вказувати свої уподобання щодо конкретних кандидатів, включених до партійних списків, запропонованих політичними партіями (блоками), та шляхом поділу країни на різні виборчі округи;

– провести реформування судової системи на підставі Концепції вдосконалення судочинства, схваленої Президентом України 10 травня

⁵² Зобов'язання щодо приведення Закону України «Про Кабінет Міністрів України» від 21 грудня 2006 р. № 514-V у відповідність до Конституції України виконане шляхом прийняття Закону України «Про Кабінет Міністрів України» від 27 лютого 2014 р. № 794-VII [106].

2006 р. з метою створення незалежної та ефективної судової системи в Україні з урахуванням нещодавнього висновку Венеціанської комісії» [107].

Після президентських виборів 2010 року та створення нової правлячої коаліції в Україні Рада Європи в особі Парламентської Асамблеї у відповідній резолюції знову висловила сподівання на пришвидшення процесу виконання зобов'язань України перед Радою Європи. Також ПАРЕ привітала прагнення впровадження демократичних реформ, але обережно застерігала нову правлячу політичну силу щодо негативних наслідків, які можуть виникнути в разі поспішного запровадження зазначених реформ.

Наступна Резолюція 1862, прийнята ПАРЕ 26 січня 2012 р. [346], на жаль, знову констатувала вельми повільний рух України у виконанні прийнятих зобов'язань. Увагу ПАРЕ не могли не привернути події, пов'язані і з ув'язненням колишніх членів уряду та сама процедура судового розгляду цих справ. Зокрема, ПАРЕ у зазначеній Резолюції висловлювала занепокоєння обставинами порушення кримінальних справ проти таких осіб, як колишній Прем'єр – міністр України Юлія Тимошенко, колишній Міністр внутрішніх справ України Юрій Луценко, колишній перший заступник Міністра юстиції Євген Корнійчук та колишній виконуючий обов'язки Міністра оборони Валерій Іващенко.

Зазначені кримінальні справи були порушені за статтями 364 та 365 Кримінального кодексу України від 5 квітня 2001 р. № 2341-III [57], а саме зловживання владою та перевищення службових повноважень. На думку експертів ПАРЕ, ці статті можна трактувати досить широко та вони можуть бути застосовані до звичайних політичних рішень. У цьому сенсі Асамблея нагадує Україні про принципи верховенства права та закликає владу внести відповідні зміни до зазначених статей та зняти звинувачення проти колишніх членів Уряду. Зокрема ПАРЕ наголосила, що: «Оцінка політичних рішень та їх наслідків є прерогативою парламенту та в решті-решт виборців, а не судів» [346].

Асамблея зазначила, що вона неодноразово звертала увагу на те, що недоліки судової системи викликають системні проблеми. Зазначені недоліки та проблеми не є чимось новим та вже протягом тривалого часу викликають занепокоєння Асамблеї. На думку ПАРЄ, серед багатьох інших проблем основними були і залишаються відсутність незалежності судової системи, надзвичайна тривалість досудового слідства, відсутність рівності між сторонами захисту та обвинувачення у судових процесах, що, зокрема, проявляється на користь обвинувачення. ПАРЄ у цьому сенсі неодноразово закликала реформувати прокуратуру України та привести діяльність цього органу у відповідність із стандартами Ради Європи. Зазначена Резолюція зазначила й декілька позитивних моментів, зокрема збільшення систематичних звернень влади до Венеціанської комісії, хоча ПАРЄ, на жаль, констатує, що не завжди Україна бере до уваги висновки Комісії.

Асамблея схвалила факт запровадження низки реформ у сфері інтеграції української економіки до Європейського економічного простору; також Асамблея визнала головні висновки 15-го саміту Україна – ЄС [335] щодо погодження курсу української політики на підписання Угоди про асоціацію з ЄС. Крім цього, ПАРЄ схвально відгукнулася щодо деяких законодавчих ініціатив та кроків, зокрема стосовно виборчого законодавства, а саме закону про парламентські вибори [98].

Разом з тим у пункті 17 Резолюції 1862 (2012) [346] Асамблея ще раз нагадала Україні, що зобов'язання, які Україна взяла на себе у 1995 році, не є виконаними у повній мірі. Уряд і Верховна Рада України з її політичними фракціями, що існували протягом всього цього часу, у повній мірі розділяють відповідальність за провал у виконанні взятих зобов'язань. У зв'язку з цим ПАРЄ знову й знову закликала політичні сили України невідкладно провести усі необхідні реформи, що дозволять виконати всі взяті при вступі до РЄ зобов'язання та нададуть можливість побудови міцної демократії в країні.

Широкомасштабні політичні трансформації, які відбулися в Україні внаслідок глибокого конфлікту між владою і громадянським суспільством під загальною назвою «Євромайдан», спровокували цілу низку подій, які виявили надзвичайно складні суспільно-політичні проблеми, що стали новим викликом сьогодення для всього українського суспільства та загалом для всієї міжнародної спільноти. Події осені – зими 2013/2014 років змусили не тільки Раду Європи, а й весь світ звернути увагу на Україну та констатувати глибоку політичну кризу, й, на жаль, повне нехтування основними демократичними інституціями, правами та свободами людини й громадянина.

Проєвропейська політика України, про яку офіційно заявляла влада, виявилася лише декларацією. Дієві політичні рішення, що в майбутньому надали б змогу країні приєднатися до європейської спільноти в якості повноправного члена, не були прийняті. Гальмування цього процесу з боку керівництва країни та небажання провести широкі консультації з населенням щодо геополітичного курсу країни з метою досягнення відповідного консенсусу, призвели до спалаху широкомасштабних масових заворушень. Парламентська Асамблея Ради Європи не залишилася осторонь подій, що відбулися в Україні. Відносини Асамблеї та України не припинилися та не загострилися у зв'язку і з тим фактом, що ані уряд, ані парламент України виявилися неготовими до того, щоб у демократичний спосіб врегулювати ситуацію, що склалася. Офіційна реакція ПАРЄ на події в Україні знайшли своє відображення, зокрема, у таких документах, як: Резолюція 1974 (2014) від 30 січня 2014 р. [344] і Резолюція 1988 (2014) від 9 квітня 2014 р. [320].

У Резолюції 1974 (2014) ПАРЄ висловила своє глибоке занепокоєння щодо раптової зміни політичного курсу нашої держави. Зокрема у пункті 3 зазначеної Резолюції вказано: «21 листопада 2013 року влада і словом, і ділом серйозно підтримувала підписання Угоди про асоціацію з Європейським Союзом на саміті у м. Вільнюсі в листопаді 2013 року. Тому Асамблея шкодує, що раптова зміна політики була вчинена без необхідних

консультацій із суспільством і без будь-яких спроб пошуку загальнонаціонального консенсусу. Це підриває демократичну легітимність рішення призупинити підписання угоди в очах української громадськості, що також видно з початку масових загальнонаціональних протестів, які стали наслідком цього. Тому Асамблея закликає владу до відкритих, чесних та ефективних переговорів з опозицією, до негайного пошуку єдиного погодженого рішення щодо геополітичного напрямку, подальшого демократичного розвитку, а також конституційного ладу країни» [344].

Асамблея також відреагувала на заяви українських політиків з приводу того, що зміна політичного курсу країни була здійснена під тиском Російської Федерації. Зокрема, у пункті 4 Резолюції 1974 (2014) [344] Асамблея бере до відома, що: «рішення не підписувати Угоду про асоціацію було прийнято під сильним тиском з боку Російської Федерації, і особливо погрозою з боку Росії закрити свої кордони для товарів, що походять з України, якщо Угоду про асоціацію буде підписано. Загроза економічних чи політичних санкцій з метою впливу на політичні рішення в іншій країні суперечить загальноприйнятим дипломатичним та демократичним нормам і є неприпустимою. У зв'язку з цим Асамблея хотіла б нагадати Російській Федерації про її вступні зобов'язання, що звучать таким чином: «засудити як неправильну концепцію двох різних категорій іноземних країн, коли деякі з них вважаються зоною особливого впливу під назвою «близького зарубіжжя» і утримуватися від заохочення географічної доктрини зон привілейованих інтересів» [344].

Різке засудження з боку ПАРЄ викликали, з одного боку, спроби насильницького розгону демонстрантів і надмірне застосування сили з боку правоохоронців, а з іншого, – жорстокі зіткнення і провокації, ініційовані праворадикальними демонстрантами. Загалом повна недієздатність української влади, її суперечливі дії та рішення, непродумані, нелогічні та недемократичні спроби зупинити хвилі масових протестів, а також повний провал роботи Верховної Ради, як єдиного органу народного

представництва, змусили ПАРЄ зовсім по-іншому поглянути на Україну і зробити невтішні висновки.

Пункт 13 Резолюції 1974 (2014) [344] наголошує на такому: «Зважаючи на ескалацію насильства і порушення європейських стандартів демократії і прав людини, з Україною не може бути «звичних відносин». Асамблея шкодує, що Верховна Рада посприяла насильницькій ескалації кризи, коли було прийнято спірні закони, що обмежують протести громадян. Верховна Рада повинна нести повну відповідальність за свою роль і використовувати всі інструменти, які має у своєму розпорядженні, щоб посприяти досягненню мирного вирішення кризи шляхом переговорів. Зважаючи на скасування зазначених законів, що обмежують мирні протести, Асамблея робить висновок, що Верховна Рада все ж таки має намір відігравати таку роль. Це, отже, не передбачає розгляду можливості призупинення права голосу української делегації в Асамблеї на цей момент. Тим не менш, Асамблея може розглянути такі санкції під час часткової сесії у квітні 2014 року, якщо грубі порушення прав людини будуть продовжуватися або якщо протест на Майдані буде розігнано силою» [344].

Також варто зазначити, що подальший розвиток подій в Україні, який набув ще більше драматичного розвитку, змусив спостерігачів від ПАРЄ ще не один раз відвідати країну з метою моніторингу ситуації задля надання оцінки та можливості підтримати нові демократичні зрушення. Зокрема варто зазначити, що 22 березня 2014 р. відбулася зустріч в. о. Президента України, Голови Верховної Ради України Олександра Турчинова з делегацією Парламентської Асамблеї Ради Європи у складі Президентської комісії та співдоповідачів Моніторингової комісії по Україні на чолі з Президентом ПАРЄ Анною Брассер. Під час зустрічі обговорювалася поточна ситуація, що склалася в Україні, особлива увага була приділена ситуації, що склалася навколо Автономної Республіки Крим.

Олександр Турчинов, як представник нової влади, надав гарантії того, що серед першочергових питань, які будуть вирішені, стануть питання

«реформування силових структур, судової та адміністративної системи – усе, щоб відповідати критеріям ЄС та ПАРЄ щодо демократизації України». Однак він зазначив, що «на шляху стабілізації ситуації в Україні стала цинічна агресія Російської Федерації на території Криму. Ми сподіваємося на реальну підтримку наших стратегічних партнерів та гарантів нашої територіальної цілісності» [38].

У свою чергу Анна Брассер наголосила, що в ПАРЄ надзвичайно занепокоєні агресією Російської Федерації проти України, та запевнила в тому, що ПАРЄ суворо засуджує дії Росії в Криму. Така позиція Президента ПАРЄ підтримана в наступній Резолюції 1988 (2014) [320], прийнятій Асамблеєю під час квітневої сесії 2014 року. Зазначена Резолюція ПАРЄ є надзвичайно важливою, адже ПАРЄ висловила в ній своє повне визнання легітимності нової влади в Україні. Асамблея, незважаючи на суворий осуд злочинних наказів, що зробили можливим розстріл людей на Київському Майдані, констатувала, що Верховна Рада України в умовах надзвичайної політичної кризи зуміла об'єднати зусилля та шляхом досягнення консенсусу змогла змінити владу в країні.

У пункті 4 вказаної Резолюції [320] ПАРЄ висловила такі сподівання: «Асамблея вважає, що нова політична обстановка, яка сформувалася в результаті подій на Майдані між 18 і 21 лютого, і зміна влади відкрила вікно можливостей для демократичного розвитку України. Це вікно можливостей зараз важливо використовувати для встановлення дійсно демократичної та інклюзивної системи управління державою, яка стане гарантією і способом зміцнення єдності країни. Щоб повною мірою відновити верховенство права, Асамблея закликає провести негайне роззброєння незаконних збройних формувань та окремих осіб в Україні і до подальших заходів влади щодо захисту громадян України від корупції у всіх громадських структурах» [320].

Також варто наголосити, що ПАРЄ звернула увагу на ті основні законодавчі зміни, які здійснила Верховна Рада України. До них слід віднести ухвалення українським парламентом таких документів, як: Закон

України «Про відновлення дії окремих положень Конституції України» від 21 лютого 2014 р. [100]; Постанову Верховної Ради України «Про текст Конституції України в редакції 28 червня 1996 року, із змінами і доповненнями, внесеними законами України від 8 грудня 2004 року № 2222-IV, від 1 лютого 2011 року № 2952- VI, від 19 вересня 2013 року № 586-VII» від 22 лютого 2014 р. [134]; Постанову Верховної Ради України «Про самоусунення Президента України від виконання конституційних повноважень та призначення позачергових виборів Президента України» від 22 лютого 2014 р. [133], Постанову Верховної Ради України «Про покладення на Голову Верховної Ради України виконання обов'язків Президента України згідно із статтею 112 Конституції України» від 23 лютого 2014 р. [108] тощо.

ПАРЄ в котрий раз наголосила на необхідності продовження реформ, зокрема у пунктах 7 та 8 Резолюції 1988 (2014) [320] зазначено: «Наступні парламентські вибори повинні бути проведені на основі нового єдиного виборчого кодексу та регіональної пропорційної виборчої системи, як це вже рекомендували Асамблея і Венеціанська комісія. Щоб цей кодекс був впроваджений без зволікань, Асамблея рекомендувала Верховній Раді розробити його на базі проекту, підготовленого робочою групою Ключковського, до якої увійшли представники всіх політичних сил і який отримав схвалення Венеціанської комісії. Конституційна реформа і впровадження нового виборчого кодексу зараз повинні стати пріоритетами для української влади. Однак, також вимагає якнайшвидшого розгляду та впровадження широкомасштабна судова реформа і децентралізація влади, включаючи зміцнення місцевих і регіональних інститутів управління» [320].

Не минули уваги спостерігачів ПАРЄ й драматичні події, пов'язані із загостренням відносин між Україною та Російською Федерацією. Російська військова агресія на території Кримської автономії та подальша анексія півострову не могли не викликати різкого засудження з боку світової спільноти, ОБСЄ та Ради Європи. ПАРЄ висловила своє різке засудження та

констатувала порушення з боку РФ норм міжнародного права, зокрема, Статуту ООН [156], Гельсінського Акту НБСЄ [36] і Статуту Ради Європи [157].

У Резолюції 1988 (2014) [320] чітко зазначено, що ПАРЄ та Рада Європи не визнають жоден з аргументів, що їх надає Російська Федерація на виправдання своїх дій в Криму, так як ці аргументи не мають фактичного підґрунтя та доказів. Зокрема, це стосується небезпеки для етнічних росіян, на чому наполягала Російська Федерація. Також ПАРЄ чітко наголосила, що не визнає результатів референдуму 16 березня 2014 р., який був організований на території Автономної Республіки Крим, адже на думку ПАРЄ: «ідея входження до складу Російської Федерації не була поширена і не мала широкої підтримки в політичному порядку денному серед населення Криму до російської військової інтервенції. Асамблея вважає, що прагнення до відокремлення та інтеграції до складу Росії було спровоковано владою Росії під прикриттям військової інтервенції» [320].

У пункті 16 Резолюції 1988 (2014) [320] ПАРЄ чітко визначає: «Так званий референдум, який був організований в Криму 16 березня 2014 р., є неконституційним згідно з Конституціями Криму і України. Крім того, повідомлення про явку та його результати є неправдоподібними. Результат цього референдуму і незаконна анексія Криму Російською Федерацією, у зв'язку із цим, не мають юридичної сили і не визнаються Радою Європи. Асамблея підтверджує свою рішучу підтримку незалежності, суверенітету і територіальної цілісності України. У зв'язку з денонсацією Російською Федерацією угод, укладених з Україною у 1997 році про розміщення Чорноморського флоту в Криму [163], Асамблея закликає Росію вивести свої війська з Криму негайно». Крім того, ПАРЄ, враховуючи ситуацію, що склалася в Україні на момент прийняття цієї Резолюції, закликала всі країни Європейського регіону вивчити можливість укладання відповідних міжнародних угод задля гарантування безпеки, суверенітету та територіальної цілісності України.

У зв'язку із ситуацією, що склалася навесні 2014 року навколо Кримського півострову, питання прав та свобод кримських татар стало ще гострішим. Офіційною позицією представників кримських татар щодо анексії Криму та референдуму, який проводився на території півострова, є категоричне невизнання. Парламентська Асамблея протягом зустрічей, що відбулися із кримськотатарськими лідерами, неодноразово висловлювала свою підтримку та заявляла про невизнання легітимності референдуму 16 березня 2014 р.

Окрім того, ПАРЕ ще більше, ніж до того, стурбована не тільки становищем прав корінного населення півострову, а загалом станом із дотриманням прав людини. Марієтта де Пурба-Лундін (Marietta de Pourbaix-Lundin) у своєму письмовому запиті № 661 від 27 травня 2014 р. до Комітету Міністрів Ради Європи доводить до відома Комітету Міністрів про ситуацію, що склалася з приводу п'ятирічної заборони Мустафі Джемілеву в'їзду на Кримський півострів. Зазначене рішення було прийняте Російською Федерацією після того, як кримськотатарська громада півострова на чолі із М. Джемілевим висловила рішучу позицію щодо анексії Криму та результатів Кримського референдуму. На підставі наведеної у запиті інформації, ПАРЕ в особі Марієтти де Пурба-Лундін, просить Комітет Міністрів РЄ надати відповідь, які саме заходи будуть вжиті щодо Російської Федерації задля того, щоб припинити порушення прав людини, а саме права людини мати можливість повернення додому, прикладом порушення якого є ганебний випадок із М. Джемілевим [304].

На нашу думку, слід звернути увагу й на той факт, що Статут Ради Європи [157] і Правила процедури Ради Європи [328] не передбачають швидкого припинення членства у цій організації, в тому числі й за порушення або невиконання зобов'язань, взятих при вступі. Ми вважаємо, що зазвичай ПАРЕ лише декларує своє несхвальне ставлення та наміри про виключення або призупинення повноважень делегації країни-члена, що порушує ті чи інші принципи Ради Європи або не виконує зобов'язання. Як

вже зазначалося вище, на практиці відомі два випадки жорсткої реакції Ради Європи на порушення, – мова йде про Республіку Білорусь і Російську Федерацію. Республіка Білорусь була позбавлена статусу «спеціального гостя» у зв'язку із невідповідністю внутрішньої політики держави стандартам Ради Європи. Однак, тут варто відзначити, що Республіка Білорусь так і не стала повноправним членом Ради Європи. Стосовно другого випадку Асамблея прийняла рішення призупинити права делегації Російської Федерації у ПАРЄ у зв'язку із втручанням останньої у внутрішню політику України у 2014 році.

Стосовно України також можна констатувати вельми повільний процес переходу нашої держави до демократичних засад існування, що б відповідали стандартам Ради Європи. Україна, задекларувавши наміри швидкого виконання вимог РЄ, на практиці від самого початку не змогла їх виконати, а РЄ, в свою чергу, довела неефективність політичних інструментів впливу на державу-порушника.

У зв'язку із цим вважається за потрібне ініціювати процес перегляду механізмів здійснення процедури моніторингу, а саме розробити ефективніший та дієвий комплекс заходів впливу (санкцій) на країни, що порушують взяті на себе зобов'язання при вступі. Задля цього делегації Верховної Ради України пропонується ініціювати спільно з іншими членами ПАРЄ, а також членами її Моніторингової комісії, розробку проекту змін до процедури проведення моніторингу, де встановити чіткі, прозорі та швидкі методи впливу на країну, що порушує свої зобов'язання.

Однак, незважаючи на наявність потреби здійснити певні реформи в роботі та внутрішньо-організаційній структурі Ради Європи, з упевненістю можна стверджувати, що для України та багатьох інших європейських держав правовий інструментарій Ради Європи ще протягом тривалого періоду буде мати величезне значення в процесі адаптації національного законодавства до європейських стандартів. Також безперечним є той факт, що Європейський Союз у найближчому майбутньому не перетвориться у

загальноєвропейське об'єднання, а отже, Рада Європи збереже за собою одну із провідних ролей в Європейському регіоні.

Події, що відбулися в Україні у 2013–2014 роках, довели важливість активної участі таких міжнародних організацій, як Рада Європи в житті нашої країни. Наразі перед Радою Європи та її Парламентською Асамблеєю стоїть важливе питання допомогти Україні на шляху її демократичних перетворень та проявити стійкість та витримку. ПАРС, завдяки дуже розвиненій формі правової інтеграції своїх рішень, має усі можливості посприяти прийняттю та імплементації тих самих важливих рішень, які можуть та повинні стати основою нових демократичних правових механізмів, що повинні, нарешті, запрацювати в Україні.

Багаторічна співпраця ПАРС та України свідчить про те, що незважаючи на, з одного боку, повільний рух України в процесі виконання вимог РЄ, а з іншого боку, – на відсутність у Раді Європи та ПАРС дієвих механізмів спонукання України до виконання взятих при вступі зобов'язань, членство України в Раді Європи та безпосередня співпраця з цією організацією, зокрема через її Парламентську Асамблею, є надзвичайно ефективним та результативним для обох сторін. ПАРС сприяла та сприяє розв'язанню багатьох проблем, які постають перед Україною на шляху її демократичного розвитку. Варто відзначити, що за активного сприяння ПАРС та її Комісії з моніторингу в Конституції України 1996 р. [50] були враховані вимоги Статуту Ради Європи щодо прав людини: «Утвердження і забезпечення прав і свобод людини є головним обов'язком держави» [50, ст. 3].

До основних досягнень ПАРС в Україні у сфері дотримання прав і свобод людини й громадянина, окрім зазначеного вище, можна віднести скасування смертної кари, визнання юрисдикції Європейського суду, сприяння захисту прав національних меншин, запровадження європейських принципів місцевого самоврядування, сприяння проведенню судової реформи. 20 червня 2014 р. Міністр юстиції України П. Д. Петренко

підписав протоколи № 15 [318] і № 16 [319] до Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод [210].

Участь української делегації в ПАРЄ відкрила шлях для України долучитися до створення європейського права. Завдяки ПАРЄ, парламентарі України залучені до вирішення нагальних загальноєвропейських проблем, зокрема щодо формування загальноєвропейської системи безпеки, яка так гостро постала для самої України та в цілому для Європи і світу, до розробки правових механізмів, що спрямовані запобігти торгівлі людьми та регулювання міграційних потоків у Європі тощо. За ініціативи Ради Європи і Парламентської Асамблеї Україна залучена до багатьох програм та заходів, що їх проводить Рада Європи. За майже 20-річний термін членства в цій організації та завдяки активному сприянню ПАРЄ, Україна приєдналася більше ніж до 60 договорів Ради Європи.

Окрім того, починаючи із 1995 року, в Україні функціонував Центр інформації та документації Ради Європи, який згодом був перейменований у Бюро інформації РЄ. Після підписання 6 листопада 1996 р. Меморандуму про взаєморозуміння між Урядом України і Радою Європи в Україні [74] розпочав роботу Офіс Ради Європи. У свою чергу, при Раді Європи у м. Страсбурзі діє Постійне представництво України. Рада Європи є ініціатором багатьох проектів в Україні. До основних нині працюючих можна віднести проекти, щодо «Впровадження європейських стандартів в українському медійному середовищі», «Посилення місцевої демократії та підтримка реформ місцевого самоврядування в Україні», «Підтримка реформи кримінальної юстиції», «Зміцнення та захист прав дітей в Україні», «Запобігання та боротьба з насильством щодо жінок та домашнім насильством в Україні», «Посилення боротьби з жорстоким поводженням і безкарністю у країнах Південного Кавказу, Молдові та Україні», «Посилення інституційної спроможності органів місцевого самоврядування в Україні», «Посилення спроможностей адвокатів та правозахисників щодо реалізації на національному рівні положень Європейської конвенції з прав людини та

Європейської соціальної хартії (переглянутої)» [90].

За активного сприяння ПАРЕ Рада Європи на сьогодні розробила стосовно України три плани дій [90], які передбачають реалізацію багатьох проектів, спрямованих на забезпечення захисту прав людини, утвердження верховенства права та демократії та загалом покликані сприяти якомога швидшому виконанню Україною своїх зобов'язань як країни – члена Ради Європи. Проекти, включені у зазначені плани дій, фінансуються за рахунок коштів регулярного бюджету Ради Європи та добровільних внесків. Окрім цього, кошти на окремі проекти збирає Представник Генерального Секретаря Ради Європи на основі узгодження дій із відповідними службами Ради Європи і Делегацією ЄС в Україні.

Загальний кошторис для реалізації Плану дій Ради Європи для України на 2011–2014 рр. складає 23 991 375 євро. Загальний кошторис для реалізації Плану дій Ради Європи для України на 2015–2017 рр. складає 45 000 000 євро [90].

Масові заворушення 2013–2014 років, криза у відносинах з Російською Федерацією, а саме втручання останньої у внутрішні та зовнішні справи України, підтримка і провокування сепаратистських тенденцій на півдні та сході України, анексія Кримського півострову, військова інтервенція на територію України, прагнення стримувати проєвропейський вектор зовнішньої політики України, – все це виявило та загострило величезну кількість невирішених питань, що існують всередині держави.

Зазначені події також продемонстрували нездатність або небажання світової спільноти адекватно реагувати на протиправні дії, які вчиняються щодо України. Міжнародно-правові гарантії та багатосторонні відносини з інститутами міжнародної безпеки не виявилися ефективними у нівелюванні агресії Російської Федерації на території України.

З іншого боку, варто зазначити, що події 2013–2014 років в Україні призвели до інтенсифікації двосторонньої співпраці між Україною та Радою Європи і довели, що РЄ готова надати усіляку допомогу Україні у

врегулюванні політичної кризи, а також сприяти нашій країні на обраному шляху європейської інтеграції. Президент ПАРЄ Анна Брассер під час Міністерської Конференції, що відбулася у травні 2014 р. у м. Відні, зазначила наступне: «Якщо ви запитаете мене про три пріоритети для Ради Європи на сьогодні, то я відповім, що це Україна, Україна й ще раз Україна» [309].

Визначаючи, тим самим, серед пріоритетних напрямків своєї діяльності врегулювання ситуації в Україні, ПАРЄ наразі спрямовує свою діяльність на вирішення таких нагальних проблем, як:

- пошук зниклих за час конфлікту на сході України [270];
- гуманітарна ситуація з біженцями та переміщеними особами на Україні [347];
- захист безпеки журналістів та представників засобів масової інформації [317];
- виконання рішень Європейського суду з прав людини [252] та
- продовження моніторингових процедур [351].

Підводячи підсумки до підрозділу 3.2. нашої дисертаційної роботи, варто сказати, що:

1. На сьогодні, незважаючи на повільне виконання Україною своїх зобов'язань перед Радою Європи та загальний незадовільний розвиток демократії у нашій країні, багаторічна співпраця України та ПАРЄ свідчить про рішуче прагнення цієї організації продовжувати двосторонню співпрацю з Україною.

2. Зволікання України у виконанні задекларованих зобов'язань, на нашу думку, також безпосередньо пов'язане з таким явищем, як досить м'яка політика Ради Європи стосовно застосування санкцій до тих членів, які не виконують або неналежним чином виконують свої обов'язки.

3. Після приєднання України до Ради Європи, а також ратифікації основних договорів цієї організації правова система України зазнала значних перетворень у напрямку демократизації, верховенства права та захисту прав

людини. Членство України в Раді Європи дозволило нашій державі стати частиною спільного європейського правового простору.

4. Висновок ПАРЄ № 190 від 26 вересня 1995 р. «Щодо заявки на вступ України» зобов'язав Україну виконати низку вимог задля приведення українського законодавства у відповідність до вимог Статуту Ради Європи і загальних принципів демократії та прав людини. Зазначені вимоги, повільно але поступово виконуються Україною.

5. Процедура моніторингу виконання Україною добровільно взятих на себе при вступі до Ради Європи зобов'язань, резолюцій та рекомендацій, що приймалися ПАРЄ стосовно України, та прогресу у виконанні зазначених зобов'язань впевнено сприяють імплементації демократичних європейських принципів до національного законодавства України.

Висновки до Розділу 3

1. З урахуванням наведеного вище вбачається, що після вступу України до Ради Європи і ратифікації основних конвенцій та договорів Ради Європи, правова система України піддалася значним перетворенням у напрямку демократизації, верховенства права та захисту прав людини. Членство України в Раді Європи відкрило нову главу в історії нашої держави, адже Україна стала частиною спільного європейського правового простору.

2. Рішуче прагнення України приєднатися до Ради Європи було належним чином оцінене цією організацією, що проявилось у доволі швидкому вступі України до Ради Європи.

3. Належним буде відзначити вагому роль делегації Верховної Ради України другого скликання та загалом парламентської дипломатії, що пришвидшила процес отримання Україною права бути членом Ради Європи.

4. Вступ України до Ради Європи із наданням їй 12 місць у Парламентській Асамблеї Ради Європи дозволив народним представникам

усіх політичних сил Українського парламенту долучитися до найбільшого європейського парламентського форуму.

5. 26 вересня 1995 р. ПАРЄ проголосувала за Висновок № 190 «Щодо заявки на вступ України», який зобов'язував Україну виконати низку вимог задля приведення українського законодавства у відповідність до вимог Статуту Ради Європи і загальних принципів демократії та прав людини.

6. Добровільна згода України виконати сформульовані у Висновку ПАРЄ вимоги означала проведення масштабних перетворень та реформ всієї законодавчої сфери нашої країни, а також обов'язок ратифікувати цілу низку конвенцій та договорів Ради Європи в чітко обумовлений термін.

7. Добровільно взяті згідно з Висновком ПАРЄ № 190 зобов'язання потягли за собою процедуру моніторингу їх виконання органами ПАРЄ.

8. Аналіз процедури моніторингу України з боку ПАРЄ виявив низку гострих невирішених проблем. Тривалість процедури моніторингу викликана, з одного боку, відсутністю політичної волі у керівництва України до проведення реформ, а з іншого боку, – відсутністю у ПАРЄ дієвих механізмів впливу на країну-порушника. Все це дає підстави зробити висновки, що не тільки Україна, а й сама міжнародна організація Рада Європи мають пройти процес реформування, як із зовні, так і всередині.

9. Рада Європи має переглянути цілі та методи своєї діяльності з урахуванням вимог сьогодення. Особливої уваги потребує реформування у сфері проведення моніторингових процедур та, насамперед, запровадження дієвих санкцій проти держав-членів, що порушують або зволікають у виконанні взятих на себе при вступі до Ради Європи зобов'язань.

10. Доцільним, на нашу думку, є внесення змін до статутних документів Ради Європи в частині повноважень і статусу Парламентської Асамблеї, адже реальні повноваження ПАРЄ, її роль і значення в системі органів Ради Європи вже давно вийшли за рамки, закріплені в чинному Статуті Ради Європи та інших документах цієї організації.

ВИСНОВКИ

У дисертації наведене теоретичне узагальнення і вирішення наукового завдання, що полягає у формулюванні теоретично та практично обґрунтованих висновків щодо визначення правової природи, компетенції, складу, порядку формування, правових засад функціонування та юридичної сили документів Парламентської Асамблеї Ради Європи, а також особливостей міжнародно-правового співробітництва між Україною та ПАРЄ.

Отримані в процесі дослідження важливі теоретичні і практичні результати конкретизуються у таких положеннях.

1. Географічна Європа є осередком зародження і подальшого укріплення демократії та світового парламентаризму. Перші ідеї об'єднати Європу в рамках єдиної міжнародної організації з органом міжпарламентського співробітництва з'являються ще в другій третині XV ст. Тому створення саме на території географічної Європи Міжпарламентського союзу як першої у світі міжнародної парламентської організації, а згодом – міжнародних міжурядових організацій із парламентськими органами та їх подальший розвиток, є цілком закономірним. Інтенсифікація еволюції парламентаризму у практиці міжнародних організацій спостерігається в кінці XX – на початку XXI ст.

2. Становлення парламентської складової міжнародних організацій відбувається паралельно із розвитком та підвищенням ролі парламентської дипломатії, яку ми визначаємо як спеціальну форму міжнародно-правових відносин, що використовується у діяльності представників національних парламентів в рамках їх участі у міжнародних парламентських інституціях (а також в інших міжнародних форматах парламентської взаємодії) задля представництва та захисту інтересів своїх виборців на міжнародному рівні. Наразі парламентська дипломатія уособлює прогресивний вид взаємодії між

державами, якому притаманна більша гнучкість та оперативність у порівнянні з іншими видами дипломатичних зносин.

3. У сучасних міжнародних відносинах продовжується процес розвитку парламентаризму, який відбувається вже не в межах окремо взятих національних правопорядків, а на міжнародному рівні – всередині міжнародних парламентських організацій. Надаючи оцінку історичному аспекту розвитку міжнародних парламентських органів, можна з упевненістю констатувати, що на сьогоднішній день такі органи стали важливим засобом регулювання міжнародних відносин.

4. Рада Європи, створена у 1949 році як європейська міжнародна міждержавна організація, заснувала у своїй структурі першу в історії європейську міжпарламентську інституцію – Парламентську Асамблею.

5. У процесі своєї діяльності Парламентська Асамблея довела здатність змінюватися на вимогу сучасних потреб, проявила гнучкість та змогла адаптуватися до кардинальних змін, що відбулися в Європі та світі за останні десятиліття. Зокрема саме ПАРЕ розробила механізми для залучення постсоціалістичних країн Центральної та Східної Європи до спільноти держав – членів Ради Європи (спочатку через статус «спеціального гостя», а згодом – через статус члена цієї організації).

6. Парламентська Асамблея (разом з Комітетом Міністрів) є одним із двох головних статутних органів Ради Європи. Склад ПАРЕ формується із представників парламентів усіх 47 держав – членів Ради Європи, з урахуванням принципів політичної та гендерної рівності. Завдяки зазначеним принципам формування, ПАРЕ представляє інтереси основних європейських політичних сил і за своєю правовою природою є органом міжпарламентського співробітництва (із найбільш широким представницьким складом на території Європи).

7. ПАРЕ пропонує різноманітні форми участі у своїй роботі і для тих держав, які не є членами Ради Європи за територіальним критерієм (оскільки знаходяться за межами географічної Європи), однак прагнуть при цьому

долучитися до загальноєвропейських демократичних цінностей. Для таких країн ПАРЄ запровадила статус «спостерігача» і «партнера за демократію».

8. ПАРЄ самостійно визначає свій порядок денний. Основний формат роботи ПАРЄ – це проведення чергових та позачергових пленарних засідань, на яких депутати ПАРЄ обговорюють та вирішують актуальні питання європейської та міжнародної політики, питання юридичного і соціального характеру, охорони здоров'я, культури, науки, питання прав людини, прав національних меншин, прав мігрантів та біженців, а також питання свободи слова та питання додержання загальних демократичних цінностей. Результати роботи ПАРЄ суттєво впливають на визначення напрямків діяльності усієї Ради Європи.

9. Аналіз юридичної природи рекомендацій (recommendations), резолюцій (resolutions), висновків (opinions), а також звітів комісій (committee opinions), пропозицій (motions) та письмових заяв (written declarations), що приймаються від імені ПАРЄ, дає змогу зробити однозначні висновки щодо їх здатності впливати на рішення Комітету Міністрів Ради Європи. Положення, закріплені у документах Парламентської Асамблеї, мають важливе значення для держав – членів Ради Європи, оскільки спонукають їх до приведення власних національних законодавств до європейських демократичних стандартів.

10. Дослідження правової природи ПАРЄ, її діяльності, документів та рішень, що приймаються в процесі її роботи, а також врахування впливу, який Асамблея здійснює на Комітет Міністрів, дає змогу зробити висновок, що ПАРЄ вийшла за рамки дорадчого органу, а її консультативний статус поступово еволюціонував і набув ознак впливовості.

11. Реально існуюча компетенція ПАРЄ дає підстави вважати, що чинні правові засади функціонування ПАРЄ, а саме Статут Ради Європи і статутні резолюції, наразі не відображають фактичної ролі, значення та компетенції, якими в дійсності володіє Парламентська Асамблея. Тому існує нагальна потреба у внесенні змін до Статуту Ради Європи та інших

статутних документів з метою закріплення і чіткого визначення повноважень, компетенції та юридичної сили рішень ПАРЄ.

12. Виникнення та діяльність інших європейських міжнародних організацій та наднаціональних інституцій зумовлюють проведення масштабних реформ як самої Ради Європи, так і її Парламентської Асамблеї. Зокрема, як було висвітлено у дисертаційній роботі, суттєвих змін і перегляду потребує процес проведення моніторингу ПАРЄ щодо держав – членів Ради Європи на предмет виконання ними добровільно взятих під час вступу до цієї організації зобов'язань.

13. Висновок ПАРЄ № 190 від 26 вересня 1995 р. «Щодо заявки на вступ України» ініціював широкомасштабні політичні та законодавчі реформи у нашій країні, що безумовно несуть юридично обов'язковий характер на рівні національного законодавства України.

14. Процедура моніторингу, яку ПАРЄ проводить щодо України, безпосередньо сприяла приєднанню нашої держави до Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод 1950 року, ратифікації Протоколу № 6 до цієї Конвенції, який передбачає скасування смертної кари в мирний час, а також визнанню юрисдикції Європейського суду, захисту прав національних меншин, запровадженню європейських принципів місцевого самоврядування, проведенню судової, адміністративної та інших реформ.

15. Членство України в Раді Європи забезпечує участь представників усіх політичних сил Українського парламенту в роботі Парламентської Асамблеї. Безпосередня участь українських парламентарів в роботі комісій та політичних груп, що формують внутрішню структуру ПАРЄ, ефективно сприяє долученню України до правового простору Ради Європи.

16. Сучасний стан міжнародних відносин вимагає тісного міжнародно-правового співробітництва між всіма державами Європи. Завдяки своєму широкому представницькому складу, Парламентська Асамблея Ради Європи створює реальні можливості для вирішення нагальних і важливих питань загальноєвропейського і світового значення.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Альчіде Де Гаспері : промова [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.coe.int/en/web/about-us/founding-fathers>
2. Антологія лібералізму: політико-правничі вчення та верховенство права / упоряд. С. Головатий. – Київ : Вид-во «Книги для бізнесу», 2008. – 992 с. – ISBN 978-966-8865-81-7.
3. Анцупова Т. О. Процесуальне право Ради Європи: принципи, система, динаміка : дис... д-ра юрид. наук: 12.00.11 – міжнародне право / Т. О. Анцупова. – Одеса : Нац. ун-т «Одеська юридична академія», 2013. – 443 с.
4. Батыра К. И. Всеобщая история государства и права: учебник / под ред. проф. К. И. Батыра. – Москва : Юристъ, 1998. – 456 с. – ISBN 5-7975-0067-1.
5. Баймуратов М. О. Міжнародне право / М. О. Баймуратов // – Харків : Одісей, 2002. – 672 с. – ISBN 966-633-137-3.
6. Баймуратов М. А. Международное публичное право: учебник / М. А. Баймуратов. – Киев: Истина, 2004. – 552 с. – ISBN 966-374-136-5.
7. Бевин Эрнест : промова [Електронний ресурс] – Режим доступу : <http://www.coe.int/en/web/about-us/founding-fathers>
8. Бентам И. Тактика законодательных собраний. – Санкт-Петербург : Сириус, 1907. – 463 с.
9. Бостан Л. М. Історія держави і права зарубіжних країн: навчальний посібник / Л. М. Бостан, С. К. Бостан. – Київ : Центр навчальної літератури, 2004. – 672 с. – ISBN 966-8365-07-0.
10. Буроменський М. В. Политические режимы государств в международном праве (Влияние международного права на политические режимы государств) / М. В. Буроменский. – Харьков : Ксилон, 1997. – 244 с. – ISBN 966-95312-0-9.

11. Венская конвенция о представительстве государств в их отношениях с международными организациями универсального характера [Электронний ресурс]: Совершено в г. Вена 14 марта 1975 г. – Режим доступу : http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/995_254

12. Виконання Україною зобов'язань [Електронний ресурс]: Рекомендація 1416 (1999), прийнята Парламентською Асамблеєю Ради Європи 22 червня 1999 р. – Режим доступу : http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/994_599

13. Второй протокол к Генеральному соглашению о привилегиях и иммунитетах Совета Европы [Электронний ресурс]: Совершено в г. Париже 15 декабря 1956 г. – Режим доступу : http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/994_021

14. Гавриш С. Б. Парламентаризм на чолі суспільного прогресу / С. Б. Гавриш // Віче : громад.-політ. і теорет. журн. – Київ : Преса України. – 2001. – № 7 (112) – С. 3–17. – ISSN 2313–559X.

15. Глиняний В. П. Історія держави і права зарубіжних країн : навч. посіб. / В. П. Глиняний // 6-те вид. – Київ : Істина, 2010. – 786 с. – ISBN 966-7613-72-0.

16. Дамирли М. А. Право Совета Европы: схемы, таблицы, определения и комментарии / М. А. Дамирли, Т. А. Анцупова: учебн. пособие. – Изд. 2-е, изм. – Одесса: Фенікс, 2008. – 284 с. – ISBN 966-438-009-1.

17. Декларація про державний суверенітет України: Прийнята Верховною Радою Української РСР 16 липня 1990 р. № 55-XII // Відомості Верховної Ради УРСР від 31 липня 1990 р. – № 31. – Ст. 429.

18. Додатковий протокол до Європейської конвенції про інформацію щодо іноземного законодавства : Вчинено у м. Страсбург 15 березня 1973 р. // Офіційний вісник України від 26 квітня 2006 р. – 2006. – № 15. – С. 434. – Ст. 1169. – Код акту 35970/2006.

19. До парламентів і народів світу : Звернення Верховної Ради України від 5 грудня 1991 р. № 1927- XII // Відомості Верховної Ради України від 25 лютого 1992 р. – 1992. – № 8. – Ст. 199.

20. Дотримання Україною зобов'язань [Електронний ресурс] : Рекомендація 1335 (1999), прийнята Парламентською Асамблеєю Ради Європи 27 січня 1999 р. – Режим доступу : http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/994_598

21. Древаль, Ю. Д. Парламенти і парламентаризм: уроки і перспективи / Ю. Д. Древаль // Віче – Київ : Преса України. – 1999. – № 11 (92). – С. 35–42. – ISSN 2313–559X.

22. Древаль, Ю. Д. Ще раз про дефініцію понять «Парламент» і «Парламентаризм» / Ю. Д. Древаль // Парламентська реформа: теорія і практика. – 2001. – № 6. – С. 117–124.

23. Європейська конвенція про запобігання катуванням чи нелюдському або такому, що принижує гідність, поводженню чи покаранню [Електронний ресурс] : Вчинено у м. Страсбург 26 листопада 1987 р. – Режим доступу : http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_068

24. Європейська Конвенція про боротьбу з тероризмом : Вчинено у м. Страсбург 27 січня 1977 р. № ETS 90 // Офіційний вісник України від 19 квітня 2006 р. – 2006. – № 14. – С. 337. – Ст. 1055. – Код акту 35830/2006.

25. Європейська конвенція про взаємну допомогу у кримінальних справах : Вчинено у м. Страсбург, 20 квітня 1959 р. // Офіційний вісник України від 16 липня 2004 р. – 2004. – № 26. – С. 231. – Ст. 1735. – Код акту 29267/2004.

26. Європейська конвенція про видачу правопорушників : Вчинено у м. Париж 13 грудня 1957 р. // Офіційний вісник України від 16 липня 2004 р. – 2004. – № 26. – С. 223. – Ст. 1734. – Код акту 29268/2004.

27. Європейська конвенція про інформацію щодо іноземного законодавства : Вчинено у м. Лондон 7 червня 1968 р. // Офіційний вісник

України від 19 листопада 2004 р. – 2004. – № 44. – С. 362. – Ст. 2941. – Код акту 30554/2004.

28. Європейська культурна конвенція : Вчинено у м. Париж 19 грудня 1954 р. // Офіційний вісник України від 25 жовтня 2006 р. – 2006. – № 41. – С. 241. – Ст. 2781. – Код акту 37555/2006.

29. Європейська рамкова конвенція про транскордонне співробітництва між територіальними общинами або властями : Вчинено у м. Мадрид 21 травня 1980 р. // Офіційний вісник України від 15 березня 2006 р. – 2006. – № 9. – С. 200. – Ст. 585. – Код акту 35386/2006.

30. Європейська соціальна хартія (переглянута): Вчинено у м. Страсбург 3 травня 1996 р. № ETS 163 // Офіційний вісник України від 18 жовтня 2006 р. – 2006. – № 40. – С. 37. – Ст. 2660.

31. Європейська конвенція про транскордонне телебачення : Вчинено у м. Страсбург 5 травня 1989 р. № ETS 132 // Офіційний вісник України від 26 лютого 2010 р. – 2010. – С. 201. – Ст. 562. – Код акту 49633/2010.

32. Європейська хартія місцевого самоврядування : Вчинено у м. Страсбург 15 жовтня 1985 р. // Офіційний вісник України від 3 квітня 2015 р. – 2015. – С. 450. – Ст. 718. – Код акту 67165/2013.

33. Європейська хартія регіональних мов або мов меншин : Вчинено у м. Страсбург 5 листопада 1992 р. // Офіційний вісник України від 25 грудня 2006 р. – 2006. – № 50. – С. 379. – Ст. 3381. – Код акту 38101/2006.

34. Заблоцька Л. Г. Політико-правові аспекти діяльності Ради Європи: навч. посібник / Л. Г. Заблоцька, А. Л. Федорова, Т. І. Шинкаренко. – Київ : Фенікс, 2007. – 223 с. – ISBN 978-966-651-504-2.

35. Зайчук О. В. Загальна теорія держави і права (основні поняття, категорії, правові конструкції та наукові концепції): навч. посібник / за ред. О. В. Зайчука, Н. М. Оніщенко, О. Л. Копиленко. – Київ : Юрінком Інтер, 2008. – 400 с. – ISBN 978-966-667-290-5.

36. Заключительный Акт совещания по Безопасности и сотрудничеству в Европе : Совершено в г. Хельсинки 1 августа 1975 г. // Офіційний вісник

України від 11 лютого 2005 р. – 2005. – № 4. – С. 403. – Ст. 266. – Код акту 31515/2005.

37. Зібрання актів європейського права. – Київ : Право України, 2012. – Вип. 1-2 : Рада Європи / упоряд. А. Л. Федорова; за заг. ред. В. Г. Буткевича. – 616 с.

38. Зустріч в. о. Президента України Турчинова О. В. з делегацією Парламентської Асамблеї Ради Європи 24 березня 2014 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.viche.info/news/2905/?feed>

39. Ісмаїл Ахмад Правотворчість міжнародних міжурядових організацій : дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.11 / Ісмаїл Ахмад. – Київ, 1999. – 170 с.

40. Історія вчень про державу і право : підручник / за ред. проф. Г. Г. Демиденка, проф. О. В. Петришина. – Харків : Право, 2008. – 240 с. – ISBN 978-966-458-062-2.

41. Калашникова Н. В. Образование Совета Европы, его структура и основные направления деятельности : дис. ... канд. историч. наук: 07.00.03 / Н. В. Калашникова. – Ставрополь, 2004. – 255 с.

42. Коваль О. В. Акти «внутрішнього права» в діяльності міжпарламентських організацій: електронне фахове видання [Електронний ресурс] / О. В. Коваль // Форум права. – 2009. – № 3. – С. 317–321. – ISSN 1995–6134. – Режим доступу : http://nbuv.gov.ua/j-pdf/FP_index.htm_2009_3_46.pdf

43. Кодекс адміністративного судочинства України : Закон України від 6 липня 2005 р. № 2747-IV // Відомості Верховної Ради України від 9 вересня 2005 р. – 2005. – № 35/35-36, 37. – С. 1358. – Ст. 446.

44. Конвенція про відмивання, пошук, арешт та конфіскацію доходів, одержаних злочинним шляхом : Вчинено у м. Страсбург 8 листопада 1990 р. // Офіційний вісник України від 16 квітня 1998 р. – 1998. – № 13. – С. 304.

45. Конвенція про кіберзлочинність : Вчинено у м. Будапешт 23 листопада 2001 р. // Офіційний вісник України від 10 вересня 2007 р. – 2007. – № 65. – С. 107. – Ст. 2535. – Код акту 40846/2007.

46. Конвенція Ради Європи про запобігання тероризму : Вчинено у м. Варшава 16 травня 2005 р. // Офіційний вісник України від 10 вересня 2007 р. – 2007. – № 65. – С. 124. – Ст. 2536. – Код акту 40846/2007.

47. Конвенция Содружества Независимых Государств про права и основные свободы человека [Електронний ресурс] : Совершено в г. Минск 26 мая 1995 г. – Режим доступа : http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/997_070

48. Конституційний Договір між Верховною Радою України та Президентом України про основні засади організації та функціонування державної влади і місцевого самоврядування в Україні на період до прийняття нової Конституції України : Конституційний Договір від 8 червня 1995 р. № 1к/95-ВР // Відомості Верховної Ради України від 3 травня 1995 р. – 1995. – № 18. – Ст. 133.

49. Конституція (Основний Закон) Української Радянської Соціалістичної Республіки : Закон Української РСР від 20 квітня 1978 р. № 888-ІХ // Відомості Верховної Ради УРСР 11 липня 1978 р. – 1978. – № 18. – Ст. 268.

50. Конституція України : Закон України від 28 червня 1996 р. № 254к/96-ВР // Відомості Верховної Ради України від 23 липня 1996 р. – 1996. – № 30. – Ст. 141.

51. Корецкий В. М. Проект Иржи Подебрада об организации мира и современность / В. М. Корецкий ; Антологія української юридичної думки. Т. 8. Міжнародне право. – Київ : Юрид. кн., 2004. – С. 516–528.

52. Кориневич А. О. Участь України в Договорі про заснування Енергетичного співтовариства: перспективи і зобов'язання в енергетичній сфері / А. О. Кориневич // Актуальні проблеми міжнародних відносин: зб. наук. пр. – Київ : ІМВ, 2010. – Вип. 100. – Ч. I. – С. 196–203.

53. Корсунский А. Р. История Испании IX-XIII веков (социально-экономические отношения и политический строй Астури-Леонского и Леон-Кастильского королевства): учеб. пособие / А. Р. Корсунский. – Пособие Москва : Высшая шк., 1976. – 239 с.

54. Красухина Ю. Б. Межпарламентская Ассамблея Содружества Независимых Государств и межпарламентские организации мира: сравнительный анализ / Ю. Б. Красухина // «Черные дыры» в Российском законодательстве. Юридический журнал. – 2006. – № 3. – С. 19–24.

55. Кресін О. В. Сучасний етап реформування Ради Європи / О. Кресін // Європейське право : наук.-практ. фах. журн. – Київ : Право України. – 2012. – № 1. – С. 138–153. – ISSN 2304–1773.

56. Кримінальна конвенція про боротьбу з корупцією (ETS 173) : Вчинено у м. Страсбург 27 січня 1999 р. // Відомості Верховної Ради України від 30 листопада 2007 р. – 2007. – № 47/47–48. – С. 2028.

57. Кримінальний кодекс України : Закон України від 5 квітня 2001 р. № 2341-III // Відомості Верховної Ради України від 29 червня 2001 р. – 2001. – № 25-26. – Ст. 131.

58. Кримінальний процесуальний кодекс України : Закон України від 13 квітня 2012 р. № 4651-VI // Відомості Верховної Ради України від 8 березня 2013 р. – 2013. – № 9-10. – С. 474. – Ст. 88.

59. Кримінально-виконавчий кодекс України : Закон України від 11 липня 2003 р. № 1129-IV // Відомості Верховної Ради України від 23 січня 2004 р. – 2004. – № 3. – Ст. 21.

60. Кубієвич С. П. Міжнародно – правовий статус Організації з Безпеки та співробітництва в Європі: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.11 / С. П. Кубієвич. – Київ, 2011. – 204 с.

61. Куденхове-Калергі Ріхард Ніколаус [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://paneuro.org/>

62. Кулеба Д. І. Участь України в міжнародних організаціях. Правова теорія і практика / Д. І. Кулеба ; за наук. ред. О. В. Задорожного ; Київський

нац. ун-т ім. Т. Шевченка, Ін-т міжнар. відносин. – Київ : Промені, 2007. – 304 с. – ISBN 978-966-8935-02-2.

63. Кутейников А. Е. Международные межправительственные организации: социологический подход [Электронный ресурс] / А. Е. Кутейников // Журнал социологии и социальной антропологии. – 1999. – Т. II. – Вып. 4. – ISSN 2306-6946 (электронная версия). – Режим доступа : <http://www.old.jourssa.ru/1999/4/kutejn.html>

64. Левицкий Т. И. Юридическая природа и правовое положение Совета Европы: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.10 / Т. И. Левицкий. – Москва : [б. и.], 1993. – 265 с.

65. Лесюк В. В. Правова природа парламентських органів європейських міжнародних організацій : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук: 12.00.11 / В. В. Лесюк. – Київ : [б. в.], 2011. – 20 с.

66. Лесюк В. В. Правова природа парламентських органів європейських міжнародних організацій : дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.11 / В. В. Лесюк. – Львів, 2011. – 226 с. – Бібліогр. : с. 184–225.

67. Лукашук И. И. Международное право. Особенная часть : учебник / И. И. Лукашук. – 2-е изд., перераб. и доп. – Москва : Изд-во БЕК, 2001. – 456 с. – ISBN 5-466-00104-X (в пер.).

68. Лукашук И. И. Международное мягкое право / И. И. Лукашук // Государство и право : Москва : Наука, 1994. – № 8–9. – ISSN 0132–0769.

69. Мавроматі О. Є. Джерела «м'якого права» в системі права Ради Європи / О. Є. Мавроматі // Актуальні проблеми держави і права: збірн. наук. пр. ; голов. ред. С. В. Ківалов. – 1999. – Одеса : Юрид. літ-ра, 2011. – № 47.

70. Мавроматі О. Є. Правова природа статутних резолюцій Комітету Міністрів Ради Європи [Електронний ресурс] / О. Є. Мавроматі. – Режим доступу : http://eurolaw.org.ua/24-ukrainian-journal-of-european-studies/evropejski-studiji-i-pravo-2-6-2012/61-pravova-priroda-statutnikh-rezolyutsij-komitetu-ministriv-radi-evropi#_ftn2

71. Маргиев В. И. Внутреннее право международных организаций : дис. ... док. юрид. наук : 12.00.10 / В. И. Маргиев. – Майкоп : [б. и.], 1999. – 282 с.

72. Мармазов В. Є., Піляєв І. С. Рада Європи: політико-правовий механізм інтеграції : навч. посібник. / В. Є. Мармазов, І. С. Піляєв ; ред. Ю. С. Шемшученко ; Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького НАН України. – Київ : Юрид. книга, 2000. – 472 с. – ISBN 966-7791-09-02.

73. Международное право : учебник /отв. ред. Ю. М. Колосов, В. И. Кузнецов. –2-е издание. – Москва : Юрист, 2008. – 258 с.

74. Меморандум взаєморозуміння між Урядом України і Радою Європи стосовно заснування в Україні офісу Ради Європи та його правового статусу // Відомості Верховної Ради України від 13 жовтня 2008 р. – 2008. – № 24. – С. 634. – Ст. 229.

75. Мережко О. О. Історія міжнародно-правових вчень / О. О. Мережко. – Київ : Юридична думка, 2004. – 296 с. – ISBN 966-7128-40-7.

76. Милль Дж. Ст. Представительное правление. Публицистические очерки / Дж. Ст. Милль. – Санкт-Петербург, 1897. – 284 с.

77. Мишин А. А. Центральные органы власти буржуазных государств / А. А. Мишин. – Москва : Изд-во Моск. ун-та, 1972. – 285 с.

78. Міжнародне право : словник-довідник / [С. М. Перепьолкін, Т. Л. Сироїд, Л. А. Філянїна] ; за заг. ред. Т. Л. Сироїд. – Харків : Юрайт, 2014. – 408 с. – ISBN 978-966-2740-48-6.

79. Міжнародне право : навч. посіб. / [авт. кол. : М. В. Буроменський, І. Б. Кудас, А. А. Маєвська та ін.] ; за ред. М. В. Буроменського. – Київ : Юрінком Інтер, 2005. – 336 с. – ISBN 966-667-174-3.

80. Міжнародне публічне право : підручн. / [авт. кол.: В. М. Репецький, В. М. Лисик, М. М. Микієвич та ін.] ; за ред. В. М. Репецького. – 2-ге вид., стер. – Київ : Знання, 2012. – 437 с. – ISBN 978-617-07-0042-1 (м'яка обкладинка).

81. Межпарламентская Ассамблея государств – участников Союза Независимых Государств (МПА СНГ) [Электронный ресурс]. – Режим доступа <http://e-cis.info/page.php?id=11216>

82. Межпарламентская Ассамблея Православия [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://eiaa.org/homeussian>

83. Монтескье Ш.-Л. Избранные произведения / Ш.-Л. Монтескье. – Москва : Госполитиздат, 1955. – 799 с.

84. Моравецкий В. Функции международной организации / под. ред. Г. И. Морозова; пер. с польск. Г. Б. Борин, Н. Г. Прудникова. – Москва, 1976. – 384 с.

85. Международное право : в 2-х т. / Нгуен Куок Динь, Патрик Дайе, Алэн Пелле. – Т. 1: Кн. 1 : Формирование международного права. Кн. 2 : Международное сообщество / пер. с фр. – Киев : Сфера, 2000. – 440 с. – ISBN 966-7267-41-5.

86. Нерсесянц В. С. История политических и правовых учений : учебник для вузов / В. С. Нерсесянц. – 4-е изд., перераб. и доп. – Москва : Норма, 2004. – 944 с. – ISBN 5-89123-442-4.

87. Нешатаева Т. Н. Международные организации и право. Новые тенденции в международно-правовом регулировании / Т. Н. Нешатаева. – Москва : Дело, 1999. – 272 с.

88. Нуруллаєв І. С. О. Міжнародно-правове співробітництво в системі Ради Європи у боротьбі з корупцією : монографія / І. С. О. Нуруллаєв. – Київ : Алерта ; КНТ ; ЦУЛ, 2009. – 160 с. – ISBN 978-966-2183-72-6.

89. Окладна М. Г. Еволюція ідей про об'єднану Європу в епоху Нового часу / М. Г. Окладна // Державне будівництво та місцеве самоврядування : зб. наук. пр. / Нац. акад. прав. наук України, НДІ держ. буд. та місц. самоврядування. – Харків : Право, 2012. – Вип. 24. – С. 132–141. – ISSN 1993–0941.

90. Офіс Ради Європи в Україні [Електронний ресурс]. – Режим доступа : <http://www.coe.int/uk/web/kyiv/home>

91. Палагусинець О. В. Розвиток парламентаризму у практиці міжнародних організацій : дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.11 / О. В. Палагусинець. – Київ : [б. в.], 2010. – 215 с.

92. Парламентская асамблея ГУАМ [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://guam-organization.org/node/298>

93. Парламентская ассамблея Чорноморського економічного співробітництва [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.pabsec.org/?hl=ru>

94. Пацкан В. В. Міжпарламентське співробітництво Верховної Ради України та його роль у забезпеченні прав і свобод людини й громадянина / В. В. Пацкан // Теорія і практика інтелектуальної власності : наук.-практ. журн. – Київ, 2014. – № 6 (80). – С. 144–151. – ISSN 2308–0361.

95. Піляєв І. С. Рада Європи в контексті формування загальноєвропейського інтеграційного простору / І. С. Піляєв // Актуальні проблеми міжнародних відносин : зб. наук. пр. – Київ : Київ. нац. ун-т ім. Т. Шевченка, Ін-т міжнар. відносин. – 2009. – Вип. 85. – Ч. I (у двох частинах). – С. 17–22.

96. Попко Є. В. Юридична природа актів Ради Європи : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.11 / Є. В. Попко. – Львів : [б. в.], 2015. – 223 с.

97. Приходько Х. В. Представницька функція Верховної Ради – Парламенту України : дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.02 / Х. В. Приходько. – Київ : [б. в.], 2004. – 199 с.

98. Про вибори народних депутатів України : Закон України від 17 листопада 2011 р. № 4061-VI // Відомості Верховної Ради України від 16 березня 2012 р. – 2012. – № 10/№ 10–11. – С. 416. – Ст. 73.

99. Про виведення Державного департаменту України з питань виконання покарань з підпорядкування Міністерству внутрішніх справ України : Указ Президента України від 12 березня 1999 р. № 249/99 // Офіційний вісник України від 2 квітня 1999 р. – 1999. – № 11. – С. 13. – Код акту 7058/1999.

100. Про відновлення дії окремих положень Конституції України : Закон України від 21 лютого 2014 р. № 742-VII // Відомості Верховної Ради від 14 березня 2014 р. – 2014. – № 11. – С. 730. – Ст. 143.

101. Про відновлення прав осіб, депортованих за національною ознакою [Електронний ресурс] : Стаття опублікована на офіційному сайті Меджелісу кримськотатарського народу. – Режим доступу : <http://qtmn.org/ua/ua-новини/599-для-нас-дуже-важливо-щоб-паре-знала-про-проблеми-кримських-татар-м-джемілев>

102. Про Громадську раду з питань дотримання прав людини в установах виконання покарань [Електронний ресурс] : Наказ Міністерства юстиції України від 5 червня 2006 р. № 46/5. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/v0046323-06>

103. Про дострокове припинення повноважень Верховної Ради України : Указ Президента України від 2 квітня 2007 р. № 264/2007 // Офіційний вісник Президента України від 2 квітня 2007 р. – 2007. – № 1. – Ст. 1.

104. Про затвердження положення про Державну Пенітенціарну службу України : Указ Президента України від 6 квітня 2011 р. № 394/2011 // Офіційний вісник Президента України від 18 квітня 2011 р. – 2011. – № 9. – С. 84. – Ст. 547.

105. Про Кабінет Міністрів України : Закон України від 21 грудня 2006 р. № 514-V // Відомості Верховної Ради України : Закон України від 16 березня 2007 р. – 2007. – № 11. – С. 477. – Ст. 94.

106. Про Кабінет Міністрів України : Закон України від 27 лютого 2014 р. № 794-VII // Відомості Верховної Ради України : Закон України від 28 березня 2014 р. – 2014. – № 13. – С. 828. – Ст. 222.

107. Про концепцію вдосконалення судівництва для утвердження справедливого суду в Україні відповідно до Європейських стандартів : Указ Президента України від 10 травня 2006 р. № 361/2006 // Офіційний вісник

України від 24 травня 2006 р. – 2006. – № 19. – С. 23. – Ст. 1376. – Код акту 36232/2006.

108. Про покладення на Голову Верховної Ради України виконання обов'язків Президента України згідно із статтею 112 Конституції України : постанова Верховної Ради України від 23 лютого 2014 р. № 764-VII // Відомості Верховної Ради від 14 березня 2014 р. – 2014. – № 11. – С. 748. – Ст. 163.

109. Про політичні партії в Україні : Закон України від 5 квітня 2001 р. № 2365-III // Відомості Верховної Ради України від 8 червня 2001 р. – 2001. – № 23. – Ст. 118.

110. Про приєднання України до Генеральної угоди про привілеї та імунітети Ради Європи, 1949 р., та Протоколу до Генеральної угоди про привілеї та імунітети Ради Європи, 1952 р. : Закон України від 1 жовтня 1996 р. № 391/96-вр // Відомості Верховної Ради України від 12 листопада 1996 р. – 1996. – № 46. – Ст. 250.

111. Про приєднання України до Статуту Ради Європи : Закон України від 31 жовтня 1995 р. № 398/95-ВР // Відомості Верховної Ради України від 19 вересня 1995 р. – 1995. – № 38. – Ст. 287.

112. Про приєднання України до Європейської конвенції про передачу засуджених осіб 1983 р. : Закон України від 22 вересня 1995 р. № 337/95-ВР // Голос України від 29 вересня 1995 р.

113. Про Регламент Верховної Ради України: Закон України від 10 лютого 2010 р. № 1861-VI // Офіційний вісник України від 17 лютого 2010 р. – 2010. – № 28.

114. Про ратифікацію Європейської конвенції про боротьбу з тероризмом: Закон України від 17 січня 2002 р. № 2990-III // Офіційний вісник України від 22 лютого 2002 р. – 2002. – № 6. – С. 103. – Ст. 229. – Код акту 21405/2002.

115. Про ратифікацію Європейської конвенції про видачу правопорушників, 1957 рік, Додаткового протоколу 1975 року та Другого

додаткового протоколу 1978 року до Конвенції : Закон України від 16 січня 1998 р. № 43/98-ВР // Відомості Верховної Ради України від 5 червня 1998 р. – 1998. – № 23. – Ст. 129.

116. Про ратифікацію Європейської конвенції про взаємну допомогу у кримінальних справах, 1959 р. та Додаткового протоколу 1978 р. до Конвенції» : Закон України від 16 січня 1998 р. № 44/98-ВР // Відомості Верховної Ради України від 5 червня 1998 р. – 1998. – № 23. – Ст. 130.

117. Про ратифікацію Європейської конвенції про запобігання тортурам та нелюдському або такому, що принижує гідність, поводженню чи покаранню : Закон України від 24 січня 1997 р. № 33/97-ВР // Відомості Верховної Ради України від 28 березня 1997 р. – 1997. – № 11. – Ст. 94.

118. Про ратифікацію Європейської конвенції про транскордонне телебачення : Закон України від 17 грудня 2008 р. № 687-VI // Відомості Верховної Ради України від 10 травня 2009 р. – 2009. – № 15. – С. 530. – Ст. 203.

119. Про ратифікацію Європейської соціальної хартії (переглянутої) : Закон України від 14 вересня 2006 р. № 137-V // Відомості Верховної Ради України від 27 жовтня 2006 р. – 2006. – № 43. – С. 1449. – Ст. 418.

120. Про ратифікацію Європейської хартії місцевого самоврядування : Закон України від 15 липня 1997 р. № 452/97-ВР // Відомості Верховної Ради України від 29 вересня 1997 р. – 1997. – № 38. – Ст. 249.

121. Про ратифікацію Європейської хартії регіональних мов або мов меншин : Закон України від 15 травня 2003 р. № 802-IV// Відомості Верховної Ради України від 27 липня 2003 р. – 2003. – № 30. – Ст. 259.

122. Про ратифікацію Конвенції про відмивання, пошук, арешт та конфіскацію доходів, одержаних злочинним шляхом та про фінансування тероризму : Закон України від 17 листопада 2010 р. № 2698-VI // Відомості Верховної Ради України від 25 березня 2011 р. – 2011. – № 11. – С. 531. – Ст. 81.

123. Про ратифікацію Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод 1950 року, першого протоколу та протоколів № 2, 4, 7 та 11 до Конвенції : Закон України від 17 липня 1997 р. № 475/97-ВР // Відомості Верховної Ради України від 14 жовтня 1997 р. – 1997. – № 40. – Ст. 263.

124. Про ратифікацію Конвенції Ради Європи про запобігання тероризму : Закон України від 31 липня 2006 р. № 54-V // Відомості Верховної Ради України від 29 вересня 2006 р. – 2006. – 39. – С. 1388. – Ст. 340.

125. Про ратифікацію Конвенції про кіберзлочинність : Закон України від 7 вересня 2005 р. № 2824-IV // Відомості Верховної Ради України від 10 лютого 2006 р. – 2006. – № 5. – С. 128. – Ст. 71.

126. Про ратифікацію Конвенції Ради Європи про заходи щодо протидії торгівлі людьми : Закон України від 21 вересня 2010 р. № 2530-VI // Голос України від 19 жовтня 2010 р. – 2010. – № 195.

127. Про ратифікацію Конвенції Ради Європи про захист дітей від сексуальної експлуатації та сексуального насильства : Закон України від 20 червня 2012 р. № 4988-VI // Голос України від 11 липня 2012 р. – 2012. – № 124.

128. Про ратифікацію Кримінальної конвенції про боротьбу з корупцією : Закон України від 18 жовтня 2006 р. № 252-V // Відомості Верховної Ради України від 15 грудня 2006 р. – 2006. – № 15. – С. 1583. – Ст. 497.

129. Про ратифікацію Протоколу № 6 до Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод, який стосується скасування смертної кари : Закон України від 22 лютого 2000 р. № 1484-III // Відомості Верховної Ради України від 31 березня 2000 р. – 2000. – № 13. – Ст. 111.

130. Про ратифікацію Протоколів № 12 та № 14 до Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод : Закон України від 9 лютого

2006 р. № 3435-IV // Відомості Верховної Ради України від 7 липня 2006 р. – 2006. – № 27. – Ст. 229.

131. Про ратифікацію Рамкової конвенції Ради Європи про захист національних меншин : Закон України від 9 грудня 1997 р. № 703/97-ВР // Відомості Верховної Ради України від 9 квітня 1998 р. – 1998. – № 14. – Ст. 56.

132. Про ратифікацію Цивільної конвенції про боротьбу з корупцією : Закон України від 16 березня 2005 р. № 2476-IV // Голос України від 6 квітня 2005 р. – 2005. – № 62.

133. Про самоусунення Президента України від виконання конституційних повноважень та призначення позачергових виборів Президента України : Постанова Верховної Ради України від 22 лютого 2014 р. № 757-VII // Відомості Верховної Ради від 14 березня 2014 р. – 2014. – № 11. – С. 746. – Ст. 158.

134. Про текст Конституції України в редакції 28 червня 1996 р., із змінами і доповненнями, внесеними законами України від 8 грудня 2004 р. № 2222-IV, від 1 лютого 2011 р. № 2952-VI, від 19 вересня 2013 р. № 586-VII : постанова Верховної Ради України від 22 лютого 2014 р. № 750-VII // Відомості Верховної Ради від 14 березня 2014 р. – 2014. – № 11. – С. 742. – Ст. 151.

135. Протокол № 2 до Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод про надання Європейському суду з прав людини повноважень робити консультативні висновки [Електронний ресурс] : Вчинено у м. Страсбург 6 травня 1963 р. – Режим доступу : http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/994_854

136. Протокол № 4 до Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод який гарантує деякі права і свободи, не передбачені в Конвенції та у Першому протоколі до неї : Вчинено у м. Страсбург 16 вересня 1963 р. // Офіційний вісник України від 23 серпня 2006 р. – 2006. – № 32. – С. 454. – Ст. 2373. – Код акту 36906/2006.

137. Протокол № 6 до Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод, який стосується скасування смертної кари : Вчинено у м. Страсбург 28 квітня 1983 р. // Офіційний вісник України від 23 серпня 2006 р. – 2006. – № 32. – С. 456. – Ст. 2374. – Код акту 36907/2006.

138. Протокол № 7 до Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод : Вчинено у м. Страсбург 22 листопада 1984 р. // Офіційний вісник України від 23 серпня 2006 р. – 2006. – № 32. – С. 458. – Ст. 2375. – Код акту 36908/2006.

139. Протокол № 11, який передбачає перебудову контрольного механізму, створеного Конвенцією про захист прав і основоположних свобод людини : Вчинено у м. Страсбург 11 травня 1994 р. // Офіційний вісник України від 16 квітня 1998 р. – 1998. – № 13. – С. 291.

140. Протокол № 12 до Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод : Вчинено у м. Рим 4 листопада 2000 р. // Офіційний вісник України від 23 серпня 2006 р. – 2006. – № 32. – С. 460 – Ст. 2376. – Код акту 36909/2006.

141. Протокол № 14 до Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод, який змінює контрольну систему Конвенції : Вчинено у м. Страсбург 13 травня 2004 р. // Офіційний Вісник України від 23 серпня 2006 р. – 2006. – № 32. – Ст. 3215. – С. 464. – Ст. 2378.

142. Протокол до Генеральної угоди про привілеї та імунітети Ради Європи : Вчинено у м. Страсбург 6 листопада 1952 р. // Офіційний вісник України від 7 березня 2006 р. – 2006. – № 8. – С. 300. – Ст. 484. – Код акту 35299/2006.

143. Протокол до Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод : Вчинено у м. Париж 20 березня 1952 р. // Офіційний вісник України від 23 серпня 2006 р. – 2006. – № 32. – С. 453. – Ст. 2372. – Код акту 36905/2006.

144. Пятый Протокол к Генеральному соглашению о привелегиях и иммунитетах Совета Европы [Электронный ресурс] : Совершено 18 июня 1990 г. – Режим доступа : http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/994_023

145. Рамкова конвенція про захист національних меншин : Вчинено у м. Страсбург 1 лютого 1995 р. // Офіційний вісник України від 08 жовтня 2013 р. – 2013. – № 75. – С. 378. – Ст. 2804. – Код акту 68958/2013.

146. Репатріація та інтеграція кримських татар [Електронний ресурс] : Рекомендація 1455 (2000), прийнята Парламентською Асамблеєю Ради Європи 5 квітня 2000 р. – Режим доступа : http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/994_600

147. Репецький В. М. Дипломатичне і консульське право : підручник / В. М. Репецький. – Львів : Бібльос, 2002. – 352 с. – ISBN 966-613-162-5.

148. Ржевська В. С. Міжнародно-правове значення проекту «Європейської республіки» Ш. де Сен-П'єра та коментаря до нього Ж-Ж. Руссо / В. С. Ржевська // Часопис Київського університету права : укр. наук.-теорет. часопис / Київ. ун-т права НАН України, Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького НАН України. – 2012. – № 4. – С. 345–349. – ISSN 2219–5521.

149. Саидов А. Х. Межпарламентские организации и международное право (парламентское измерение международных отношений) / А. Х. Саидов // Международное право и международные организации / International Law and International Organizations. – 2011. – № 1. – С. 9–14. – ISSN 1812–3910.

150. Свида Т. О. Міжнародно-правове співробітництво держав у рамках Європейської Комісії «За демократію через прав»: дис. ...канд. юрид. наук : 12.00.11 / Т. О. Свида. – Львів : [б. в.], 2009. – 218 с.

151. Сен-Симон К.-А. О реорганизации европейского общества / К.-А. Сен-Симон, О. Тьерри // Родоначальники позитивизма. – Санкт-Петербург : Изд. Сытина, 1911. – Вып. 3. – С. 140–151.

152. Сен-Симон. Избранные сочинения : в 2-х т. / Сен-Симон, под ред. В. П. Волгина. – Москва–Ленинград : Изд. академии наук СССР, 1948. – Т. 1.

– 467 с.

153. Словарь иностранных слов. – 7-е изд., переработ. – Москва, 1979.

– 667 с.

154. Спаак Поль-Анрі [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.coe.int/en/web/about-us/founding-fathers>

155. Статут Європейської комісії «За демократію через право» [Електронний ресурс] : Додаток до Резолюції (90) 6, прийнятої Комітетом Міністрів 10 травня 1990 р. на 86-ій сесії. – Режим доступу : http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/994_244

156. Статут Організації Об'єднаних Націй і Статут Міжнародного Суду [Електронний ресурс] : Складено у м. Сан-Франциско 26 червня 1945 р. – Режим доступу : http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_010

157. Статут Ради Європи : Вчинено у м. Лондон 5 травня 1949 р. // Офіційний вісник України від 16 липня 2007 р. – 2007. – № 26. – С. 215. – Ст. 1733. – Код акту 29287/2004.

158. Тамм А. Є. Роль Ради Європи у забезпеченні прав людини на сучасному етапі : навч. посібн. / А. Є. Тамм, В. О. Ріяка. – Харків : Видавець Шуст А. І., 2002. – 310 с. – ISBN 966-7757-02-1.

159. Тарасов О. В. Суб'єкт міжнародного права: проблеми сучасної теорії : монографія / О. В. Тарасов. – Харків : Право, 2014. – 512 с. – ISBN 978-966-458-654-9.

160. Теорія держави і права: підручн. / О. В. Петришин, С. П. Погребняк, В. С. Смородинський та ін. ; за ред. О. В. Петришина. – Харків: Право, 2014. – 368 с. – ISBN 978-966-458-559-7.

161. Трактаты о вечном мире / сост. И. С. Андреева и А. В. Гулыга. – Санкт-Петербург : Алетейя, 2003. – 392 с. – ISBN 5-89329-608-7.

162. Третий протокол к Генеральному соглашению о привелегиях и иммунитетах Совета Европы [Електронний ресурс] : Совершено в г. Страсбург 6 марта 1959 р. – Режим доступу : http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/994_580

163. Угода між Україною і Російською Федерацією про статус та умови перебування Чорноморського флоту Російської Федерації на території України [Електронний ресурс] : Вчинено у м. Київ 28 травня 1997 р. – Режим доступу : http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/643_076

164. Угода між Урядом Французької Республіки та Організацією Об'єднаних Націй з питань освіти, науки і культури щодо центральних установ ЮНЕСКО та її привілеїв та імунітетів на території Франції [Електронний ресурс] : Складено у м. Париж 2 липня 1954 р. – Режим доступу : http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/250_032

165. Флоренц Бенуа-Ромер, Гайнріх Клебес. Право Ради Європи. Прямуючи до загальноєвропейського простору / пер. з англ. – Київ : К.І.С., 2007. – 232 с. – ISBN 966-7048-64-0.

166. Хабаров С. А. Парламент ООН (политико-правовые концепции) [Електронний ресурс] / С. А. Хабаров // Представительная власть – 1996. – № 9-10 (16-17). – Режим доступу : <http://www.niiss.ru/old/Publications/Mag/12/parlam.htm>

167. Цивільна конвенція про боротьбу з корупцією : Вчинено у м. Страсбург 4 листопада 1999 р. // Офіційний вісник України від 15 березня 2006 р. – 2006. – № 9. – С. 252. – Ст. 592. – Код акту 35389/2006.

168. Цивільний кодекс України : Закон України від 16 січня 2003 р. № 435-IV // Відомості Верховної Ради України від 3 жовтня 2003 р. – 2003. – № 40. – Ст. 356.

169. Цивільний процесуальний кодекс України : Закон України від 18 березня 2004 р. № 1618-IV // Відомості Верховної Ради України від 8 жовтня 2004 р. – 2004. – № 40/40-42. – С. 1530. – Ст. 492.

170. Четвертый протокол к Генеральному соглашению о привелегиях и иммунитетах Совета Европы [Електронний ресурс] : Совершено в г. Париж 16 грудня 1961 р. – Режим доступу : http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/994_022

171. Шаповал В. М. Зарубіжний парламентаризм / В. М. Шаповал // Ін-т держ. управління та самоврядування при Кабінеті Міністрів України. – Київ : Основи, 1993. – 142 с. – ISBN 5-7707-3317-9.

172. Швецов В. Л. Межпарламентский союз / В. Л. Швецов. – Москва : Междунар. отношения, 1964. – 236 с.

173. Шиббаева Е. А. Право международных организаций: Вопросы теории / Е. А. Шиббаева. – Москва : Междунар. отношения, 1986. – 160 с.

174. Шиббаева Е. А. Правовые вопросы структуры и деятельности международных организаций / Е. А. Шиббаева, М.А. Поточный. – Москва : Изд-во МГУ, 1980. – 168 с.

175. Шпакович О. М. Вплив актів міжнародних організацій на внутрішні правопорядки держав-членів. Теорія і практика : монографія / О. М. Шпакович. – Київ : Видавничо-поліграфічний центр «Київський університет», 2011. – 415 с. – ISBN 97-966-439-489-2.

176. Щербак Ю. М. Законотворчість: міжнародна діяльність Верховної Ради України і парламентів світу / Ю. М. Щербак, З. Р. Міщук. – Київ : Заповіт, 2008. – 111 с. – ISBN 978-966-7272-86-9

177. Щодо вступу України [Електронний ресурс]: Рекомендація, прийнята Парламентською Асамблеєю Ради Європи 26 вересня 1995 р. – Режим доступу : http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/994_589

178. Щокін Ю. В. Неповне членство в міжнародних організаціях: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.11 / Ю. В. Щокін. – Харків, 1999. – 161 с.

179. Яновский М. В. Генеральная Ассамблея ООН и вопросы развития международного права / М. В. Яновский, Д. И. Фельдман. – Казань : Изд-во Казан. ун-та, 1968. – 235 с.

180. Abolition of capital punishment [Електронний ресурс] : Resolution 1044 (1994) adopted by the Parliamentary Assembly of the Council of Europe on October 04, 1994. – Режим доступу : <http://assembly.coe.int/nw/xml/XRef/X2H-Xref-ViewPDF.asp?FileID=16455&lang=en>

181. Abolition of the death penalty in Europe [Электронный ресурс] : Resolution 1097 (1996) adopted by the Parliamentary Assembly of the Council of Europe on June 28, 1996. – Режим доступа : <http://assembly.coe.int/nw/xml/XRef/X2H-Xref-ViewPDF.asp?FileID=16508&lang=en>

182. Accession of Portugal to the Council of Europe [Электронный ресурс] : Opinion 78 (1976) adopted by the Parliamentary Assembly of the Council of Europe on September 16, 1976. – Режим доступа : <http://assembly.coe.int/nw/xml/XRef/X2H-Xref-ViewPDF.asp?FileID=13817&lang=en>

183. Additional Protocol on the rights of minorities to the European Convention of Human rights [Электронный ресурс] : Recommendation 1201 adopted by the Parliamentary Assembly of Council of Europe on February 1, 1993. – Режим доступа : <http://assembly.coe.int/nw/xml/XRef/X2H-Xref-ViewPDF.asp?FileID=15235&lang=en>

184. Admission of New Members [Электронный ресурс] : Resolution (51) 30 adopted by the Committee of Ministers of Council of Europe on May 3, 1951. – Режим доступа : <https://wcd.coe.int/ViewDoc.jsp?Ref=Res%2851%2930&Language=lanEnglish&Ver=PartA&Site=COE&BackColorInternet=DBDCF2&BackColorIntranet=FDC864&BackColorLogged=FDC864>

185. Adopting the revised Statute of the European Commission for Democracy through Law [Электронный ресурс] : Resolution (2002) 3 adopted by the Committee of Ministers of the Council of Europe on February 21, 2002. – Режим доступа : [http://www.venice.coe.int/WebForms/documents/default.aspx?pdffile=CDL\(2002\)027-e](http://www.venice.coe.int/WebForms/documents/default.aspx?pdffile=CDL(2002)027-e)

186. Adoption of a revised Statute of the Council of Europe [Электронный ресурс] : Recommendation 1212 adopted by the Parliamentary Assembly of the Council of Europe on May 11, 1993. – Режим доступа :

<http://assembly.coe.int/nw/xml/XRef/X2H-Xref-ViewPDF.asp?FileID=15246&lang=en>

187. Agora [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://www.agora-parl.org>

188. Agreement between the Government of the French Republic and the United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization regarding the Headquarters of UNESCO and the Privileges and Immunities of the Organization on French Territory [Электронный ресурс] : Signed in Paris on July 2, 1954. – Режим доступа : <http://unesdoc.unesco.org/images/0022/002269/226924e.pdf#page=196>

189. Agreement between the United Nations and the United States of America regarding the Headquarters of the United Nations [Электронный ресурс] : Resolution A/RES/169 (II) adopted on the reports of the sixth committee of the General Assembly of the United Nations on October 31, 1947. – Режим доступа : http://avalon.law.yale.edu/20th_century/decad036.asp

190. Althingi [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://www.althingi.is>

191. Alliance of Liberal and Democrats for Europe (ALDE) [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://www.alde-pase.org/index.php?page=3>

192. Amendment of Article 25 of the Statute of the Council of Europe [Электронный ресурс] : Recommendation 1027 (1986) 1 adopted by the Council of Europe on January 20, 1986. – Режим доступа : <http://assembly.coe.int/nw/xml/XRef/Xref-DocDetails-EN.asp?fileid=15061&lang=EN&search=MTAyNyAgMTk4Ng=>

193. Andean Parliament [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://www.comunidadandina.org>

194. Application by Russia for membership of the Council of Europe [Электронный ресурс] : Opinion № 193 adopted by Council of Europe on February 28, 1996. – Режим доступа :

<http://assembly.coe.int/nw/xml/XRef/X2H-Xref-ViewPDF.asp?FileID=13932&lang=en>

195. Application by the Principality of Andorra for membership of the Council of Europe [Электронный ресурс] : Opinion 182 (1994) 1 adopted by the Parliamentary Assembly of the Council of Europe on October 3, 1994. – Режим доступа : <http://assembly.coe.int/nw/xml/XRef/X2H-Xref-ViewPDF.asp?FileID=13921&lang=en>

196. Application by Ukraine for membership of the Council of Europe [Электронный ресурс] : Opinion 190 (1995) 1 adopted by the Parliamentary Assembly of the Council of Europe on September 26, 1995. – Режим доступа : <http://assembly.coe.int/nw/xml/XRef/X2H-Xref-ViewPDF.asp?FileID=13929&lang=en>

197. Arab Inter-parliamentary Union (AIPU) [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://www.arab-ipu.org/english/>

198. Assembly President [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://website-pace.net/web/apce/pedro-agramunt>

199. Barkin, J. Samuel, 1965-International organization : theories and institutions / J. Samuel Barkin / Includes bibliographical references and index. ISBN 1-4039-7248-6, ISBN 1-4039-7250-8 (pbk.)

200. Baxter R. International Law in «Her Infinite Variety» / R. Baxter // The International and Comparative Law Quarterly. – Vol. 29. – № 4. – 1980. – P. 549–566.

201. Benelux [Электронный ресурс]. – Режим доступа : http://www.benelux.int/nl/home_intro.asp

202. Budgetary system of the Consultative Assembly [Электронный ресурс] : Resolution (53) 38 adopted by the Ministers' Deputies on December 13, 1953. – Режим доступа : <https://wcd.coe.int/ViewDoc.jsp?id=724473>

203. Budgets and priorities of the Council of Europe for the 2011 financial year [Электронный ресурс] : Opinion 279 (2010) 1 adopted by the Parliamentary Assembly of the Council of Europe on June 4, 2010. – Режим доступа :

<http://assembly.coe.int/nw/xml/XRef/X2H-Xref-ViewPDF.asp?FileID=17869&lang=en>

204. Challenge, on substantive grounds of the still unratified credentials of the delegation of the Russian Federation [Электронный ресурс] : Resolution 2034 (2015) adopted by the Parliamentary Assembly of the Council of Europe on June 28, 2015. – Режим доступа : <http://assembly.coe.int/nw/xml/XRef/Xref-XML2HTML-en.asp?fileid=21538&lang=en>

205. Charter and Statutory Resolution of the Congress of Local and Regional Authorities of the Council of Europe / Revised version [Электронный ресурс] : Resolution (2015) 9 adopted by the Committee of Ministers of the Council of Europe on July 8, 2015. – Режим доступа : <https://wcd.coe.int/com.instranet.InstraServlet?command=com.instranet.CmdBlobGet&InstranetImage=2790502&SecMode=1&DocId=2048106&Usage=2>

206. Chart of signatures and ratifications of Treaty 001 [Электронный ресурс]. – Режим доступа : http://www.coe.int/en/web/conventions/full-list/-/conventions/treaty/001/signatures?p_auth=ndh8tSZt

207. Committee of Ministers of the Council of Europe [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://www.coe.int/en/web/cm/home>

208. Complete list of the Council of Europe's treaties [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://www.coe.int/en/web/conventions/full-list>

209. Consolidated version of the Treaty on the functioning of the European Union [Электронный ресурс] : Done at Rome on March 25, 1957. – Режим доступа : http://europa.eu/eu-law/decision-making/treaties/pdf/consolidated_versions_of_the_treaty_on_european_union_2012/consolidated_versions_of_the_treaty_on_european_union_2012_en.pdf

210. Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms [Электронный ресурс] : Done at Rome on November 4, 1950. – Режим доступа : http://www.echr.coe.int/Documents/Convention_ENG.pdf

211. Convention on action against Trafficking in Human Beings [Электронный ресурс] : Adopted by the Council of Europe on May 16, 2005. Режим доступа : <http://conventions.coe.int/Treaty/EN/Treaties/Html/197.htm>

212. Convention on the privileges and immunities of the United Nations [Электронный ресурс] : Adopted by the General Assembly of the United Nations on February 13, 1946. – Режим доступа : <http://www.un.org/en/ethics/pdf/convention.pdf>

213. Convention on the Protection of Children against Sexual Exploitation and Sexual Abuse [Электронный ресурс] : Adopted by the Council of Europe on October 25, 2007. – Режим доступа : <http://www.conventions.coe.int/Treaty/Commun/ChercheSig.asp?CL=ENG&CM=&NT=201&DF=&VL=>

214. Cooperation agreement between UN and Inter-Parliamentary Union [Электронный ресурс] : Done at New York on July 24, 1996. – Режим доступа : http://www.internationaldemocracywatch.org/attachments/142_Cooperation-Agreement-UN-IPU-24-July-1996.pdf

215. Council of Europe. Speeches 2010. Thorbjørn Jag land: Greater coherence, cohesion and consolidation through reform [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://www.coe.int/ru/web/secretary-general/speeches-2010>

216. Cyprus delegation to the Parliamentary Assembly of the Council of Europe [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://www.assembly.coe.int/nw/xml/AssemblyList/AL-XML2HTML-EN.asp?lang=en&XmlID=NationalDelegation-cy>

217. Deputy Secretary General for Assembly Services [Электронный ресурс] : Resolution (49) 20 adopted by the Committee of Ministers of the Council of Europe on November 3, 1949. – Режим доступа : https://search.coe.int/cm/pages/result_details.aspx?ObjectId=09000016805e3bc5

218. Details of Treaty No.001 [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://www.coe.int/en/web/conventions/full-list/-/conventions/treaty/001>

219. Euronest Parliamentary Assembly [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://www.euronest.europarl.europa.eu/euronest/>

220. Relating to the Congress of Local and Regional Authorities of the Council of Europe and the revised charter appended thereto [Электронный ресурс] : Statutory resolution (2011) 2 adopted by the Committee of Ministers on January 19, 2011. – Режим доступа : http://www.cvce.eu/content/publication/2012/8/14/8080845c-8866-4a89-a799-8f3eff88eff6/publishable_en.pdf

221. European democracies facing up to terrorism [Электронный ресурс] : Recommendation 1426 (1999) adopted by the Parliamentary Assembly of the Council of Europe on September 23, 1999. – Режим доступа : <http://assembly.coe.int/nw/xml/XRef/Xref-XML2HTML-en.asp?fileid=16752&lang=en>

222. European Convention on the Transfer of Sentenced Persons [Электронный ресурс] : Done at Strasbourg on March 21, 1983. – Режим доступа : <http://www.coe.int/en/web/conventions/full-list/-/conventions/treaty/112>

223. European Court of human rights [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://www.echr.coe.int/Pages/home.aspx?p=home>

224. European Muslim communities confronted with extremism [Электронный ресурс] : Resolution 1605 (2008) adopted by the Parliamentary Assembly of the Council of Europe on April 15, 2008. – Режим доступа : <http://www.assembly.coe.int/nw/xml/XRef/Xref-XML2HTML-en.asp?fileid=17634&lang=en>

225. European Parliament [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://www.europarl.europa.eu>

226. European Union [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://europa.eu>

227. Executions in Ukraine [Электронный ресурс] : Resolution 1145 (1998) adopted by the Parliamentary Assembly of the Council of Europe on

January 27, 1998. – Режим доступа : <http://assembly.coe.int/nw/xml/XRef/X2H-Xref-ViewPDF.asp?FileID=16585&lang=en>

228. Follow-up to the reform of the Council of Europe [Электронный ресурс] : Resolution 1783(2011) adopted by the Parliamentary Assembly of the Council of Europe on January 25, 2011. – Режим доступа : <http://assembly.coe.int/nw/xml/XRef/X2H-Xref-ViewPDF.asp?FileID=17944&lang=en>

229. Follow-up to the Third Summit: the Council of Europe and the Fundamental Rights Agency of the European Union [Электронный ресурс] : Recommendation 1744 (2006) adopted by the Parliamentary Assembly of the Council of Europe on April 13, 2006. – Режим доступа : <http://assembly.coe.int/nw/xml/XRef/X2H-Xref-ViewPDF.asp?FileID=17429&lang=en>

230. Freedom of expression and the functioning of parliamentary democracy in Ukraine [Электронный ресурс] : Resolution 1239 (2001) adopted by the Parliamentary Assembly of the Council of Europe on January 25, 2001. – Режим доступа : <http://assembly.coe.int/nw/xml/XRef/X2H-Xref-ViewPDF.asp?FileID=16872&lang=en>

231. Freedom of expression and the functioning of parliamentary democracy in Ukraine [Электронный ресурс] : Recommendation 1497 (2001) adopted by the Parliamentary Assembly of the Council of Europe on January 25, 2001. – Режим доступа : <http://assembly.coe.int/nw/xml/XRef/X2H-Xref-ViewPDF.asp?FileID=16869&lang=en>

232. Functioning of democratic institutions in Ukraine [Электронный ресурс] : Resolution 1549 (2007) adopted by the Parliamentary Assembly of the Council of Europe on April 19, 2007. – Режим доступа : <http://assembly.coe.int/nw/xml/XRef/X2H-Xref-ViewPDF.asp?FileID=17533&lang=en>

233. Gender-balanced representation in the Parliamentary Assembly [Электронный ресурс] : Resolution 1348 (2003) adopted by the Parliamentary

Assembly of the Council of Europe on September 30, 2003. – Режим доступа : <http://assembly.coe.int/nw/xml/XRef/Xref-XML2HTML-en.asp?fileid=17151&lang=en>

234. General Agreement on Privileges and Immunities of the Council of Europe [Электронный ресурс] : Done at Paris on September 2, 1949. – Режим доступа : <https://rm.coe.int/CoERMPublicCommonSearchServices/DisplayDCTMContent?documentId=0900001680063729>

235. Gold J. Strengthening the Soft International Law of Exchange Arrangements / J. Gold // American Journal of International Law. – 1983. – Vol. 77. – № 3. – P. 443–489.

236. Hallunaj Mirsada. Parliamentary diplomacy as a hrlpful instrumrument in foreign policy [Электронный ресурс] / Mirsada Hallunaj. – Режим доступа : <http://www.agora-parl.org/resources/aoe/parliamentaryinstitution/parliamentary-diplomacy>

237. Hillgenberg H. A Fresh Look At Soft Law / H. Hillgenberg // European Journal of International Law. – 1999. – Vol. 10. – № 3. – P. 499–515.

238. Honoring of commitments entered into by member states when joining the Council of Europe [Электронный ресурс] : Resolution 1031 (1994) 1 adopted by the Parliamentary Assembly of the Council of Europe on April 14, 1994. – Режим доступа : <http://assembly.coe.int/nw/xml/XRef/X2H-Xref-ViewPDF.asp?FileID=16442&lang=en>

239. Honouring of obligations and commitments by member states of the Council of Europe [Электронный ресурс] : Order 508 (1995) adopted by the Parliamentary Assembly of the Council of Europe on April 26, 1995. – Режим доступа : <http://assembly.coe.int/nw/xml/XRef/X2H-Xref-ViewPDF.asp?FileID=13711&lang=en>

240. Honouring of obligations and commitments by Ukraine [Электронный ресурс] : Resolution 1179 (1999) adopted by the Parliamentary Assembly of the Council of Europe on January 27, 1999. – Режим доступа :

<http://assembly.coe.int/nw/xml/XRef/X2HXrefViewPDF.asp?FileID=16671&lang=en>

241. Honouring of obligations and commitments by Ukraine [Електронний ресурс] : Resolution 1466 (2005) adopted by the Parliamentary Assembly of the Council of Europe on October 5, 2005. – Режим доступу : <http://assembly.coe.int/nw/xml/XRef/Xref-XML2HTML-en.asp?fileid=17377>

242. Honouring of obligations and commitments by Ukraine [Електронний ресурс] : Resolution 1346 (2003) adopted by the Parliamentary Assembly of the Council of Europe on September 29, 2003. – Режим доступу : <http://assembly.coe.int/nw/xml/XRef/X2HXrefViewPDF.asp?FileID=17147&lang=en>

243. Honouring of obligations and commitments by Ukraine [Електронний ресурс] : Recommendation 1622 (2003) adopted by the Parliamentary Assembly of the Council of Europe on September 29, 2003. – Режим доступу : <http://assembly.coe.int/nw/xml/XRef/X2H-Xref-ViewPDF.asp?FileID=17145&lang=en>

244. Honouring of obligations and commitments by Ukraine [Електронний ресурс] : Resolution 1262 (2001) adopted by the Parliamentary Assembly of the Council of Europe on September 27, 2001. – Режим доступу : <http://assembly.coe.int/nw/xml/XRef/X2HXrefViewPDF.asp?FileID=16953&lang=en>

245. Honouring of obligations and commitments by Ukraine [Електронний ресурс] : Recommendation 1722 (2003) adopted by the Parliamentary Assembly of the Council of Europe on October 5, 2005. – Режим доступу : <http://assembly.coe.int/nw/xml/XRef/X2HXrefViewPDF.asp?FileID=17376&lang=en>

246. Honouring of obligations and commitments by Ukraine [Електронний ресурс] : Report 10676 prepared by The Committee on the honouring of obligations and commitments by member states of the Council of Europe (Monitoring Committee) of the Parliamentary Assembly of the Council of Europe

on September 19, 2005. – Режим доступа :
<http://www.assembly.coe.int/nw/xml/XRef/X2H-Xref-ViewHTML.asp?FileID=11019&lang=en>

247. Honouring of obligations and commitments of Ukraine [Электронный ресурс] : Resolution 1244 (2001) adopted by the Parliamentary Assembly of the Council of Europe on April 26, 2001. – Режим доступа :
<http://assembly.coe.int/nw/xml/XRef/X2H-Xref-ViewPDF.asp?FileID=16901&lang=en>

248. Honouring of obligations and commitments of Ukraine [Электронный ресурс] : Recommendation 1513 (2001) adopted by the Parliamentary Assembly of the Council of Europe on April 26, 2001. – Режим доступа :
<http://assembly.coe.int/nw/xml/XRef/X2H-Xref-ViewPDF.asp?FileID=16900&lang=en>

249. Honouring of the commitment entered into by Ukraine upon accession to the Council of Europe to put into place a moratorium on executions of the death penalty [Электронный ресурс] : Resolution 1112 (1997) adopted by the Parliamentary Assembly of the Council of Europe on January 29, 1997. – Режим доступа :
<http://assembly.coe.int/nw/xml/XRef/X2H-Xref-ViewPDF.asp?FileID=16523&lang=en>

250. Honouring of the commitments by Ukraine to introduce a moratorium on executions and abolish the death penalty [Электронный ресурс] : Report 7974 prepared by the Committee on Legal Affairs and Human Rights of the Parliamentary Assembly of the Council of Europe on December 23, 1997. – Режим доступа :
<http://assembly.coe.int/nw/xml/XRef/X2H-Xref-ViewHTML.asp?FileID=7891&lang=EN>

251. Immunities of members of the Parliamentary Assembly [Электронный ресурс] : Resolution 1325 adopted by the Parliamentary Assembly of the Council of Europe on April 4, 2003. – Режим доступа :
<http://assembly.coe.int/nw/xml/XRef/X2H-Xref-ViewPDF.asp?FileID=17103&lang=en>

252. Implementation of judgments of European Court of Human rights [Электронный ресурс] : Resolution 2075 adopted by the Parliamentary Assembly of the Council of Europe on September 1, 2015. – Режим доступа : <http://assembly.coe.int/nw/xml/XRef/Xref-XML2HTML-en.asp?fileid=22197&lang=en>

253. International Convention for the Suppression of the Financing of Terrorism [Электронный ресурс] : Resolution 54/109 adopted by the General Assembly of the United Nations on December 9, 1999. – Режим доступа : <http://www.un.org/law/cod/finterr.htm>

254. International Convention for the Suppression of Terrorist Bombings [Электронный ресурс] : Resolution adopted by the General Assembly of the United Nations on December 15, 1997. – Режим доступа : https://treaties.un.org/Pages/DB.aspx?path=DB/studies/page2_en.xml

255. International Convention for the Suppression of Acts of Nuclear Terrorism [Электронный ресурс] : Adopted by the General Assembly of the United Nations on April 13, 2005. – Режим доступа : https://treaties.un.org/Pages/DB.aspx?path=DB/studies/page2_en.xml

256. International Convention against the Taking of Hostages [Электронный ресурс] : Adopted by the General Assembly of the United Nations on December 17, 1979. – Режим доступа : https://treaties.un.org/Pages/DB.aspx?path=DB/studies/page2_en.xml

257. Inter – Parliamentary Forum of the Americas [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://www.ictparliament.org/node/727.html>

258. Inter – Parliamentary Union [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://www.ipu.org/english/home.htm>

259. Inter – Parliamentary Union. Brief history [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://www.ipu.org/english/history.htm>

260. Inter – Parliamentary Union. Cooperation with the United Nations [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://www.ipu.org/strct-e/un.htm>

261. Invitation to Ukraine to become a member of the Council of Europe [Электронный ресурс]: Resolution (95) 22 adopted by the Committee of Ministers of the Council of Europe on October 19, 1995. – Режим доступа : <https://wcd.coe.int/ViewDoc.jsp?id=539695&Site=CM&BackColorInternet=C3C3C3&BackColorIntranet=EDB021&BackColorLogged=F5D383>

262. Jan Klabbers. An Introduction to international institutional law / J. Klabbers // Cambridge University press / Published in the United States of America by Cambridge University Press. – New York, 2002. – 438 p.

263. Jaskiernia J. Zgromadzenie parlamentarne Rady Europy / J. Jaskiernia. – Warszawa : Osrodek Informacji Rady Europy, Centrum Europejskiego Uniwersytetu Warszawskiego, 2000. – 462 s.

264. Byock Jesse. The Icelandic Althing: Dawn of Parliamentary Democracy. In Heritage and Identity : Shaping the Nations of the North / Jesse Byock ; ed. J. M. Fladmark The Heyerdahl Institute and Robert Gordon University. Donhead St. Mary, Shaftesbury. – Donhead, 2002.

265. Klebes H. Die Parlamentarische Versammlung als politisches Wissen in Europa / Heinrich Klebes // Waldemar Hummer und Gerhard Wagner (Hrsg.), Österreich im Europarat 1956 bis 1986. Bilanz einer 30jährigen Mitgliedschaft. – Wien, 1988. – 292 s.

266. Le Conseil inter parlementaire consultatif de Benelux [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://www.benelux.int/fr/benelux-unie/institutions>

267. Members handbook [Электронный ресурс]: Adopted by the Parliamentary Assembly Council of Europe on January 17, 2015. – Режим доступа : http://assembly.coe.int/AboutUs/APCE_MembersHandbookE.pdf

268. Memorandum of understanding between the Council of Europe and the European Union [Электронный ресурс]. – Режим доступа : http://ec.europa.eu/justice/international-relations/files/mou_2007_en.pdf

269. Minutes of the 76 th session of the Committee of Ministers [Электронный ресурс]: Held on April 25, 1985. – Режим доступа :

<https://rm.coe.int/CoERMPublicCommonSearchServices/DisplayDCTMContent?documentId=09000016804e3ec2#search=session%2076%201985>

270. Missing persons during the conflict in Ukraine [Электронный ресурс] : Resolution 2067 (2015) adopted by the Parliamentary Assembly of the Council of Europe on June 25, 2015. – Режим доступа : <http://assembly.coe.int/nw/xml/XRef/Xref-XML2HTML-EN.asp?fileid=21970&lang=en>

271. Modification of the procedure for adoption of Council of Europe conventions [Электронный ресурс] : Recommendation 1361 (1998) adopted by the Parliamentary Assembly of the Council of Europe on March 18, 1998. – Режим доступа : <http://assembly.coe.int/nw/xml/XRef/Xref-XML2HTML-en.asp?fileid=16598&lang=en>

272. National delegation of Ukraine in Parliamentary Assembly of the Council of Europe [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://www.assembly.coe.int/nw/xml/AssemblyList/AL-XML2HTML-EN.asp?lang=en&XmlID=NationalDelegation-ua>

273. Norden [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://www.norden.org/en>

274. On majorities required for decisions of the Committee of Ministers [Электронный ресурс] : Statutory resolution (93) 27 adopted by the Committee of Ministers of the Parliamentary Assembly on May 14, 1993. – Режим доступа : <https://rm.coe.int/CoERMPublicCommonSearchServices/DisplayDCTMContent?documentId=09000016805348a7>

275. On observer status [Электронный ресурс] : Statutory resolution (93) 26 adopted by the Committee of Ministers of the Parliamentary Assembly on 14 May, 1993. – Режим доступа : <https://rm.coe.int/CoERMPublicCommonSearchServices/DisplayDCTMContent?documentId=09000016804e42f6>

276. On partial and enlarged agreements [Электронный ресурс] : Statutory resolution (93) 28 adopted by the Committee of Ministers of the Parliamentary

Assembly on May 14, 1993. – Режим доступа :
<https://rm.coe.int/CoERMPublicCommonSearchServices/DisplayDCTMContent?documentId=0900001680534828>

277. On relations between the Council of Europe and international non-governmental organizations [Электронный ресурс] : Statutory resolution (93) 38 adopted by the Committee of Ministers of the Parliamentary Assembly on October 18, 1993. – Режим доступа :
<https://rm.coe.int/CoERMPublicCommonSearchServices/DisplayDCTMContent?documentId=09000016804d21f8>

278. On the application by Ukraine for membership of the Council of Europe [Электронный ресурс] : Opinion 7396 adopted by the Parliamentary Assembly of the Council of Europe on September 26, 1995. – Режим доступа :
<http://assembly.coe.int/nw/xml/XRef/X2HXrefViewHTML.asp?FileID=7024&lang=EN>

279. On Ukraine [Электронный ресурс] : Resolution (92) 29 adopted by the Committee of Ministers of the Council of Europe on September 23, 1992. – Режим доступа :
<https://wcd.coe.int/ViewDoc.jsp?id=615039&Site=CM&BackColorInternet=C3C3C3&BackColorIntranet=EDB021&BackColorLogged=F5D383>

280. Organization on security and cooperation in Europe [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://www.osce.org>

281. Parlamento Centroamericano [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://www.parlacen.int/Inicio.aspx>

282. Parlement français [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://www.parlement.fr/index.html>

283. Parliamentary Assembly historical overview [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://website-pace.net/web/apce/history>

284. Relating to the Congress of local and regional authorities of Europe and to the revised charter thereto [Электронный ресурс] : Statutory resolution (2007) 6 adopted by the Committee of Ministers on May 2, 2007. – Режим

доступу : http://www.cvce.eu/content/publication/2012/8/14/c180ee75-670b-4d7d-b0f4-d7f8b7a71348/publishable_en.pdf

285. Parliamentary Assembly of Organization for Security and Cooperation in Europe (PAOSCE) [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://www.oscepa.org>

286. Parliamentary Assembly of the Black Sea Economic Cooperation (PABSEC) [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://www.bsec-organization.org/Relatedbodies/Pages/pabsec.aspx>

287. Parliamentary Assembly of the Council of Europe (PACE) [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://assembly.coe.int/nw/Home-EN.asp>

288. Parliamentary Assembly of the Council of Europe. Official documents. OSCE. [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://semantic-space.net/?search=Kjoq&lang=en>

289. Parliamentary Assembly of the Council of Europe. Ordinary Session 2004. Report, January 27, 2004 [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://assembly.coe.int/Main.asp?link=/Documents/Records/2004/E/0401291500E.htm>

290. Parliamentary Assembly of the Council of Europe. Partners for democracy [Электронный ресурс]. – Режим доступа : http://assembly.coe.int/nw/xml/RoP/RoP-XML2HTML-EN.asp?id=ENtoc_N0A29C3B0N13FA22BC#Format-It

291. Parliamentary Assembly of the Council of Europe. Political Groups. Socialist Group (SOC) [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://www.sospace.org>

292. Parliamentary Assembly of the Council of Europe. Political Groups. Group of the European People's Party (EPP/CD) [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://www.epp-cd.eu/?!lang=french>

293. Parliamentary Assembly of the Council of Europe. Political Groups. Alliance of Liberal and Democrats for Europe (ALDE) [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://www.aldeparty.eu/en>

294. Parliamentary Assembly of the Council of Europe. Political Groups. The European Conservatives Group (EC) [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://www.edgpace.org>

295. Parliamentary Assembly of the Council of Europe. Political Groups. Group of the Unified European Left (UEL) [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://gue-uel.org>

296. Parliamentary Assembly. APACE anti-corruption platform [Электронный ресурс]. – Режим доступа : http://website-pace.net/en_GB/web/apce/anti-corruption-platform

297. Parliamentary Assembly. Achievements. [Электронный ресурс]. – Режим доступа : http://website-pace.net/en_GB/web/apce/Achievements

298. Parliamentary Assembly. Allmembers [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://www.assembly.coe.int/nw/xml/AssemblyList/MP-Alpha-EN.asp>

299. Parliamentary Assembly. Committees [Электронный ресурс]. – Режим доступа : http://website-pace.net/en_GB/web/apce/committees

300. Parliamentary Assembly. Communication/campaign [Электронный ресурс]. – Режим доступа : http://website-pace.net/en_GB/web/apce/campaigns

301. Parliamentary Assembly. Communication/campaign. Parliamentary Network Women Free from Violence [Электронный ресурс]. – Режим доступа : http://assembly.coe.int/main.asp?link=/Communication/Campaign/DomesticViolence/Newdefault_EN.asp

302. Parliamentary Assembly. Communication/campaign. Action against Trafficking in Human Beings [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://assembly.coe.int/Main.asp?link=/Communication/Campaign/NotForSale/notforsale.htm>

303. Parliamentary Assembly. Co-operation [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://website-pace.net/web/apce/co-operation>

304. Parliamentary Assembly. Group of the European People's Party. Ms Mariettade POURBAIX-LUNDIN, Sweden. Written question to the Committee of Ministers № 661 May 27, 2014 [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://assembly.coe.int/nw/xml/XRef/X2H-Xref-ViewPDF.asp?FileID=20931&lang=en>

305. Parliamentary Assembly. Monitoring, [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://assembly.coe.int/nw/Committees/as-mon/as-mon-main-EN.asp>

306. Parliamentary Assembly. No hate Parliamentary Alliance. [Электронный ресурс]. – Режим доступа : http://website-pace.net/en_GB/web/apce/no-hate-alliance.

307. Parliamentary Assembly. Parliamentary project support [Электронный ресурс]. – Режим доступа : http://website-pace.net/en_GB/web/apce/parliamentary-project

308. Parliamentary Assembly. Political groups [Электронный ресурс]. – Режим доступа : http://website-pace.net/en_GB/web/apce/political-groups

309. Parliamentary Assembly. President. Anne Brasseur: «Our three priorities are Ukraine, Ukraine, and Ukraine» May 6, 2014 [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://www.assembly.coe.int/nw/xml/News/News-View-EN.asp?newsid=5012&lang=2&cat=15>

310. Parliamentary Assembly. Session. January 23, 2012. Jean-Claude Mignon from Franceelected PACEP resident [Электронный ресурс]. – Режим доступа : http://assembly.coe.int/ASP/NewsManager/EMB_NewsManagerView.asp?ID=7321&L=2

311. Parliamentary Assembly. The Group of States against Corruption (GRECO) [Электронный ресурс]. – Режим доступа : http://www.coe.int/t/dghl/monitoring/greco/default_en.asp

312. Parliamentary Assembly. President. Anne Brasseur [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://website-pace.net/web/apce/president>

313. Parliamentary union of the OIC member states [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://www.puic.org/new>

314. Political crisis in Ukraine [Электронный ресурс]: Resolution 1364 (2003) adopted by the Parliamentary Assembly of the Council of Europe on January 29, 2004. – Режим доступа : <http://assembly.coe.int/nw/xml/XRef/Xref-XML2HTML-EN.asp?fileid=17189&lang=en>

315. Press and Information Office [Электронный ресурс]. – Режим доступа :

<http://www.cyprus.gov.cy/moi/pio/pio.nsf/6645bc8e70e73e2cc2257076004d01c1/73cca00141af4f12c2256f24003707e6?OpenDocument>

316. Procedural guidelines on the rights and responsibilities of the opposition in a democratic parliament [Электронный ресурс]: Resolution 1601 (2008) adopted by the Parliamentary Assembly of the Council of Europe on January 23, 2008. – Режим доступа : <http://assembly.coe.int/nw/xml/XRef/Xref-XML2HTML-en.asp?fileid=17626&lang=en>

317. Protection of the safety of journalists and of media freedom in Europe [Электронный ресурс]: Resolution 2035 (2015) adopted by the Parliamentary Assembly of the Council of Europe on January 29, 2015. – Режим доступа : <http://assembly.coe.int/nw/xml/XRef/Xref-XML2HTML-en.asp?fileid=21544&lang=en>

318. Protocol No. 15 amending the Convention on the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms [Электронный ресурс]: Done at Strasbourg on June 24, 2013. – Режим доступа : http://www.echr.coe.int/Documents/Protocol_15_ENG.pdf

319. Protocol No. 16 amending the Convention on the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms [Электронный ресурс]: Done at Strasbourg on October 2, 2013. – Режим доступа : http://www.echr.coe.int/Documents/Protocol_16_ENG.pdf

320. Recent developments in Ukraine: threats to the functioning of democratic institutions [Электронный ресурс] : Resolution 1988 (2014) adopted by the Parliamentary Assembly of the Council of Europe on April 9, 2014. – Режим доступа : <http://assembly.coe.int/nw/xml/XRef/X2H-Xref-ViewPDF.asp?FileID=20873&lang=en>

321. Reconsideration on substantive grounds of the previously ratified credentials of the Russian delegation languages [Электронный ресурс] : Resolution 1990 (2014) adopted by Council of Europe on March 21, 2014. – Режим доступа : <http://assembly.coe.int/nw/xml/XRef/X2H-Xref-ViewPDF.asp?FileID=20882&lang=en>

322. Reference of European draft Conventions to the Assembly before they are opened for signature by the Committee of Ministers [Электронный ресурс] : Recommendation 721 (1973) 1 adopted by the Parliamentary Assembly of the Council of Europe on December 13, 1973. – Режим доступа : <http://assembly.coe.int/nw/xml/XRef/X2H-Xref-ViewPDF.asp?FileID=14755&lang=en>

323. Relations between the Council of Europe and Belarus [Электронный ресурс] : Rapporteur Group for Democratic Stability GR-EDS(2004) 19 revised / 16 June 2004 . – Режим доступа : <https://wcd.coe.int/ViewDoc.jsp?id=752651&Site=COE>

324. Relating to the Congress of local and regional authorities of Europe [Электронный ресурс] : Statutory resolution (2000) 1 adopted by the Committee of Ministers on March 15, 2000. – Режим доступа : http://www.cvce.eu/content/publication/2003/8/27/4ce51753-1524-4688-892c-3d6d5fdc2424/publishable_en.pdf

325. Relating to the setting up of the congress of local and regional authorities of Europe [Электронный ресурс] : Statutory resolution (94) 3 adopted by the Committee of Ministers on January 14, 1994. – Режим доступа : https://search.coe.int/cm/Pages/result_details.aspx?ObjectID=09000016804efe6c

326. Right to privacy [Электронный ресурс] : Resolution 1165 adopted by the Parliamentary Assembly Council of Europe on June 26, 1998. – Режим доступа :

<http://assembly.coe.int/nw/xml/XRef/X2HXrefViewPDF.asp?FileID=16641&lang=en>

327. Role of the public prosecutor's office in a democratic society governed by the rule of law [Электронный ресурс] : Recommendation 1604 (2003) adopted by the Parliamentary Assembly of the Council of Europe on May 27, 2003. – Режим доступа : <http://assembly.coe.int/nw/xml/XRef/X2H-Xref-ViewPDF.asp?FileID=17109&lang=en>

328. Rules of Procedure of the Assembly of the Council of Europe [Электронный ресурс] : Adopted by the Parliamentary Assembly of Council of Europe on November 4, 1999. – Режим доступа : http://assembly.coe.int/nw/xml/RoP/RoP-XML2HTML-EN.asp?id=ENtoc_N0A29C3B0N0A317730#Format-It

329. Senden L. *Soft Law in European Community Law* / L. Senden. – Hart Publishing, 2004. – 533 p.

330. Shaw M. *International Law* / M. Shaw. – Cambridge: Cambridge University Press, 2003. – 1288 p.

331. Setting up of an Assembly committee on the honoring of obligations and commitments by member states of the Council of Europe (Monitoring Committee) [Электронный ресурс] : Resolution 1115 (1997) adopted by the Parliamentary Assembly of the Council of Europe on January 29, 1997. – Режим доступа : <http://assembly.coe.int/nw/xml/XRef/X2H-Xref-ViewPDF.asp?FileID=16526&lang=en>

332. Special guest status with the Parliamentary Assembly [Электронный ресурс] : Resolution 917 (1989) adopted by the Parliamentary Assembly of the Council of Europe on May 11, 1989. – Режим доступа : <http://assembly.coe.int/nw/xml/XRef/Xref-XML2HTML-en.asp?fileid=16328&lang=en>

333. Statute of the Council of Europe [Электронный ресурс] : Done at London on May 5, 1949. – Режим доступа : <https://rm.coe.int/CoERMPublicCommonSearchServices/DisplayDCTMContent?documentId=0900001680306052>

334. Statutes of the Inter-Parliamentary Union [Электронный ресурс] : Adopted in 1976 and extensively revised in October 1983, April 2003 and October 2013. – Режим доступа : <http://www.ipu.org/strct-e/statutes.pdf>

335. The 15th Ukraine–EU Summit [Электронный ресурс] : Statement adopted on December 20, 2011. – Режим доступа : http://eeas.europa.eu/delegations/ukraine/press_corner/all_news/news/2011/2011_12_20_01_en.htm

336. The accession of the European Union/European Community to the European Convention on Human Rights [Электронный ресурс] : Resolution 1610 (2008) 1 adopted by the Parliamentary Assembly of the Council of Europe on April 17, 2008. – Режим доступа : <http://assembly.coe.int/nw/xml/XRef/X2H-Xref-ViewPDF.asp?FileID=17642&lang=en>

337. The Association of Asian Parliamentary for peace [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://asianparliament.org/index.aspx?fkeyid=&siteid=280&pageid=4620>

338. The Association of European Parliamentarians with Africa (AWEPА) [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://www.awepa.org>

339. The Council of Europe and the new issues involved in building Europe [Электронный ресурс] : Report 9544 prepared by the Political Affairs Committee of the Parliamentary Assembly of the Council of Europe on September 13, 2002. – Режим доступа : <http://assembly.coe.int/nw/xml/XRef/X2H-Xref-ViewHTML.asp?FileID=9835&lang=EN>

340. The Covenant of the League of Nations (including Amendments adopted to December, 1924) [Электронный ресурс] : Signed at Paris on 28 April 1919. – Режим доступа : http://avalon.law.yale.edu/20th_century/leagcov.asp

341. The European Bank for Reconstruction and Development (EBRD) [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://www.ebrd.com/home>

342. The European Conservatives Group (EC) [Электронный ресурс]. – Режим доступа : http://website-pace.net/en_GB/web/apce/political-groups

343. The European Space Agency (ESA) [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://www.esa.int/ESA>

344. The functioning of democratic institutions in Ukraine [Электронный ресурс] : Resolution 1974 (2014) adopted by the Parliamentary Assembly of the Council of Europe on January 30, 2014. – Режим доступа : <http://assembly.coe.int/nw/xml/XRef/X2HXrefViewPDF.asp?FileID=20488&lang=en>

345. Responsibility of international organizations [Электронный ресурс] : Resolution 66/100 adopted by the General Assembly of the United Nations on December 9, 2011. – Режим доступа : <https://documents-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/N11/464/82/PDF/N1146482.pdf?OpenElement>

346. The functioning of democratic institutions in Ukraine [Электронный ресурс] : Resolution 1862 (2012) adopted by the Parliamentary Assembly of the Council of Europe on January 26, 2012. – Режим доступа : <http://assembly.coe.int/nw/xml/XRef/X2H-Xref-ViewPDF.asp?FileID=18068&lang=en>

347. The humanitarian situation of Ukrainian refugees and displaced persons [Электронный ресурс] : Resolution 2028 (2015) adopted by the Parliamentary Assembly of the Council of Europe on January 27, 2015. – Режим доступа : <http://assembly.coe.int/nw/xml/XRef/Xref-XML2HTML-en.asp?fileid=21480&lang=en>

348. The implementation of the Memorandum of Understanding between the Council of Europe and the European Union [Электронный ресурс] : Recommendation 2060 (2015) adopted by the Parliamentary Assembly of the Council of Europe on January 27, 2015. – Режим доступа :

<http://assembly.coe.int/nw/xml/XRef/X2H-Xref-ViewPDF.asp?FileID=21501&lang=en>

349. The NATO (North Atlantic Treaty Organization) Parliamentary Assembly (NATO PA) [Электронный ресурс]. – Режим доступа : http://www.nato.int/cps/en/natohq/topics_50080.htm?selectedLocale=en

350. The Parliamentary Dimension of Central European Initiative (PD CEI) [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://www.cei.int/content/parliamentary-dimension>

351. The progress of the Assembly's monitoring procedure (October 2014 – August 2015) [Электронный ресурс] : Resolution 2078 (2015) adopted by the Parliamentary Assembly of the Council of Europe on September 1, 2015. – Режим доступа : <http://assembly.coe.int/nw/xml/XRef/Xref-XML2HTML-EN.asp?fileid=22215&lang=en>

352. Treaty on European Union – Maastricht Treaty [Электронный ресурс] : Signed on 7 February 1992. – Режим доступа : http://europa.eu/eu-law/decision-making/treaties/pdf/treaty_on_european_union/treaty_on_european_union_en.pdf

353. United Nations (UN) [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://www.un.org>

354. United Nations Charter [Электронный ресурс] : Signed on June 26, 1945. – Режим доступа : <http://www.un.org/en/charter-united-nations/index.html>

355. Venice Commission [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://www.venice.coe.int/webforms/events/>

356. Western European Union [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://www.weu.int/>